

Aplikace teorie cyklů v bezpečnosti

Bc. Andrej Herba

Diplomová práce
2015

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta aplikované informatiky

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta aplikované informatiky
akademický rok: 2014/2015

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Andrej Herba**
Osobní číslo: **A12300**
Studijní program: **N3902 Inženýrská informatika**
Studijní obor: **Bezpečnostní technologie, systémy a management**
Forma studia: **prezenční**

Téma práce: **Aplikace teorie cyklů v bezpečnosti**
Téma anglicky: **Cycles Theory Applications in the Security Field**

Zásady pro vypracování:

1. Nastudujte problematiku teorie cyklů.
2. Vyberte nejvhodnější teorie pro aplikaci do bezpečnostního prostředí.
3. Aplikujte zvolené teorie na historicky doložené vybrané bezpečnostní události.
4. Na základě výsledku předchozího experimentu se pokuste předpovědět budoucí událost/i.
5. Diskutujte vhodnost/nevhodnost zvolených teorií v oblasti bezpečnosti.

Rozsah diplomové práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

1. ŠETEK, David. Ekospace.cz. Mikro a makroekonomie pro všechny. [online]. ekospace.cz: ?2012 [20.11.2014]. Dostupné z: <http://www.ekospace.cz/>
2. SLANÝ, Antonín a kolektiv. Makroekonomická analýza a hospodářská politika. Praha: C. H. Beck, 2003. ISBN 80-7179-738-3.
3. HOLMAN, Robert. Dějiny ekonomického myšlení. Praha: C. H. Beck, 2005. ISBN 80-7179-380-9.
4. FUCHS, Kamil. Makroekonomie. Brno: ESF, 1998. ISBN 80-210-1777-5.
5. REKTOŘÍK, Jaroslav a kolektiv. Ekonomika a řízení odvětví veřejného sektoru. Praha: Ekopress, s.r.o., 2002. ISBN 80-86119-60-2.
6. MANKIW, Gregory N. Real Business Cycles: A New Keynesian Perspective. The Journal of Economic Perspectives, 1989, 3 (3): 79-90. doi: 10.1257/jep.3.3.79.

Vedoucí diplomové práce: **Ing. et Ing. Kateřina Sulovská**
Ústav bezpečnostního inženýrství

Datum zadání diplomové práce: **12. ledna 2015**

Termín odevzdání diplomové práce: **15. května 2015**

Ve Zlíně dne 6. února 2015

doc. Mgr. Milan Adámek, Ph.D.
děkan

doc. RNDr. Vojtěch Kresálek, CSc.
ředitel ústavu

Prohlašuji, že

- beru na vědomí, že odevzdáním diplomové/bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby;
- beru na vědomí, že diplomová/bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k prezenčnímu nahlédnutí, že jeden výtisk diplomové/bakalářské práce bude uložen v příruční knihovně Fakulty aplikované informatiky Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně a jeden výtisk bude uložen u vedoucího práce;
- byl/a jsem seznámen/a s tím, že na moji diplomovou/bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3;
- beru na vědomí, že podle § 60 odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- beru na vědomí, že podle § 60 odst. 2 a 3 autorského zákona mohu užít své dílo – diplomovou/bakalářskou práci nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen připouští-li tak licenční smlouva uzavřená mezi mnou a Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně s tím, že vyrovnání případného přiměřeného příspěvku na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše) bude rovněž předmětem této licenční smlouvy;
- beru na vědomí, že pokud bylo k vypracování diplomové/bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tedy pouze k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové/bakalářské práce využít ke komerčním účelům;
- beru na vědomí, že pokud je výstupem diplomové/bakalářské práce jakýkoliv softwarový produkt, považují se za součást práce rovněž i zdrojové kódy, popř. soubory, ze kterých se projekt skládá. Neodevzdání této součásti může být důvodem k neobhájení práce.

Prohlašuji,

- že jsem na diplomové/bakalářské práci pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.
- že odevzdaná verze diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

Ve Zlíně 25. 5. 2015

.....
podpis diplomanta

ABSTRAKT

Předmětem diplomové práce jsou teorie cyklů a jejich aplikace v bezpečnosti. Teoretická část se věnuje historií hospodářských cyklů, definici hospodářského cyklu, charakteristice jeho fází a příčinám vzniku. Praktická část se věnuje analýze hospodářských cyklů v USA, použití ekonomických teorií a jejich propojení s bezpečností.

Klíčová slova: bezpečnost, teorie cyklů, hrozba, riziko

ABSTRACT

The subject of the thesis is theory of cycles and their application in security. The theoretical part devotes history of economic cycles, definition of the economic cycle, characteristic of its phases and causes of creation. The practical part devotes analysis of economic cycles in the US, use of economic theories and their link with security.

Keywords: security, theory of cycles, threat, risk

Poděkování:

Rád bych poděkoval vedoucí mé diplomové práce Ing. et Ing. Kateřině Sulovské za trpělivost, odborné rady a připomínky při vytváření této práce.

Dále bych rád poděkoval svým rodičům za podporu během celého mého studia.

OBSAH

ÚVOD	10
I TEORETICKÁ ČÁST	11
1 CHARAKTERISTIKA HOSPODÁŘSKÝCH CYKLŮ	12
1.1 STRUKTURÁLNÍ VÝKYVY	12
1.2 CYKlickÉ VÝKYVY	12
1.3 TYPY HOSPODÁŘSKÝCH CYKLŮ PODLE DÉLKY TRVÁNÍ.....	13
1.4 FÁZE HOSPODÁŘSKÉHO CYKLU	13
1.4.1 Fáze expanze	15
1.4.2 Fáze vrcholu	15
1.4.3 Fáze recese	16
1.4.4 Fáze dna	16
1.5 MECHANISMUS HOSPODÁŘSKÝCH CYKLŮ	17
1.5.1 Agregátní poptávka	17
1.5.2 Agregátní nabídka	20
1.5.3 Makroekonomická rovnováha.....	23
1.5.4 Poptávkové a nabídkové šoky	24
1.6 PŘÍČINY VZNIKU HOSPODÁŘSKÝCH CYKLŮ.....	25
2 TEORIE HOSPODÁŘSKÝCH CYKLŮ	26
2.1 PŘEDKEYNESIÁNSKÉ TEORIE	26
2.1.1 Psychologická teorie	26
2.1.2 Měnová teorie.....	26
2.1.3 Teorie přeinvestování.....	26
2.1.4 Inovační teorie.....	26
2.1.5 Teorie podspotřeby.....	27
2.2 KLASICKÁ TEORIE PŘED KEYNESEM.....	27
2.3 KEYNESIÁNSTVÍ	28
2.3.1 Investiční multiplikátor a akcelerátor investic	29
2.4 MONETARISMUS	29
2.5 ŠKOLA RACIONÁLNÍCH OČEKÁVÁNÍ	31
2.6 TEORIE REÁLNÉHO HOSPODÁŘSKÉHO CYKLU	31
2.7 ŠKOLA STRANY NABÍDKY	33
3 FISKÁLNÍ A MONETÁRNÍ POLITIKA	34
3.1 FISKÁLNÍ POLITIKA.....	34
3.1.1 Funkce fiskální politiky.....	34
3.1.2 Cíle fiskální politiky.....	34
3.1.3 Nástroje fiskální politiky.....	34
3.2 MONETÁRNÍ POLITIKA	38
3.2.1 Nástroje monetární politiky.....	38
3.3 ČASOVÁ ZPOŽDĚNÍ HOSPODÁŘSKÉ POLITIKY	39
4 MONITOROVÁNÍ A ANALÝZA	41

4.1	VNĚJŠÍ ROVNOVÁHA.....	43
4.2	INDIKÁTORY CYKlickÉHO VÝVOJE	43
4.3	KONJUNKTURÁLNÍ PRŮZKUMY	45
5	HISTORIE HOSPODÁŘSKÝCH CYKLŮ	47
5.1	MEXICKÁ KRIZE (1994 – 1995)	50
5.2	ASIJSKÁ KRIZE (1997 – 1998)	50
5.3	GLOBALNÍ FINANČNÍ KRIZE	52
6	VYMEZENÍ POJMU BEZPEČNOST	54
II	PRAKTICKÁ ČÁST	56
7	HOSPODÁŘSKÉ CYKLY USA A BEZPEČNOSTNÍ HROZBY V OBDOBÍ 1920 – 1989	57
7.1	DŮLEŽITOST BEZPEČNOSTI	57
7.2	PŘEDVÁLEČNÉ OBDOBÍ.....	57
7.2.1	Období 20. let.....	57
7.2.2	Období Velké hospodářské krize	59
7.2.3	Program New Deal a období po Velké depresi	59
7.2.4	Předválečné Německo	61
7.3	2. SVĚTOVÁ VÁLKA A 50. LÉTA.....	62
7.3.1	Období 2. světové války.....	62
7.3.2	Brettonwoodské dohody.....	63
7.3.3	Studená válka (1947 – 1991).....	64
7.3.4	Korejská válka (1950 – 1953)	65
7.3.5	Karibská krize	66
7.4	OBDOBÍ 60. A 70. LET	67
7.4.1	New Economics	67
7.4.2	Válka ve Vietnamu.....	67
7.4.3	Válečné keynesiánství	68
7.4.4	Krize 70. let.....	70
7.5	OBDOBÍ 80. LET.....	71
7.5.1	Nástup monetarismu.....	71
7.5.2	Reaganomika.....	72
7.5.2.1	Makroekonomické dopady reaganomiky.....	73
7.5.3	Význam reaganomiky a thatcherismu	74
7.6	ANALÝZA MĚNOVÉ POLITIKY OBDOBÍ LET 1920-1989.....	74
8	POHLED EKONOMICKÝCH TEORIÍ NA BEZPEČNOST	76
8.1	RAKOUSKÁ TEORIE A BEZPEČNOST.....	77
8.2	BEZPEČNOST JAKO VEŘEJNÝ STATEK.....	79
8.2.1	Bezpečnost a veřejná volba	80
8.3	BEZPEČNOSTNÍ HROZBY V DOBĚ GLOBALIZACE	81
8.3.1	Inovační teorie a bezpečnost	87
8.4	APLIKACE TEORIE CYKLŮ V BEZPEČNOSTI.....	91
8.4.1	Vojenská bezpečnost	92
8.4.1.1	Výdaje na zbrojení	93
8.4.1.2	Zbraně hromadného ničení	94

8.4.1.3	Regionální konflikty	95
8.4.2	Politická bezpečnost.....	96
8.4.2.1	Mezinárodní terorismus	97
8.4.2.2	Organizovaný zločin	97
8.4.3	Energetická bezpečnost	98
8.4.4	Ekonomická bezpečnost.....	99
8.4.5	Environmentální bezpečnost	101
8.4.6	Společenská bezpečnost	102
8.4.6.1	Nelegální migrace	103
8.5	VÝHLED DO BUDOUCNA	104
8.6	VHODNOST A NEVHODNOST ZVOLENÝCH TEORIÍ	108
ZÁVĚR	109
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	110
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK	113
SEZNAM OBRÁZKŮ	114
SEZNAM TABULEK	115
SEZNAM PŘÍLOH	116

ÚVOD

S termínem „cyklus“ se setkáváme takřka každý den. Cyklický charakter má střídání dne a noci, ročních období nebo střídání zrození a zániku života. Cyklem vlastně označujeme jakékoliv pravidelně opakující se změny a etapy, což ale neznamená, že tyto změny a etapy musí trvat stejně dlouho a mít stejný rozsah.

Diplomová práce se zabývá teoriemi hospodářských cyklů a jejich využitím v oblasti bezpečnosti.

Skládá se ze dvou částí, teoretické a praktické.

Teoretická část se věnuje historií hospodářských cyklů, definici hospodářského cyklu, charakteristice jeho fází a příčinám vzniku. Další podkapitoly jsou věnovány teorii hospodářských cyklů, nástrojům ovlivňování hospodářských cyklů pomocí fiskální a monetární politiky.

Samostatná kapitola je věnována monitorování a analýze cyklů.

Závěr teoretické části je věnován vymezení pojmu bezpečnosti.

Praktická část se věnuje analýze hospodářských cyklů v USA od roku 1920 až po současnost, bezpečnostním událostem a hrozbám této doby, využití různých ekonomických teorií a jejich propojení s teorií bezpečnosti.

Ekonomika USA byla vybrána záměrně, protože je to nejsilnější ekonomika světa a hospodářské cykly jsou tam dobře viditelné.

V praktické části je pozornost věnována i novým nevojenským bezpečnostním hrozbám, které jsou společné jak pro USA, tak pro EU.

Poslední část se věnuje aplikaci teorii hospodářských cyklů na bezpečnostní události a následně pokusem předpovědět budoucí události.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 CHARAKTERISTIKA HOSPODÁŘSKÝCH CYKLŮ

Vývoj ekonomiky v tržním systému neprobíhá hladce a podléhá různým výkyvům. Rozlišujeme strukturální a cyklické výkyvy ekonomiky.

1.1 Strukturální výkyvy

Cyklické výkyvy je třeba odlišit od výkyvů strukturálních. Strukturální výkyvy mají odlišné příčiny a dochází k nim kvůli změně spotřebitelských preferencí, změně vzácnosti ekonomických zdrojů, objevům nových výrobních poznatků a technologií nebo změně komparativních výhod různých zemí.

Ekonomický růst je doprovázen nerovnoměrnými změnami ve vývoji výrobních vstupů a výstupů. V důsledku těchto změn se procentuální podíl jednotlivých sektorů v odvětví mění, což znamená, že některá odvětví se „smršťují“ (např. hutnictví, obuvnictví, textilní průmysl) a jiná naopak rostou (např. výroba elektroniky, automobilový průmysl). Je prokázáno, že s růstem ekonomické úrovně se také mění výrobní, spotřební, zahraničně obchodní a investiční struktury.

Strukturální výkyvy jsou sice nepříjemné pro mnoho lidí, ale jsou považovány za přirozený projev pružnosti a adaptability ekonomiky. Proto by se jim ekonomika neměla uměle bránit.

1.2 Cyklické výkyvy

Cyklické výkyvy jsou specifické všeobecným poklesem a poté všeobecným růstem produkce ve všech sférách ekonomiky. Tyto cyklické výkyvy nazýváme hospodářské cykly. Hospodářské cykly jsou v podstatě výkyvy v ekonomické aktivitě v podobě kolísání reálného produktu, zaměstnanosti, investic, zisků a jiných veličin. [1]

Hospodářské cykly jsou nedílnou součástí hospodářského vývoje ekonomiky a jsou označovány jako jedna ze základních makroekonomických nestabilit. V literatuře se můžeme setkat i s jinými názvy hospodářského cyklu jako cyklus ekonomický, průmyslový, obchodní nebo podnikatelský. [3]

Hospodářské cykly mají proměnlivou délku i výšku, což znamená, že nejsou pravidelné. V praxi, při sledování hospodářských cyklů, se pozornost většinou soustředí na výkyvy aktuálního reálného produktu. K těmto výkyvům (kratším či delším) dochází nepřetržitě.

1.3 Typy hospodářských cyklů podle délky trvání

Podle délky trvání rozlišujeme tři typy cyklů, u nichž je perioda vázána na působení odlišných faktorů. [4]

Krátkodobé (Kitchinovy) cykly s délkou trvání 18 – 40 měsíců. Jsou pojmenovány podle svého údajného objevitele, Američana Josepha Kitchina (1861-1932). Tento krátkodobý typ cyklů je ztotožňován s opakovanými změnami v zásobách rozpracované výroby.

Střednědobé (Juglarovy) cykly s délkou trvání 8 – 10 let. Tento typ cyklu, co do významu a teoretické propracovanosti, je označován za základní. Průběh tohoto cyklu je připisován periodickým výkyvům v investicích do kapitálových statků. Název dostaly podle francouzského lékaře Clémenta Juglara (1819-1905).

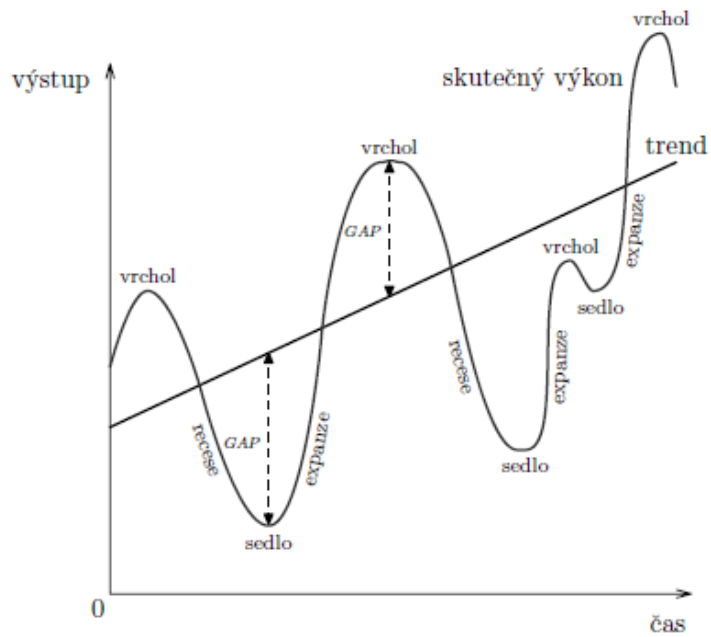
Dlouhodobé (Kondratěvovy) cykly s délkou trvání 50 – 60 let. Pojmenovány jsou podle ruského ekonoma Nikolaje Dimitrijeviče Kondratěva (1892-1938).

Dlouhodobé cykly jsou vysvětlovány vědeckými objevy.

Jeden hospodářský cyklus je vymezen jako časový úsek, během něhož ekonomika vykoná pohyb mezi dvěma po sobě následujícími body zvratu (např. mezi dvěma sedly nebo mezi dvěma vrcholy). Doba, za kterou ekonomika takový pohyb vykoná, se označuje jako perioda cyklu. V průběhu cyklu rozlišujeme dvě základní vývojové tendence – období růstu skutečného produktu a období poklesu skutečného produktu. Z toho se odvozují fáze cyklu. [4, 6]

1.4 Fáze hospodářského cyklu

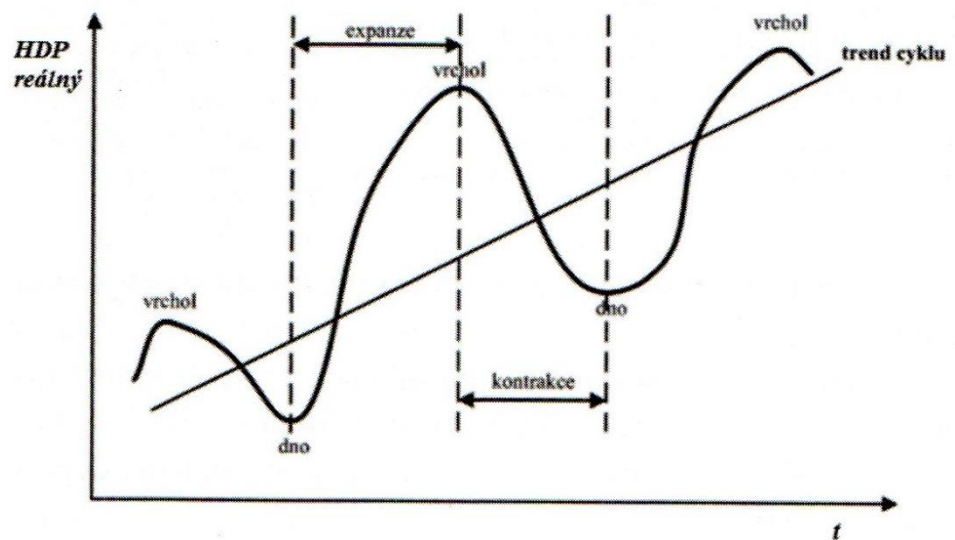
Podle počtů fází rozlišujeme dva modely. Ve dvoufázovém modelu ekonomického cyklu je sledována fáze expanze a kontrakce. Expanze je fáze cyklu, která se vyznačuje vzestupem úrovně skutečného produktu. Je to růstová fáze cyklu. Kontrakce je fáze, v níž dochází k poklesu skutečného produktu. Znamená to nejen pokles ekonomiky, ale také pokles výnosů. [1]

Obr. 1 Dvoufázový model [6]

Druhý model ekonomického cyklu (čtyřfázový) je tvořen expanzí, vrcholem, kontrakcí (recesí) a dnem (sedlem).

Průběh ekonomického cyklu je dobře pozorovatelný na křivce zachycující v čase tempo růstu HDP.

Obr. 2 Fáze ekonomického cyklu [1]

HDP je makroekonomický ukazatel, který měří celkový ekonomický výkon dané země. Je to celková hodnota všech finálních statků a služeb vyrobených v dané ekonomice za určité období a vyjádřena v peněžních jednotkách.

1.4.1 Fáze expanze

Období expanze (konjunktura) představuje období oživení a růstu ekonomické aktivity, což znamená, že roste reálný HDP. Poptávka domácností po spotřebních statcích stoupá, což motivuje firmy více vyrábět, čili rostou jejich zisky. Proto, aby mohly firmy uspokojit vyšší poptávku domácností, musejí rozšiřovat své výrobní kapacity. Zaměstnanost v ekonomice roste a rostou i příjmy zaměstnanců, které využívají na nákup spotřebního zboží. Zisky firem rostou taktéž a v očekávání vzestupu průměrné míry zisku v ekonomice vznikají nové firmy. Výrobci beze zbytku využívají stroje, výrobní haly a další kapitálové statky a také sjednávají nové bankovní úvěry na pořízení dalších výrobních zařízení. V této době prosperují i banky a dosahují vyšších zisků. V rostoucí ekonomice se více spotřebovává, více vyrábí i více investuje. Státní pokladna má větší příjmy, díky většímu výběru na daních, což umožňuje větší investice. Rostoucí agregátní poptávka je obvykle doprovázená růstem cenové hladiny (inflací). Inflace je růst cen neboli zmenšování kupní síly peněz. Zmenšuje množství zboží a služeb, které si můžeme koupit za peněžní jednotku. Inflace zvyšuje nejen ceny zboží a služeb, ale všechny ceny (mzdy, nájemné, úroky atd.) Tato situace je označována jako „přehřátí konjunktury“. [1, 4, 13]

1.4.2 Fáze vrcholu

Fáze vrcholu nastává po fázi expanze. Představuje nejvyšší bod ekonomického růstu. Agregátní nabídka převyšuje agregátní poptávku. Zatímco poptávka slábne, firmy stále ve velkém produkují zboží a služby. [1]

V této fázi se stále rychlejším tempem začínají prosazovat nákladové tlaky, které nutí výrobce zvyšovat ceny produkovaných statků. Prudce rostoucí spotřební aktivita domácností oslabuje míru úspor v ekonomice a finanční úvěry, které banky poskytují, jak výrobcům, tak i spotřebitelům, se stávají čím dál dražšími. Toto zdražování úvěrů snižuje ziskovost výrobků. K snížení ziskovosti výrobků přispívá i růst cen základních surovin. Firmám nezbyvá nic jiného než zvyšující se výrobní náklady projevit do cen nabízených výrobků a

služeb. I když ekonomika ve fázi vrcholu jeví znaky všeobecného bohatství, které je podporované intenzivní aktivitou trhů a vysokou úrovní zaměstnanosti, mezd a cen, hrozí reálné riziko přehřátí ekonomiky, které přechází v ekonomickou krizi a hluboký pokles ekonomiky. [4]

1.4.3 Fáze recese

Fáze recese je také označována jako kontrakce a nastává po fázi vrcholu. Výkon ekonomiky zpomaluje a reálný produkt klesá směrem k potenciálnímu produktu po dobu minimálně dvou po sobě následujících čtvrtletí. Domácnostem progresivně rostou životní náklady a firmám se začíná hromadit neprodané zboží. S růstem cen v ekonomice postupně klesá poptávka domácností po nabízených výrobcích a službách. Jedině v případě potravin či elektrické energie není tento pokles poptávky tak výrazný. [4] Naopak může stoupat spotřeba některých léků (antidepresiva) nebo alkoholu.

Firmy ve snaze prodat své výrobky snižují ceny a zvyšují efektivnost výroby cestou snižování nákladů. Což v daném případě znamená propouštění části pracovníků, prodej nepotřebných strojů a nemovitostí. Firmy také ztrácejí zájem o bankovní úvěry na posílení výrobních kapacit. Mnohým firmám se nedaří náklady snižovat dostatečně rychle a dosahovaná míra zisku tudíž klesá. Pokles míry zisku nutí některé firmy ukončit činnost a jiné značně omezit výrobní aktivity. V ekonomice klesá zaměstnanost a dochází k omezování investiční činnosti. Banky nemají dostatek důvěryhodných zákazníků ani z řad spotřebitelů, protože těm v průměru klesají příjmy. Pokud je recese dlouhodobá a hluboká je označována jako deprese nebo krize. [1, 4]

1.4.4 Fáze dna

Po recesi následuje fáze dna, označována také jako sedlo. Jedná se o nejnižší bod ekonomické aktivity. [1]

V této fázi je vysoká nezaměstnanost, výdaje spotřebitelů stagnují na velmi nízké úrovni. I celkově v ekonomice vládne pesimismus a averze k riziku. Firmy jsou pesimistické a nevěří v brzký vzestup poptávky po své produkci. Domácnosti dále odkládají své nákupy v naději na ještě větší snížení cen. Banky neposkytují půjčky, protože nemají žádné perspektivní zákazníky. Minimální zisky snižují počet firem a bank v ekonomice, takže prak-

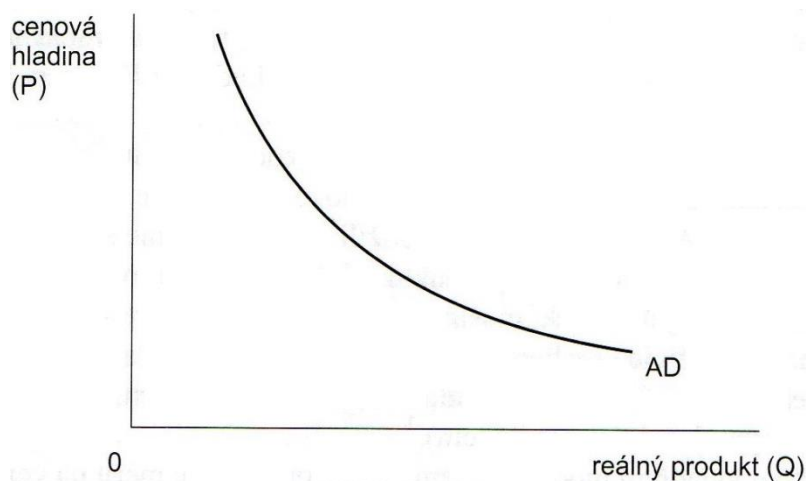
ticky pokračují jen ti nejsilnější. Po tomto bodu zvratu následuje oživení hospodářské činnosti. Je to tak říkajíc výchozí situace pro odrazení se ode dna. Ekonomika začíná pomalu, ale jistě přecházet do fáze expanze. [1, 4]

1.5 Mechanismus hospodářských cyklů

Vysvětlení mechanismu hospodářského cyklu vychází tradičně z kolísání agregátní poptávky a agregátní nabídky.

1.5.1 Agregátní poptávka

Agregátní poptávka (AD) je něco jiného než tržní poptávka. Tržní poptávka ukazuje závislost mezi cenou a poptávaným množstvím určitého výrobku. Agregátní poptávka se týká všech výrobků dohromady neboli domácího produktu. Agregátní poptávka ukazuje vztah mezi cenovou hladinou a reálným produktem, který ekonomické subjekty chtějí nakupovat. Cenovou hladinu měříme cenovým indexem (indexem růstu cen). [13]

Obr. 3 Křivka agregátní poptávky [4]

Křivka agregátní poptávky je klesající ze tří důvodů. Prvním je efekt reálných zůstatků, protože zvýšení cenové hladiny snižuje reálnou hodnotu neboli kupní sílu peněz držených veřejnosti. Pokud se kupní síla peněz snižuje, pak je veřejnost chudší a tím pádem bude omezovat své výdaje. [4]

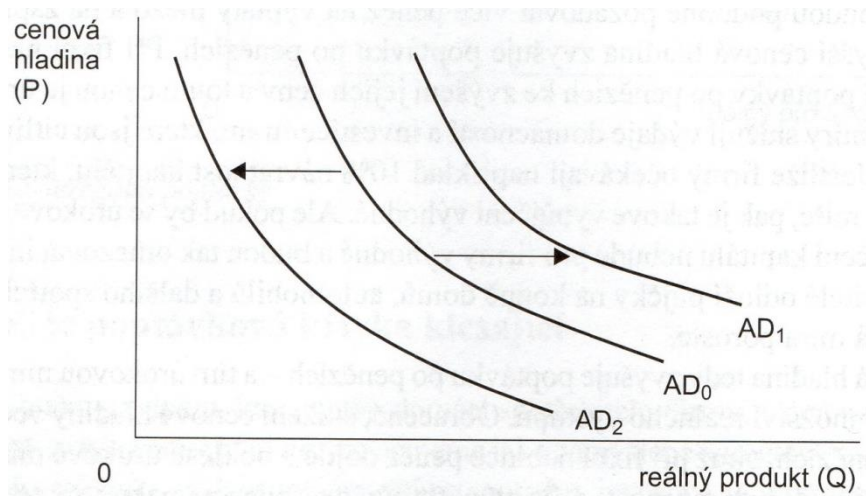
Druhým důvodem je efekt úrokové míry. Tento efekt předpokládá, že příčiny klesání poptávkové křivky závisí na vlivu změn cenové hladiny na úrokové míře a jejich prostřednictvím na spotřebu a investice. Při zvýšení cenové hladiny se zvyšují úrokové míry a jejich zvýšení snižuje určité druhy spotřebních a investičních výdajů. [4]

Třetím důvodem je efekt mezinárodního obchodu, který závisí na poměru cenové hladiny u nás a v zahraničí. Efekt mezinárodního obchodu při zvýšení cenové hladiny snižuje poptávané množství produktu domácí ekonomiky. Zvýšení cenové hladiny vede ke snížení poptávaného množství reálného produktu a naopak snížení cenové hladiny zvyšuje poptávané množství reálného produktu.

Množství reálného produktu, které chtějí ekonomické subjekty koupit při dané cenové hladině, označujeme jako zamýšlené agregátní výdaje. Tyto výdaje můžeme rozdělit na čtyři části: [4]

- 1) výdaje domácnosti na spotřebu
- 2) investiční výdaje
- 3) výdaje vlády na nákup výrobků a služeb
- 4) výdaje na čistý export

ad 1) **Domácnosti** mění své nákupy domácího reálného produktu nezávisle na cenové hladině. Změna výdajů domácnosti znamená změnu agregátní poptávky, což graficky znázorňuje Obr. 4.

Obr. 4 Změny agregátní poptávky [4]

Při posunu křivky AD doprava na AD_1 budou spotřebitele nakupovat více při jakékoliv cenové hladině. Posun AD doleva na AD_2 znamená, že domácnosti budou nakupovat méně při každé cenové hladině. Faktory, které ovlivňují výdaje spotřebitelů, jsou:

a) reálné bohatství spotřebitelů – zahrnuje všechna jejich aktiva. Při poklesu reálné hodnoty aktiv, spotřebitele více spoří a méně utrácí, což snižuje agregátní poptávku.

b) očekávání spotřebitelů – očekávání zvýšení reálného důchodu zvyšuje agregátní poptávku. A naopak očekávání snížení reálného důchodu redukuje agregátní poptávku směrem dolů.

c) zadlužení spotřebitelů – při nižší úrokové míře si budou spotřebitele půjčovat více a tím pádem více utrácet. Vyšší úroková míra bude spotřebitele od zadlužování odrazovat.

d) daně placené spotřebiteli a transferové platby – zvýšení transferových plateb nebo snížení sazeb daní z příjmů zvyšuje výdaje spotřebitelů a tím i agregátní poptávku. Zvýšení daní a snížení transferových plateb snižuje spotřebu a tedy i agregátní poptávku.

ad 2) Druhým faktorem ovlivňujícím agregátní poptávku jsou **investiční výdaje**. Snížení množství nových kapitálových statků, které ekonomické subjekty nakupují, snižuje agregátní poptávku. Zvýšení poptávaného množství investičního zboží zvyšuje agregátní poptávku.

Díličními faktory, které ovlivňují investiční výdaje, jsou:

– úrokové míry – zvýšení snižuje agregátní poptávku, snížení zvyšuje agregátní poptávku

– očekávání zisků z investičních projektů – očekávání vyšších zisků zvyšuje agregátní poptávku. Očekávání nižších zisků snižuje agregátní poptávku.

– míra zdanění firem – zvýšení firemních daní snižuje agregátní poptávku. A snížení zvyšuje agregátní poptávku.

– objem přebytečných výrobních kapacit – zvýšení přebytku kapacit (nevyužití existujícího kapitálu) snižuje agregátní poptávku, zmenšení přebytku kapacit zvyšuje agregátní poptávku.

ad 3) Třetím faktorem ovlivňujícím agregátní poptávku je **ochota vlády nakupovat výrobky a služby**. Zvýšení vládních nákupů reálného produktu při jakékoliv cenové hladině (např. výstavba nových dálnic) zvyšuje agregátní poptávku. Snížení vládních výdajů snižuje agregátní poptávku.

ad 4) **Výdaje na čistý export** jsou posledním faktorem ovlivňujícím agregátní poptávku. Hlavními faktory, které ovlivňují čistý export a jsou nezávislé na cenové hladině, jsou národní důchod v zahraničí a měnové kurzy.

Zvýšení národního důchodu v jiných zemích zvyšuje zahraniční poptávku po českých výrobcích, což zvyšuje agregátní poptávku v ČR. Snížení národního důchodu v zahraničí snižuje agregátní poptávku.

Změny kurzu koruny k jiným měnám ovlivňují čistý export. Pokud koruna oslabuje, export ČR poroste a import bude klesat.

Zvýšení čistého exportu (rozdíl mezi exportem a importem) zvýší agregátní poptávku. Posílení koruny sníží čistý export a tím i agregátní poptávku.

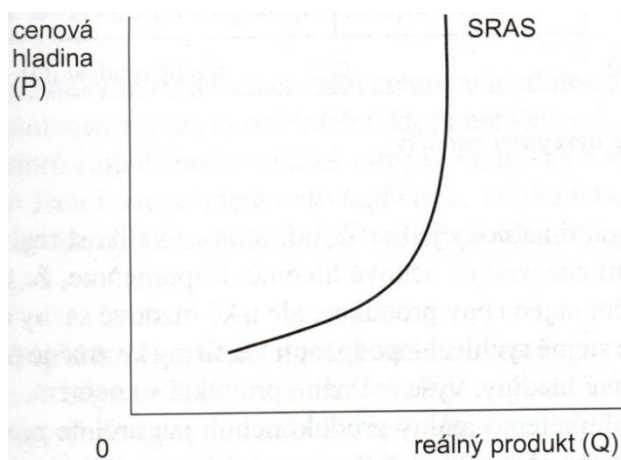
1.5.2 Agregátní nabídka

Agregátní nabídka (AS) ukazuje vztah mezi cenovou hladinou a reálným produktem, který chtějí firmy vyrobit. Křivka agregátní nabídky je rostoucí, což znamená, že při vyšší cenové hladině firmy vyrábějí větší množství výrobků. [13]

O tvar křivky agregátní nabídky vedou ekonomové spory dodnes. Proto při zkoumání agregátní nabídky rozlišujeme v modelu AS-AD krátké časové období a dlouhé období.

Krátké časové období označujeme SRAS (short-run) a dlouhé období LRAS (long-run).

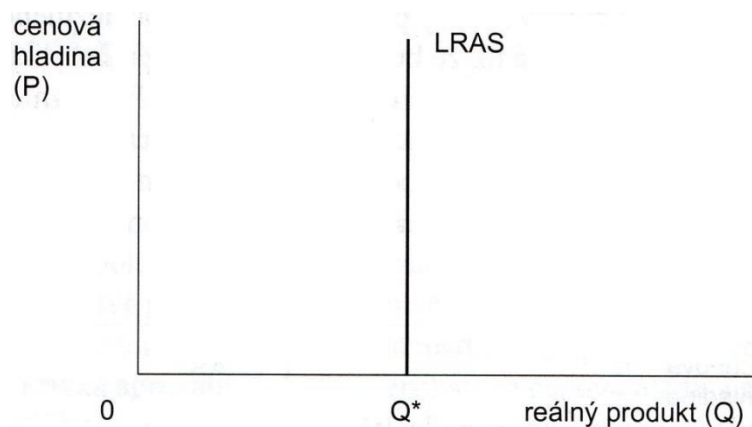
Krátkodobá agregátní nabídka je vztah mezi reálným produktem a cenovou hladinou za jinak neměnných okolností (mzdové sazby a ceny ostatních výrobních faktorů se nemění).

Obr. 5 Křivka krátkodobé agregátní nabídky [4]

Grafické zobrazení křivky krátkodobé agregátní nabídky znázorňuje Obr. 5. Na tomto obrázku je vidět, že křivka SRAS je rostoucí a postupně se mění na vertikální. Rostoucí část křivky znamená, že s růstem cenové hladiny roste nabízené množství výrobků a služeb a klesá nezaměstnanost, protože firmy nabírají nové pracovníky. Jakmile se dosáhne určitého bodu, nemůže být vyprodukováno více výrobků a služeb ani při rostoucích cenách, protože to nedovolují výrobní kapacity, proto se křivka krátkodobé agregátní nabídky stává vertikální.

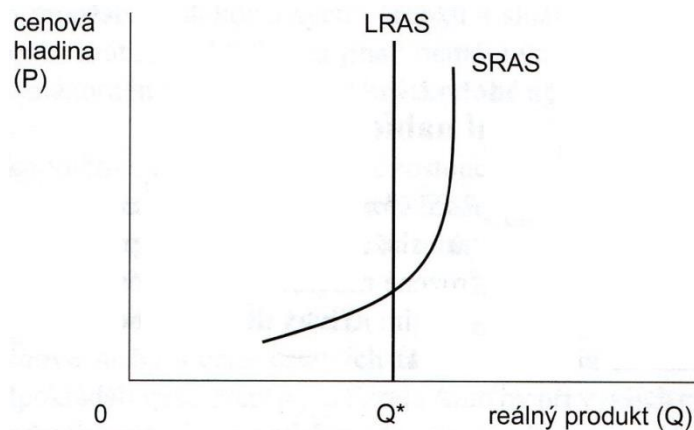
Dlouhodobá agregátní nabídka je vztah mezi nabízeným množstvím reálného produktu a cenovou hladinou při přirozené míře zaměstnanosti neboli při plné zaměstnanosti. [4] V dlouhém období se mění nejen ceny produkce, ale také mzdové sazby i ceny ostatních výrobních faktorů a mění se stejně rychle. Křivku dlouhodobé agregátní nabídky můžeme vidět na Obr. 6.

Obr. 6 Křivka dlouhodobé agregátní nabídky [4]

Křivka dlouhodobé agregátní nabídky je vertikální proto, že velikost nabízených výrobků a služeb při plné zaměstnanosti není závislá na cenové hladině.

Křivka LRAS leží na úrovni reálného produktu, který označujeme jako potenciální produkt. Potenciální produkt je produkt v dané ekonomice, který může být vyroben při dané dlouhodobě udržitelné úrovni výrobních faktorů a technologie.

Obr. 7 Krátkodobá a dlouhodobá křivka agregátní nabídky [4]

Z tohoto obrázku je vidět, že ekonomika je schopná krátkodobě produkovat nad svým potenciálem. Reálný produkt může krátkodobě růst při růstu cenové hladiny. I když byly překročeny dlouhodobé kapacity ekonomiky. Ale při dosažení fyzických limitů výroby se stane křivka SRAS vertikální.

Hlavním faktorem ovlivňujícím krátkodobou agregátní nabídku jsou ceny vstupů a výrobních faktorů, jejichž hlavní součástí jsou mzdy. Mzdy ovlivňují náklady firem. Také zvýšení ostatních vstupů výroby (zvýšení cen surovin – např. ropy) snižuje agregátní nabídku. Snížení cen vstupů by snížilo náklady a zvýšilo agregátní nabídku.

Mnohé faktory ovlivňují jak krátkodobou, tak i dlouhodobou agregátní nabídku. Mezi tyto faktory řadíme množství výrobních faktorů a jejich produktivitu, technologie, zdroje energie a surovin, přírodní podmínky a podnikatelské prostředí. [4]

Zvýšení množství výrobních faktorů např. zvýšení pracovní síly v ekonomice, ať už navýšením počtu nových zaměstnanců nebo prodloužením pracovní doby stávajících, povede k výrobě většího množství reálného produktu. Také velikost kapitálové zásoby ve velké míře ovlivňuje agregátní nabídku.

Agregátní nabídku zvyšuje nejen navýšení množství výrobních faktorů, ale také jejich lepší využití. Zvýšení produktivity práce nebo kapitálu využitím nových vyspělejších technologií výroby a lepší schopnosti a dovednosti pracovníků přispívá ke zvýšení agregátní nabídky.

Důležitými zdroji výroby jsou suroviny a energie. Proto nová naleziště surovin a rentabilnější způsoby jejich těžby a lepší využití dostupných zdrojů energie zvyšují výstup ekonomiky a tím i agregátní nabídku.

Přírodní podmínky mohou ovlivnit většinou zemědělskou produkci (např. povodně či extrémní sucha).

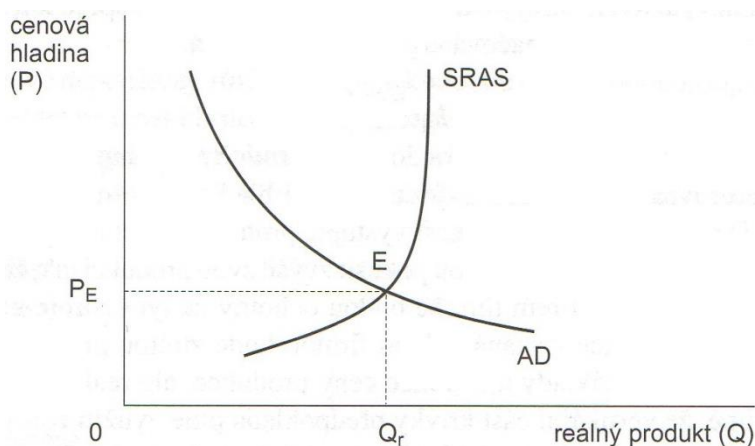
V ekonomické aktivitě země hraje podstatnou roli podnikatelské prostředí. Zbytečná administrativa, vyšší daně nebo státní regulace firem (např. v oblasti životního prostředí) negativně ovlivňují agregátní nabídku.

Neoklasičtí ekonomové předpokládají, že mzdy i ceny v ekonomice jsou pružné a ekonomika plně využívá své zdroje. Křivka agregátní nabídky je vertikální a cenová hladina neovlivňuje reálný výstup ekonomiky.

Ekonomové keynesiánského směru se domnívají, že mzdy a ceny jsou nepružné a podle jejich předpokladů ceny neklesají ani při nevyužití všech zdrojů. Křivka agregátní nabídky pod úrovní plného využití zdrojů je horizontální, což znamená, že ekonomika zvýší svůj výstup bez zvýšení cenové hladiny.

1.5.3 Makroekonomická rovnováha

Makroekonomická rovnováha nastává, když se poptávané množství produktu při určité cenové hladině rovná nabízenému množství produktu. Tuto úroveň poptávaného a nabízeného produktu nazýváme rovnovážnou úrovní produktu a cenovou hladinu při rovnovážné úrovni nazýváme rovnovážnou cenovou hladinou. [4]

Obr. 8 Makroekonomická rovnováha [4]

Z obrázku (Obr. 8) je vidět, že makroekonomické rovnováhy je dosaženo v průsečíku křivky AD a SRAS (v bodě E) při cenové hladině P_E . Pokud by cenová hladina byla vyšší než rovnovážná hladina, pak by nabízené množství produktu bylo vyšší než poptávané množství tohoto produktu a existoval by přebytek produktu. Kdyby cenová hladina byla nižší než rovnovážná, pak by poptávané množství produktu bylo vyšší a ekonomika by vykazovala nedostatek tohoto produktu. Právě proto při jedné úrovni cenové hladiny dochází k vyrovnání nabízeného a poptávaného množství reálného produktu a dosažení makroekonomické rovnováhy.

Na dosažení makroekonomické rovnováhy se názory ekonomů liší. Neoklasičtí ekonomové poukazují na to, že přebytek zdrojů povede ke snížení cen těchto zdrojů. Snížení cen výrobních faktorů vede ke zvýšení krátkodobé agregátní nabídky. Ekonomové keynesiánského proudu doporučují zvýšení státních výdajů na nákup zboží a služeb, čímž se zvýší agregátní poptávka.

1.5.4 Poptávkové a nabídkové šoky

Ke změně makroekonomické rovnováhy dochází pod vlivem poptávkových a nabídkových „šoků“. Tyto změny agregátní poptávky nebo agregátní nabídky mají na ekonomiku destabilizující účinky a jsou zdrojem ekonomické nestability. Změnu agregátní poptávky vyvolává změna nominální peněžní zásoby. Nejčastější příčinou poptávkových „šoků“ je chování centrální banky. Trvalým pozůstatkem růstového poptávkového „šoku“ je vyšší cenová hladina. Následkem šoku z poklesu poptávky je určité období hospodářského poklesu a nezaměstnanosti doprovázeno poklesem všeobecné cenové hladiny.

K nabídkovému šoku dochází při nečekaném růstu některých nákladů (nákladový šok). Příkladem nákladového šoku je zvýšení mezd nepodložené růstem produktivity práce.

Zvýšení nákladů zvyšuje cenovou hladinu, což má za následek snižování produkce a růst nezaměstnanosti.

Jiným příkladem nákladového „šoku“ jsou ropné šoky 70. let. Následkem těchto šoků byl pokles HDP a růst cenové hladiny.

Naopak snížení cen ropy můžeme nazvat příznivým ropným šokem, který vede k poklesu cen a zvýšení HDP.

Příkladem pozitivního nabídkového šoku můžou být změny v produktivitě výrobních faktorů (např. zvýšení kvalifikace pracovní síly, zvýšení úrodnosti půdy atd.).

1.6 Příčiny vzniku hospodářských cyklů

Ekonomové se dosud zcela neshodli na tom, jaká je hlavní příčina vzniku hospodářských cyklů. Domnívají se, že působících příčin je hned několik. [1]

Obecně rozlišujeme exogenní (vnější) a endogenní (vnitřní) příčiny. Do exogenních příčin můžeme zařadit hospodářskou politiku státu, tempo růstu počtu obyvatel nebo nedostatečnou informovanost tržních subjektů. A endogenní příčina je např. nedostatečná spotřeba nebo nestabilita investičních výdajů.

2 TEORIE HOSPODÁŘSKÝCH CYKLŮ

Teorie hospodářských cyklů se zabývá vysvětlením podstaty a příčin cyklického kolísání ekonomiky, vysvětlením vnitřních mechanismů způsobujících přechod mezi jednotlivými fázemi cyklů. Dalším cílem této teorie je vysvětlení postupů a mechanismů, které by omezovaly délku trvání a hloubku sestupné fáze ekonomické aktivity. [2]

Existují různé teorie hospodářských cyklů. V této kapitole je popíšu z chronologického hlediska.

2.1 Předkeynesiánské teorie

2.1.1 Psychologická teorie

Hlavními představiteli jsou ekonomové Pigou, Bagehot a Mills. Tato teorie se zakládá na tom, že expanze způsobuje optimismus, který stimuluje investice a zintenzivňuje expanzi. Naopak kontrakce vyvolává pesimismus, který prohlubuje kontrakci. [2]

2.1.2 Měnová teorie

Měnová teorie cyklu vidí příčiny cyklických výkyvů ve změnách peněžní zásoby, které v ekonomice vyvolávají poptávkové šoky. Nejvýznamnějším představitelem byl Knut Wicksell (1851 – 1926). [2]

2.1.3 Teorie přeinvestování

Základní hypotézou teorie přeinvestování je, že pokles poptávky po investicích je hlavní příčinou sestupné fáze hospodářského cyklu. [2]

2.1.4 Inovační teorie

Rakouský ekonom Joseph Schumpeter ve 30. letech 20. století vysvětloval hospodářské cykly jako inovační vlny. Inovace pokládal za motivační sílu ekonomiky a jako první ekonom propojil výkyvy ekonomiky s procesem ekonomického růstu.

Jak je známo, všechny historické objevy vedly k oživení ekonomiky. Doposud bylo zaznamenáno několik dlouhých vln: [1, 5]

1. vlna (1780 – 1842) souvisela s průmyslovou revolucí a s rozšířením parního stroje a dalších strojových mechanismů

2. vlna (1842 – 1898) je spojována s rozmachem železnic, lodní dopravy a ocelářského průmyslu

3. vlna (1898 – 1945), označována jako technickovědecká revoluce, byla vyvolaná rozvojem elektroenergetiky, elektrotechniky, nástupem automobilů a letadel

4. vlna (1945 – 90. léta 20. století) souvisela s tzv. vědeckotechnickou revolucí (rozvoj elektronického průmyslu – polovodiče, tranzistory, později mikročipy, jaderná energetika a další)

5. vlna (90. léta 20. století – stále trvá) začala rozšiřováním investic v oblasti informatiky a telekomunikací založených na mikrotechnologiích – tzv. informační revoluce

2.1.5 Teorie podspotřeby

Někdy je tato teorie označována jako teorie „nadvýroby“. Zakládá se na tom, že akumulace kapitálu bohatými nebo spořivými lidmi vyvolává tendenci k nedostatečné poptávce vzhledem k nabídce. Obyvatelstvo nemá dostatek peněz k nákupu nabízeného zboží, což oslabuje spotřebu. [2]

Známými teoretiky podspotřeby byli anglický ekonom Thomas R. Malthus a Švýcar J. Ch. Sismondi.

2.2 Klasická teorie před Keynesem

Do roku 1930 si makroekonomové mysleli, že řízená tržní ekonomika je ve své podstatě stabilní. Národní hospodářství bylo vnímáno jako samoregulující systém, který pomocí samočisticích trhů spěje k celkové rovnováze.

Hospodářské poklesy byly vnímány pouze jako krátkodobá přerušení hospodářského růstu.

Tento pohled nabízela klasická škola. Za jejího zakladatele je považován skotský ekonom Adam Smith (1773 – 1790) se svou prací „Pojednání o podstatě a původu bohatství národů“.

Zkušenost Velké deprese silně oslabilu důvěru v klasickou ekonomickou teorii a ukázala, že tato teorie neodpovídá ekonomické skutečnosti. Vystala potřeba nové ekonomické teorie.

2.3 Keynesiánství

Za zakladatele této teorie je považován anglický ekonom, profesor Cambridgeské univerzity John Maynard Keynes (1883 – 1946). Keynes svým dílem „Obecná teorie zaměstnanosti, úroku a peněz“ zásadně ovlivnil vývoj ekonomické teorie i hospodářské politiky 20. století. Jeho impozantní nástup byl nazván keynesiánskou revolucí. [8]

Jeho vliv na ekonomii byl tak velký, že někdy bývá označován za nejvýznamnějšího ekonomu 20. století.

Ve vývoji Keynesových názorů můžeme rozlišit dvě etapy. V období 1. etapy byl Keynes neoklasickým ekonomem a za hlavní příčinu nestability tržní ekonomiky považoval nestálou kupní sílu peněz. Tato jeho myšlenka je rozvinutá v práci „Traktát o peněžní reformě“ (1923). V ní Keynes řeší otázky: čím je dána kupní síla peněz, jaké jsou zdroje její nestability a jak tuto kupní sílu stabilizovat. V souvislosti s kupní silou peněz klade důraz na reálné peněžní zůstatky. V této práci se také zabývá reformou peněžní a úvěrové soustavy. [8]

„Obecnou teorii zaměstnanosti, úroku a peněz“ začíná 2. etapa ve vývoji Keynesových názorů. V této práci se Keynes snaží ukázat, že tržní ekonomika může v důsledku vnitřních příčin upadnout do deprese a vyšší míry nezaměstnanosti, což znamená, že nemusí působit účinné síly samoregulace, spontánně vyvolávající oživení ekonomiky. Z tohoto pojetí vznikla teorie efektivní poptávky. [8]

Základní příčinou recese kapitalistické ekonomiky 20. století je nedostatečná efektivní poptávka spojená s nízkými podněty k investování. Nedostatečná samoregulace je spojena s odděleným rozhodováním o úsporách a investicích. Podle Keynese neexistuje v kapitalistické ekonomice mechanismus automatického obnovení rovnováhy na kapitálovém trhu (mechanismus přeměny úspor v investice). Úspory jsou funkcí důchodů.

Rozhodování o investicích je záležitostí podnikatelů a je závislé na očekávaném čistém zisku v porovnání s úrokovou mírou. Pokud jsou vyhlídky očekávaných zisků z investic pesimistické, může podnikatel upřednostnit držbu peněz. Držba peněz mu umožňuje uchování bohatství a chrání ho před rizikovými investicemi.

Ztráta ziskové motivace investic vede k teauraci peněz a zvyšuje nezaměstnanost. Keynes doporučoval využití nástrojů fiskální a monetární politiky.

Keynes ostře kritizoval neoklasickou ekonomii a zejména Sayův zákon trhu.

Sayův zákon trhů byl pojmenován podle ekonoma 19. století Jeana B. Saye (1767-1832). Závěrem tohoto zákona je, že nabídka si vytváří svou vlastní poptávku, což znamená, že veškeré vyrobené zboží bude prodáno, všichni pracovníci, kteří uvažují o pracovním místě, budou zaměstnání. Tržní mechanismus sám o sobě směřuje k rovnovážnému stavu. Proto nemůže být žádné makroekonomické selhání ani světová hospodářská krize.

V dalších letech vznikaly různé modifikace keynesiánství: neokeynesiánství, postkeynesiánství, novokeynesiánství.

2.3.1 Investiční multiplikátor a akcelerátor investic

Ve fázi střednědobého cyklu hrají rozhodující roli investice. Jejich kolísání ovlivňuje i hospodářské cykly.

Investiční multiplikátor je koeficient, který vyjadřuje důchodotvorný účinek investic pomocí rovnice

$$\Delta Y = k \cdot \Delta I \quad (1)$$

kde ΔY je přírůstek důchodu vyvolaný vynaložením dodatečných investic ΔI . [12]

Podle principu akcelerátoru je zásoba kapitálu společnosti závislá především na důchodu. Tento akcelerační princip můžeme zapsat pomocí rovnice

$$I_v = a \cdot \Delta Y \quad (2)$$

kde ΔY je přírůstek důchodu a a akcelerační koeficient. [12]

Podle principu multiplikátoru je výsledkem každé dodatečné investice zvýšení důchodu.

Ten však podle principu akcelerátoru vyvolává nutně dodatečné investice, což znamená, že růst produktu stimuluje další investice, které jsou podmiňovány jeho dalším růstem.

2.4 Monetarismus

V 70. letech 20. století začalo keynesiánství procházet vážnou krizí a nastala všeobecná deziluze z keynesiánských hospodářských politik.

Monetarismus je historicky nejstarším ekonomickým směrem protikeynesiánské revoluce. Poprvé tento název (odvozený z latinského moneta – mince) použil americký ekonom Karl Brunner v roce 1968.

Za čelního představitele monetarismu je považován Američan Milton Friedman (1912 – 2006). Friedman byl jedním z největších liberálů 20. století a velkým odpůrcem Keynesovy ekonomické teorie. Jeho liberalismus vychází z tradic klasické ekonomie a především díla Adama Smitha. Cílem jeho ekonomického díla bylo přesvědčivě ukázat přednosti hospodářského liberalismu.

Za počátek monetaristické revoluce je považován rok 1956, kdy byl vydán sborník „Studie z kvantitativní teorie peněz“ redigovaný Miltonem Friedmanem.

Jedním z hlavních přínosů Friedmana byla rehabilitace kvantitativní teorie peněz, nazvaná jako nová kvantitativní teorie. Tato teorie vysvětluje dva důležité poznatky a to, že poptávka po peněžích má stabilní charakter a vysvětluje rozdílnosti mezi dlouhodobými a krátkodobými účinky změn peněžní hodnoty a popírá krátkodobou neutralitu peněz. V krátkém období má změna peněžní zásoby vliv na reálnou úrokovou míru r , reálný domácí produkt Y a reálný měnový kurz. V dlouhém období ovlivňuje už jen cenovou hladinu, což znamená, že peníze jsou v dlouhém období neutrální. Inflace je čistě peněžní jev, který je způsoben nadměrným růstem peněžní zásoby. Nejdůležitějším faktorem ovlivňujícím poptávku po peněžích, je podle Friedmana bohatství. A vliv ostatních činitelů je zanedbatelný. [8]

Nabídka peněz je rozhodujícím činitelem ve vyvolání nerovnovážné situace v ekonomice. Podle kvantitativní teorie peněz se poptávka po peněžích neodvívá jen od důchodu a úrokové míry. Ekonomické subjekty drží své bohatství v různých formách, v jaké struktuře už záleží jen na tom, jak výnosné, rizikové a likvidní jednotlivé formy aktiv pro ně jsou.

Podle monetární teorie jsou změny nominálního národního důchodu způsobeny monetárními faktory (změnami v nabídce peněz).

Všichni monetaristé dávali přednost režimu plovoucích měnových kurzů před režimem fixních kurzů.

Nabídku peněz chápe Friedman jako vnější veličinu určenou centrální bankou. Základem měnové politiky má být dodržování dlouhodobých stabilních pravidel stálého měnového růstu.

2.5 Škola racionálních očekávání

Na začátku 70. let, v rámci protikeynesiánské revoluce, vznikla škola racionálních očekávání, silně ovlivněna chicagskou tradicí. Pro tuto školu se někdy používá název nová klasická ekonomie. Jejími hlavními představiteli jsou americký ekonom, nositele Nobelovy ceny za ekonomii R. E. Lucas (1937), T. Sargent (1943) a R. Barro (1944). Nová klasická ekonomie vypracovala teorii rovnovážného hospodářského cyklu. Tato teorie vychází z hypotézy racionálních očekávání v kombinaci s předpokladem dokonalé konkurence v ekonomice. Podle ní je tržní ekonomika v zásadě stabilní a nerovnováha vzniká vlivem vnějších zásahů. Proto její zastánci zásadně odmítají jakékoliv zásahy státu do ekonomiky.[8]

Tato teorie klade důraz na racionální očekávání ekonomických subjektů. Racionální očekávání mohou být utvořeny na základě všech dostupných informací o vývoji ekonomických veličin, ať už se jedná o minulý, současný nebo budoucí vývoj. Není podstatné, zda jde o krátké nebo dlouhé období. Neoklasická teorie hospodářského cyklu v podání Lucase vidí vznik makroekonomických výkyvů neočekávanými změnami peněžní zásoby v ekonomice. Podle zastánců školy racionálních očekávání nedobrovolná nezaměstnanost neexistuje, nezaměstnanost v době recese je proto, že lidé hledají lépe placenou práci. [8]

Nezaměstnanost je dobrovolná. Výkyvy v nezaměstnanosti záleží na rozhodnutí lidí pracovat či nepracovat a toto rozhodování je založeno na chybném lidském rozhodování.

R. E. Lucas svým dílem zásadním způsobem ovlivnil hospodářskou politiku a díky jeho práci je měnové stabilitě přisuzována stále větší váha.

Všechny doposud popsané teorie hospodářských cyklů měli jednu společnou myšlenku a to, že impulsem vedoucím k výkyvům hospodářské aktivity je změna agregátní poptávky.

2.6 Teorie reálného hospodářského cyklu

V 80. letech 20. století vznikla teorie reálného hospodářského cyklu. Tato teorie považuje za hlavní příčiny cyklických kolísání výkyvy na straně nabídky. Za zakladatele jsou považováni norský ekonom žijící v USA Finn Kydland (1943), E. Prescott (1940), J. Long a Ch. Plosser (1948).

Příčinami hospodářských cyklů jsou reálné nabídkové šoky ekonomiky (změna technologie, války, přírodní katastrofy, neúroda, regulace ekologických norem atd.). Za hlavní zdroje šoků jsou považovány technické nebo technologické změny (např. zavedení nových výrobních technik, výroba nových produktů, nové druhy surovin a materiálů, změna cen energie atd.).

Výkyvy výroby jsou způsobeny výkyvy potenciálního produktu. Hospodářské výkyvy jsou způsobeny nárazovými změnami produktivity, které dávají ekonomice šoky ze strany nabídky. Když v ekonomice dojde k negativnímu nabídkovému šoku (např. zvýšení cen průmyslových surovin), v následku toho se sníží dlouhodobá agregátní nabídka. A potenciální produkt ekonomiky se také sníží. Firmy sníží poptávku po práci, což vede k vyšší míře inflace a snížení reálných mezd. Sníží se spotřební výdaje a jako důsledek toho se sníží motivace firem realizovat nové investiční projekty. Bankám se sníží množství poptávaných úvěrů a tím dojde k poklesu peněžní nabídky. A to vše způsobí pokles agregátní nabídky. Představitelé teorie reálného hospodářského cyklu nabídli také teoretické vysvětlení mechanismu reálného cyklu, anebo způsobu, jakým se „technologické šoky“ šíří na pracovní trhy a trhy zboží a služeb. Tímto mechanismem je mezičasová substituce volného času. [8]

Hypotéza mezičasové substituce říká, že lidé rozhodují o aktuální výši své spotřeby a nabídky práce s ohledem k očekávané hodnotě budoucích příjmů. Preferují stabilitu spotřeby v průběhu času. Při dočasném zvýšení svých příjmů část důchodů uspoří a investují. Při poklesu příjmů proto nemusí lidé výrazně snížit svou spotřebu, protože mají úspory z období prosperity. [8]

Investice jsou funkcí reálné úrokové sazby. Úroková sazba v teorii reálných hospodářských cyklů hraje klíčovou roli. Ekonomické subjekty s pomocí úrokové sazby oceňují svůj volný čas a rozhodují se, jak správně rozdělit dodatečné příjmy mezi současnou a budoucí spotřebu.

Tvůrci teorie reálných hospodářských cyklů tvrdí, že změny peněžní nabídky nejsou příčinou, ale důsledkem hospodářských cyklů. Takový pohled na vztah mezi penězi a reálným výstupem je nazýván hypotézou reverzní (obrácené) kauzality.

Na průběh hospodářského cyklu má značný vliv politický cyklus, jehož délka je dána volebním obdobím. Vládní představitelé usilují o maximalizaci svého užitku a snaží se před volbami hospodářskými opatřeními získat přízeň co největšího počtu voličů.

Cyklické výkyvy ekonomiky souvisí s tím, že vládní strany realizují před volbami populární opatření a po volbách nepopulární.

2.7 Škola strany nabídky

Určité obnovení klasické ekonomiky představuje teorie strany nabídky. Tato teorie vychází ze dvou základních tezí: Sayova zákona trhů a ovlivnění výroby mírou zdanění. Jakákoliv vládní regulace je pro ni nepřijatelná. [1]

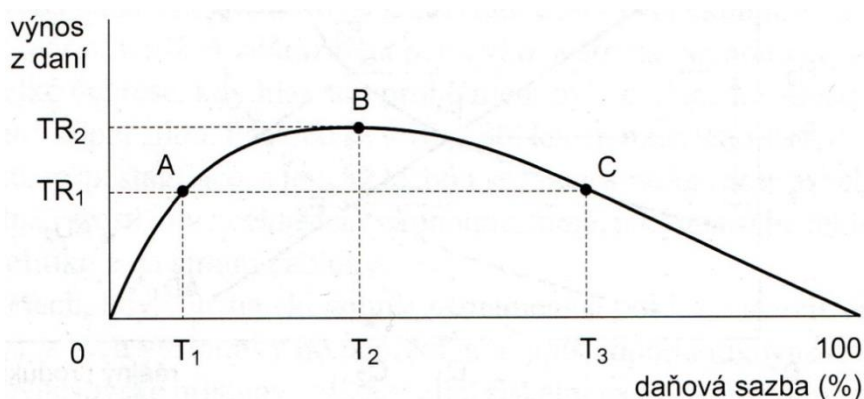
Sayův zákon trhů vlastně vysvětluje zaměření této teorie na nabídku. Podle tohoto zákona všechno co se vyprodukuje, se také prodá. Podle Sayova zákona jsou investice vždy zajištěny dostatečnými potřebnými úsporami.

Sayův zákon trhů je jednou ze součástí ekonomie strany nabídky.

Druhou, podstatně významnější částí této teorie, jsou daně. Daně jsou v podstatě antimotivačním prvkem výroby. Vysoké daně oslabují motivaci lidí k pracovním výkonům.

Dalším důsledkem vysokých daní je vyhýbání se daním. Tak vzniká šedá ekonomika, což je v podstatě sféra naturálních protislužeb a daňových úniků. Je logické, že velikost šedé ekonomiky závisí na daních: čím jsou větší, tím jsou větší i daňové úniky.

Vztah mezi daňovou sazbou (procentem daní) a objemem vybraných daní (výnosem státu z těchto daní) zachycuje Lafferova křivka.

Obr. 9 Lafferova křivka [4]

Pokud míra zdanění roste, jsou výběry na dani státu stále menší. Je to proto, že vysoká míra zdanění oslabuje hospodářský výkon, zvyšuje daňové úniky a vyvolává odliv kapitálu do zahraničí.

3 FISKÁLNÍ A MONETÁRNÍ POLITIKA

Stát je ekonomickým subjektem ovlivňujícím hospodářský život země. Má dva centra hospodářské politiky: vládu a centrální banku. Vláda je dominantním subjektem ve fiskální (rozpočtové) politice. Centrální banka je tvůrcem a garantem monetární politiky. [4]

Úloha vlády ve struktuře státu je mnohem širší, než úloha centrální banky.

3.1 Fiskální politika

Základem fiskální politiky je rozpočtová soustava, jejímž základem je státní rozpočet.

Fiskální politika je vědomé využívání státního rozpočtu k ovlivňování ekonomiky a udržení stabilního ekonomického růstu a nízké míry nezaměstnanosti.

Státní rozpočet je v podstatě finančním plánem hospodaření státu.

3.1.1 Funkce fiskální politiky

Fiskální politika plní funkci: [4]

- 1) přerozdělovací – snaha o zmírnění nerovnosti v tržním rozdělování produktu
- 2) alokační – spočívá v soustředění a vynaložení finančních prostředků k úhradě produkce veřejných statků
- 3) stabilizační – spočívá v odstraňování odchylek skutečného produktu od produktu potenciálního pomocí změn ve vládních výdajích a příjmech

3.1.2 Cíle fiskální politiky

Fiskální politika má cíle: zprostředkující a hlavní (konečné).

Zprostředkující cíle jsou agregátní poptávka a agregátní nabídka.

Agregátní poptávka a agregátní nabídka mají svou výši a strukturou vytvářet předpoklady pro naplnění hlavních cílů.

Hlavní cíle představují rovnovážný produkt, plná míra zaměstnanosti, cenová stabilita a vnější ekonomická rovnováha.

3.1.3 Nástroje fiskální politiky

Za nejdůležitější nástroje pro dosažení cílů fiskální politiky jsou považovány vládní příjmy a vládní výdaje.

Vláda může měnit strukturu a výši rozpočtových příjmů a výdajů a tím ovlivňovat vývoj ekonomiky. Podle toho rozlišujeme dva typy nástrojů fiskální politiky, diskrétní čili vědomá opatření vlády, a vestavěné stabilizátory.

Diskrétní opatření jsou jednorázová rozhodnutí o fiskálních opatřeních přijímána na základě vyhodnocení hospodářské situace a souvisejících okolností (např. změna daňových sazeb). Diskrétní opatření mají dopad na agregátní poptávku a agregátní nabídku. Změna těchto veličin vyvolává změny ve velikosti reálného produktu, zaměstnanosti a cenové hladiny.

Vestavěné stabilizátory jsou nástroje, které působí v ekonomice automaticky. Tyto vestavěné (automatické) stabilizátory jsou nastavené tak, aby automaticky zmírňovaly výkyvy v ekonomice. Příkladem vestavěných stabilizátorů mohou být progresivní zdanění příjmů nebo pojištění pro případ nezaměstnanosti.

Hlavním zdrojem příjmů státního rozpočtu jsou daně. Daň je definována jako povinná, zákonem určená platba do státního rozpočtu. Jde v podstatě o přesun peněžních prostředků od soukromého k veřejnému sektoru.

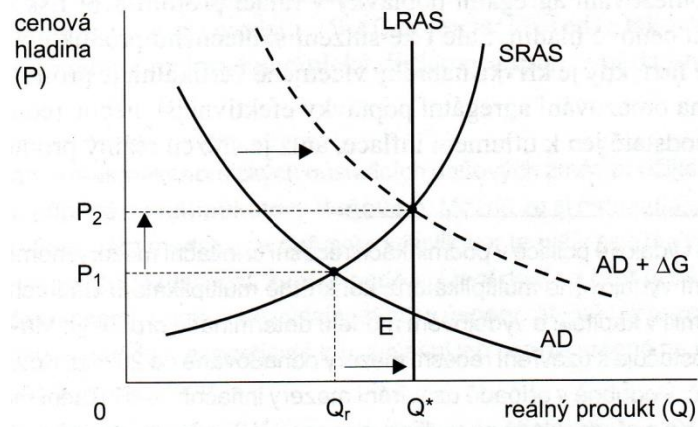
Rozeznáváme dva základní typy daní: přímé, které jsou vázané k určitému důchodu nebo majetku (např. daň z příjmů, daň silniční) a nepřímé, které postihují peněžní důchody domácností a firem až v okamžiku použití (např. daň z přidané hodnoty). Nepřímé daně jsou součástí ceny.

V souboru příjmů státního rozpočtu mají zvláštní místo příspěvky na sociální zabezpečení.

Rozlišujeme expanzivní a restriktivní fiskální politiku.

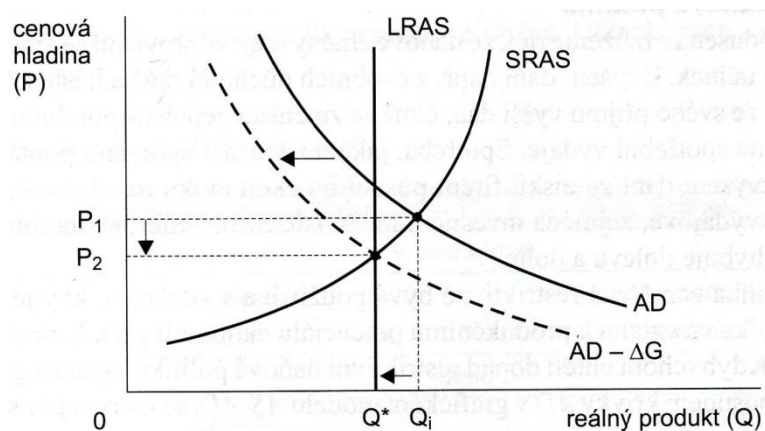
Cílem expanzivní politiky je zvýšení reálného produktu a růst zaměstnanosti pomocí zvyšování státních nákupů a snižování daní. Růst státních nákupů vede k posunu křivky AD do pozice $AD + \Delta G$. V důsledku toho dojde ke zvýšení reálného produktu a zaměstnanosti. Nepříznivým jevem je zvýšení cenové hladiny. Z obrázku vidíme, že účinky expanzivní výdajové politiky záleží na tom, ve které fázi nabídkové křivky se daná ekonomika nachází. Když se ekonomika nachází v úseku, v němž křivka SRAS roste pozvolna, což znamená, že v ekonomice ještě existují nevyužité výrobní faktory, vede růst výdajů ze státního rozpočtu k růstu reálného produktu a také je vidět určitý růst cenové hladiny. Pokud se ekonomika nachází v úseku, v němž je křivka SRAS strmá nebo kolmá, což znamená, že je

na úrovni potenciálního produktu nebo za touto úrovní, tak je expanzi stimulován především růst cenové hladiny.

Obr. 10 Vliv zvýšení vládních výdajů [4]

Restriktivní výdajová politika využívá ke snížení produktu snížení vládních výdajů a zvýšení daní. V důsledku snížení vládních výdajů se linie AD posune do pozice $AD - \Delta G$ (viz. Obr. 10). Vidíme, že důsledkem výdajových omezení je pokles produkční aktivity a zvýšení nezaměstnanosti a také pokles cenové hladiny. I zde můžeme vidět, že výsledek restriktivní výdajové politiky závisí na tom, v kterém úseku nabídkové křivky se ekonomika nachází. V úseku, kde je křivka SRAS plochá, má za následek omezení agregátní poptávky utlumení růstu cenové hladiny a snížení reálného produktu a zvýšení míry nezaměstnanosti. V úseku, kde je křivka nabídky vertikální, je restriktivní výdajová politika efektivnější, protože snížení agregátní poptávky vede k utlumení inflace bez snížení reálného produktu.

Obr. 11 Vliv snížení vládních výdajů [4]

Návrat hospodářského výkonu na úroveň potenciálního produktu je doprovázen tzv. efektem vytěsnění. To znamená, že rostoucí státní výdaje snižují úroveň soukromých investic, což v extrémním případě může zcela vyloučit očekávaný příznivý dopad fiskální expanze na agregátní poptávku.

Monetaristé jsou kritiky využívání diskretních opatření, ale podporují využívání vestavěných stabilizátorů.

Keynesiánci prosazují diskretní opatření jako vhodné nástroje k účinné fiskální politice.

3.2 Monetární politika

Monetární (měnová) politika je systém procesů, v rámci kterých se centrální banka snaží s využitím svých nástrojů o dosažení předem definovaných konečných cílů.

Mezi konečné cíle monetární politiky řadíme nízkou inflaci, nízkou nezaměstnanost a vyrovnanou obchodní bilanci. Zprostředkujícími cíli monetární politiky jsou peněžní zásoba, úroková míra a měnový kurz. [4]

3.2.1 Nástroje monetární politiky

K dosažení sledovaných cílů v monetární politice se využívá široká škála nástrojů, pomocí kterých centrální banka ovlivňuje chování a činnost komerčních bank. Tyto nástroje dělíme na přímé (administrativní) a nepřímé (tržní). [6]

Přímé nástroje jsou selektivní, adresné a administrativní zásahy centrální banky. Cílem těchto zásahů je ovlivnění úvěrových možností komerčních bank a jejich likvidity. [6]

Přímé nástroje se zpravidla používají na přechodnou dobu. Patří k nim:

- selektivní pravidla likvidity
- povinné vklady
- úvěrové kontingenty
- doporučení, výzvy, dohody [6]

Centrální banka většinou využívá nepřímých nástrojů, které mají plošný charakter působení na všechny subjekty peněžního (finančního) trhu. Mezi hlavní nepřímé nástroje řadíme:

- operace na volném trhu
- stanovení výše povinných minimálních rezerv
- diskontní politiku [4]

Operace na volném trhu jsou hlavním měnovým nástrojem centrální banky. Centrální banka nakupuje nebo prodává státní cenné papíry. Prodejem cenných papírů se snižuje množství peněz v ekonomice. Pokud centrální banka nakupuje cenné papíry, zvyšuje množství peněz v ekonomice a tím se snižuje úroková sazba.

Nejčastěji se využívají repo operace. Centrální banka přijímá přebytečné prostředky od obchodních bank a bankám za to předává domluvené cenné papíry. Lhůta těchto vkladů je

dvoutýdenní. Po uplynutí doby splatnosti, centrální banka vrací bankám takto vyměřené peněžní prostředky zvýšené o dohodnutý úrok výměnou za cenné papíry.

Obchodní banky jsou povinné držet určitou část svých prostředků na zvláštním účtu u centrální banky jako minimální rezervu. Velikost těchto rezerv se odvozuje ze stanovené části vkladu. Změnou sazby povinných minimálních rezerv ovlivňuje centrální banka množství peněz v ekonomice. Zvýšení míry rezerv sníží nabídku úvěrů ze strany komerčních bank. Snížení míry rezerv naopak zvýší nabídku úvěrů bank a tím se zvýší množství peněz v ekonomice.

Termínem diskontní politika jsou označeny operace centrální banky, kterými ovlivňuje úrokovou míru v ekonomice. K tomu využívá diskontní sazbu. Jedná se o sazbu, za kterou centrální banka půjčuje komerčním (obchodním) bankám. Když centrální banka mění diskontní sazbu, tak tím ovlivňuje i sazbu, za kterou půjčují komerční banky svým klientům. Zvýšení diskontní sazby snižuje množství peněz v ekonomice a naopak snížení sazby zvyšuje množství peněz.

K nástrojům monetární politiky patří také intervence na devizových trzích. Cílem této intervence je regulace národní měny ve vztahu k měnám zahraničním. Na měnovém trhu je důležitá cena, za kterou se zahraniční měna prodává a nakupuje. Tuto cenu označujeme jako měnový kurz. Centrální banka pomocí tržních nástrojů ovlivňuje dvě základní veličiny peněžního trhu, úrokovou míru a nabízené množství peněz. Podle toho, jak použité nástroje ovlivňují nabídku peněz, dělíme monetární politiku na:

- expanzivní, která se zaměřuje na zvýšení nabídky peněz v ekonomice
- restriktivní, která se orientuje na snížení nabídky peněz [12]

Monetaristé vidí v regulaci úrokových měr riziko narušení rovnováhy v ekonomice.

Keynesiánci naopak podporují udržování stabilní úrokové míry a vidí v ní přínos v oblasti investičních výdajů.

3.3 Časová zpoždění hospodářské politiky

Tvůrci hospodářské politiky, kteří provádí zásahy do ekonomiky, musí počítat s tím, že dochází k určitému časovému zpoždění a to vlivem různých příčin. [1]

Informační zpoždění je vyvoláno časovým nesouladem mezi vznikem potřeby zásahu a samotným zásahem státu.

Politické zpoždění je spojeno s určitou délkou rozhodovacího procesu státních orgánů.

Adaptační a realizační zpoždění – reakce domácností a firem na realizované státní opatření trvá nějakou dobu a výsledky se dostaví za další určitou dobu.

Monetaristé dávají přednost monetární politice a upozorňují na délku politických časových zpoždění. [1]

Keynesiánci naopak kladou důraz na fiskální politiku a poukazují na opožděnou reakci spotřebitelů a firem na monetární politiku.

4 MONITOROVÁNÍ A ANALÝZA

Předpověď konjunktury je důležitá, protože pomůže odhadnout budoucí vývoj ekonomiky. A to je klíčové pro včasnou a hlavně správnou reakci státu při uplatnění různých nástrojů fiskální a monetární politiky. Jedině tak může stát reagovat efektivně a zmaximalizovat růst ekonomiky nebo zmírnit negativní dopad ekonomického poklesu.

Předvídaní ekonomického vývoje je důležité i pro firmy, protože může zásadním způsobem ovlivnit jejich rozhodování (např. investování). Proto musí být predikce konjunktury vždy založena na ověřených metodách.

Průběh hospodářských cyklů můžeme monitorovat pomocí různých skupin indikátorů.

První skupinu tvoří indikátory vnitřní a vnější rovnováhy. Tyto indikátory slouží ke zjištění odchylky od rovnovážné růstové dráhy a k charakteristice rizik pro budoucí vývoj reálné ekonomiky. [2]

Vnější rovnováha je taková vyrovnanost platební bilance, že saldo běžného účtu je kryto saldem finančního účtu.

Na základě porovnání statisticky zjištěných hodnot s hodnotami referenčními vznikají charakteristiky makroekonomické nerovnováhy.

Primárním ukazatelem vnitřní rovnováhy je rozdíl mezi skutečným a potenciálním produktem. K charakteristice změn HDP a jejich dopadu na ekonomiku se používá odvozený indikátor – produkční mezera. Pokud je reálný produkt pod úrovní potenciálního produktu (záporná produkční mezera), nedochází k tlakům na růst inflace a jedná se o neinflační růst HDP. Naopak v kladné produkční mezeře (inflační mezera) k inflačním tlakům dochází a ekonomika se „přehřívá“. [2]

Druhým indikátorem je míra růstu cenové hladiny (inflace). Inflace je velmi důležitým indikátorem, který monitoruje vztah mezi domácí nabídkou a poptávkou. Zvětšením cenové hladiny se zvětšuje nerovnováha mezi nabídkou a poptávkou. Odpověď na otázku, jaká míra inflace je „rovnovážná“, není jednoznačná. Ale na základě různých studií se dá říct, že míra inflace nad 10 % je pro ekonomiku škodlivá a působí proti hospodářskému růstu. Také pokles cenové hladiny (deflace) působí na ekonomiku protirůstově. [2]

Dalším indikátorem je odchylka skutečné míry inflace od průměrné míry inflace v dané fázi hospodářského cyklu. Průměrná inflace se vypočítává za každou fázi a odečítá se od

skutečné inflace v daném roce. Malé odchylky míry inflace od průměrné hodnoty působí příznivě na ekonomiku.

Činiteli, které mohou krátkodobě vychýlit inflaci z její rovnováhy, mohou být nabídkové šoky (změna cen surovin) nebo poptávkové faktory.

Důležitým indikátorem vnitřní rovnováhy je veřejný dluh, který vyjadřuje míru zadlužení vládního sektoru. Měří se jako podíl na HDP v %. Nárůst veřejného dluhu je většinou způsoben deficitním státním rozpočtem a také dluhem územně správních celků. Tento veřejný dluh by neměl překročit hranici 60 % HDP. [2]

Kromě politiky vlády má na vývoj v oblasti veřejných financí vliv i růst HDP, protože ovlivňuje daňové příjmy a výdaje.

Míra nezaměstnanosti je dalším indikátorem vnitřní rovnováhy. Dlouhodobá nezaměstnanost má celou řadu nepříznivých sociálních dopadů. Proto jsou významným výdajem státního rozpočtu náklady na snižování nezaměstnanosti. Míra nezaměstnanosti, při které se nemění míra inflace, se nazývá rovnovážnou mírou nezaměstnanosti. [2]

Podle Phillipsovy křivky, kdy je míra nezaměstnanosti nižší než rovnovážná, tak působí tlaky na růst inflace a naopak.

Rovnovážná míra nezaměstnanosti je základem pro neinflační udržitelný růst.

Podstatným znakem tlaků na vnitřní rovnováhu je poměr mezi reálnými mzdami a produktivitou práce. Při vyšším růstu mezd vzhledem k růstu produktivity práce, dochází k tlakům na pokles ziskovosti podniků. Tento pokles řeší podniky zvýšením cen.

Při rychlejším růstu mezd před produktivitou se může stát, že růst domácí produkce bude zaostávat za růstem domácí poptávky, a to povede k narušení vnější rovnováhy. Proto je důležité, aby byl růst mezd kryt růstem produktivity práce.

Jednou z nejdůležitějších charakteristik makroekonomické rovnováhy je vyváženost míry národních úspor s mírou investic.

Hrubé národní úspory můžeme definovat jako tu část upotřebitelného důchodu, která není použita na spotřebu a tvoří doma vyprodukované zdroje na investice. [2]

Hrubá míra investic je definována jako podíl tvorby hrubého fixního kapitálu + změna stavu zásob + čisté pořízení cenností na HDP. Investice tvoří základ pro budoucí výrobu. [2]

Vnitřní nesoulad mezi mírou úspor a mírou investic narušuje vnější rovnováhu.

4.1 Vnější rovnováha

Základním indikátorem v oblasti vnější rovnováhy je saldo běžného účtu platební bilance v % HDP. Je roven rozdílu mezi hrubou mírou investic a hrubou mírou úspor.

Faktory, které působí na vývoj běžného účtu platební bilance, jsou měnový kurz, fáze cyklu v domácí ekonomice i v zahraničí a také mikroekonomické činitele (např. cla, legislativa). [2]

Při růstu HDP zpravidla roste deficit výkonové bilance a naopak – toto je zásadní vztah mezi vnitřní a vnější rovnováhou v otevřené ekonomice. Za rizikovou hodnotu deficitu běžného účtu je považována hranice 5 %. [2]

Proto pro posouzení odhadování vnější rovnováhy, obzvláště v transformující se ekonomice, je nutné použití širšího souboru indikátorů.

Poměr devizových rezerv k měsíčnímu importu výrobků a služeb ukazuje potenciál země financovat příliv výrobků a služeb bez nutnosti výběru deviz ze zahraničí.

Za významný indikátor vnější rovnováhy je považována stabilita nominálního měnového kurzu. Za účelem vyrovnané poptávky a nabídky deviz, k hodnocení této stability, se využívá indikátor odchylky změny nominálního efektivního kurzu od průměrné změny v daném období. [2]

Výraznější změna měnového kurzu je pro ekonomiku šokem.

4.2 Indikátory cyklického vývoje

Druhým souborem indikátorů pro monitorování výkyvů ekonomické aktivity jsou indikátory cyklického vývoje.

Praktickým předchůdcem těchto indikátorů byl Harvardský index (barometr) podnikatelských podmínek, který byl zkonstruován po 1. světové válce Harvardským institutem. Tento index měl tři kompozitní složky: [2]

- spekulativní index A, který odrážel vývoj průměrných cen akcií a vztahoval se na období expanze
- index B, vyjadřující pohyby objemu tržeb a cenové hladiny v důsledku pohybu poptávky
- index C odrážející vývoj peněžního trhu reprezentovaného hladinou úvěrů

Významný díl do metodologických přístupů monitorování a analýzy hospodářských cyklů vnesly práce A. Burnse a W. Mitchella z National Bureau of Economic Research (NBER). Ve své práci „Měření ekonomických cyklů“ popsali definice, charakteristické rysy a způsoby monitorování hospodářského cyklu za pomoci cyklických indikátorů. [2]

Tyto indikátory byly rozděleny na tři skupiny: [16]

- 1) předstihové indikátory
- 2) souběžné indikátory
- 3) opožďující se indikátory

ad 1) Předstihové indikátory ekonomiky ukazují s předstihem body zvratu. K těmto indikátorům můžeme zařadit:

- příliv objednávek
- stavební povolení
- investiční projekty
- stav zakázek
- změny stavu zásob
- produktivitu práce
- kurzy akcií
- peněžní zásobu

ad 2) K souběžným indikátorům patří:

- objem produkce
- objem bankovních úvěrů
- bankovní likvidita

ad 3) Opožďující se indikátory potvrzují konečnou platnost průběhu cyklu a řadíme k nim:

- úroky z dlouhodobých vkladů (obzvláště úroky z úvěrů)
- mzdy
- zaměstnanost

Žádný z uvedených indikátorů není sám o sobě spolehlivý. Proto se využívají kompozitní indikátory, které jsou vytvořené spojením individuálních ukazatelů v jeden jediný ukazatel

na základě modelu zachycující měřený vícerozměrný koncept. Účelem kompozitních indikátorů je snížení rizika falešných signálů a možnost nabídnout cyklický indikátor s větší vypovídací a předpovědní schopnosti, jak co do povahy, tak i příčin hospodářských cyklů.

Časové řady jsou věcně a prostorově srovnatelná pozorování (dat), která jsou jednoznačně uspořádaná ve směru minulost přítomnost. Podstatou této metody je sledování historického vývoje prognózovaných veličin. Minulost vystupuje jako model budoucího vývoje. Na tomto přístupu je založena naprostá většina empirických prognostických přístupů. Základní metodou konjunkturálního výzkumu je grafické vzájemné porovnání časových řad indikátorů s cílem identifikovat zlomové situace, které charakterizují přechod od jedné fáze cyklu do druhé, a také trendy a vlivy jednorázových činitelů. Volba vhodných indikátorů představuje nejdůležitější podmínku pro úspěšnou analýzu a tím i pro prognózu.

4.3 Konjunkturální průzkumy

Třetím souborem jsou indikátory konjunkturálního průzkumu, které pomocí dotazníkového šetření vypovídají jak o aktuální ekonomické situaci, tak i o očekáváních v následujících 6 měsících. V posledních letech se v Evropě těmto průzkumům připisuje podstatný význam.

Konjunkturální průzkumy se opírají o názory podnikatelů, kteří působí v oblasti zájmu (průmysl, stavebnictví, služby) a vypovídají jak o jejich postojích, tak o jejich záměrech v budoucnu (rozvoj výroby, nové investice atd.). Konjunkturální průzkumy se uskutečňují formou anket. [22]

Spotřebitelské průzkumy vypovídají o postojích spotřebitelů a o jejich spotřebitelských úmyslech. Takové informace jsou užitečné pro předpovědi komplexní poptávky po výrobcích dlouhodobé spotřeby a jiných typech spotřebitelských výdajů. Optimismus spotřebitelů je signálem nárůstu zájmu o předměty dlouhodobé spotřeby (např. auta). [22]

Základním cílem těchto průzkumů je postihnout s předstihem situaci, při které dochází k podstatné změně dosavadního trendu.

Indikátory finanční zranitelnosti jsou čtvrtým souborem indikátorů, pomocí kterého můžeme monitorovat hospodářské výkyvy. Využívají se ke včasnému varování tvůrců hospodářské politiky či investorů před riziky financování nerovnovážné situace v ekonomice.

Podstatou včasného varování je monitorování a analýza chování vybraných indikátorů vykazujících v předkrizovém období významnější odchylky od běžného chování v normálních ekonomických podmínkách. Kromě indexu tlaku na devizový kurz jsou to devizové rezervy, dovoz, vývoz, odchylka reálného směnného kurzu od trendu, měnová nerovnováha, měnová zásoba, emise úvěrů atd. [2]

Závažnost mapování příčin a důsledků finanční zranitelnosti ekonomiky potvrzují výzkumy Mezinárodního měnového fondu. [2]

5 HISTORIE HOSPODÁŘSKÝCH CYKLŮ

Hospodářské výkyvy (expanze a recese) se v Evropě objevovaly již od počátku 19. století. Díky průmyslové revoluci se původně agrární ekonomiky měnily v průmyslové a kapitálové investice v nich začaly hrát významnější úlohu. Avšak žádná z recesí nebyla tak hluboká a dlouhá a žádná nebyla doprovázena tak ničivou finanční krizí jako Velká hospodářská deprese (1929 – 1933).

Ekonomika USA 8 let po sobě rychle expandovala a tento růst byl doprovázen soustavným a do velké míry spekulacním růstem cen akcií na burze. Ceny akcií na newyorské burze se v letech 1928 – 1929 téměř zdvojnásobily a bylo jasné, že se jedná o „spekulační bublinu“.

První příznaky obratu se objevily již v létě roku 1929, kdy expanze dosáhla svého vrcholu.

24. října 1929 (tzv. černý čtvrtek) se ceny akcií na newyorské burze zhroutily. Na lidi, kteří si do té doby mysleli, že hospodářský růst 20. let nikdy neskončí, čekal šok. Ale krach newyorské burzy byl pouhým začátkem.

Hospodářská krize byla provázena silnou bankovní krizí, protože banky neměly dost rezerv na vyplácení vkladu (tzv. bankovní panika). Během této finanční krize, se počet bank snížil o třetinu.

USA prožívala šok, jaký nepoznala v celé své historii. Nikdo nedokázal vysvětlit příčiny krize ani z ní ukázat východisko.

Ekonomika USA se propadla hluboko pod potenciální produkt. Průmyslová výroba se propadla o 38 %, spotřebitelské ceny klesly o 30 %. Nezaměstnanost dosahovala bezmála 25%.

Deprese se brzy rozšířila do Evropy. Československo patřilo k jedné z nejvíce postižených zemí. Průmyslová výroba se propadla téměř o 40 %. Katastrofální důsledky měla deprese také v Německu, kde nezaměstnanost dosáhla neuvěřitelných 43 %.

Jedním z „kanálů“, kterým se nákaza šířila, byl zahraniční obchod. Poklesl dovoz výrobků z Evropy. Pokles poptávky na evropském trhu vyvolal snížení investic, výroby a spotřeby v Evropě. To snížilo dovoz výrobků z USA.

Mezi léty 1929 a 1932 se průmyslová výroba na celém světě propadla o 37 %. Pokles průmyslové výroby a s ním spojená velmi obtížná sociální situace pro velké skupiny obyvatelstva a taktéž snaha jednotlivých států přesunout dopady krize na ostatní země pomocí kon-

kurenčních devalvací, vedlo k celosvětovému příklonu k nacionalismu, izolacionismu a ke konfliktnímu řešení vzájemných rozporů. V Německu vedla tato situace k nástupu Hitlera k moci a v Japonsku k nástupu militaristické kliky.

Po úspěšných poválečných 50. a 60. letech souběžně s nárůstem inflačních tendencí došlo v americké ekonomice k poklesu tempa růstu produktivity práce. Následoval pokles tempu hospodářského růstu.

Dlouhodobě nízká cena ropy na začátku 70. let odvracela pozornost průmyslově vyspělých zemí od hledání náhražek a technických řešení pro snižování spotřeby ropy. Hledání nových nalezišť nebylo ekonomicky výhodné. Ropné zásoby pro případ výpadku dodávek byly velmi omezené.

Rozvojové země se díky levné ropě mohly úspěšně rozvíjet a pomalu zvyšovat životní úroveň svých obyvatel.

V roce 1973 země sdružené v kartelu OPEC záměrně snížily těžbu ropy o 5 %, aby mohly ovlivňovat její cenu ve svůj prospěch. OPEC také vyhlásil embargo na vývoz ropy do zemí, které podporovaly Izrael během jomkippurské války (hlavně USA a Nizozemí). [28]

Vzhledem k tomu, že pro většinu vyspělých zemí představovala ropa klíčový vstup pro produkci v celé řadě odvětví, se mnohé ekonomiky otřáslы v základech. Vypukla panika a šok. Fungování hospodářství v postižených státech bylo ochromeno, u čerpacích stanic se tvořily fronty na benzin, ropné zásoby pod vlivem paniky rychlé klesaly. Byl zaveden příděl benzínu a jiných ropných produktů.

V období prvního ropného šoku se cena surové ropy zvedla čtyřnásobně – z 3 na více než 11 dolarů za barel.

Díky zvýšené ceně ropy se nově vyplatila riziková těžba v Severním ledovém oceánu. Začaly se vyplácet investice do alternativních technologií, výzkumu a vývoje energeticky šetrných technologií a výrobků. V průběhu dalšího vývoje byly podpořeny surovinově méně náročné výroby, u kterých byla ropa nahrazena investicemi do úsporných technologií.

Dopady drahé ropy na hospodářství západních států bylo ničující a bolestivé. Následující období bylo poznamenáno vysokou inflací a stagnací či propadem ekonomik. Začala inflační perioda 70. let s abnormálně vysokými úrokovými sazbami, vysokými cenami produkce a nervozitou na trhu. Inflace dosahovala 10 % a i nezaměstnanost byla vysoká. Do ekonomického slovníku přibyl nový pojem – stagflace (stagnace růstu HDP + inflace).

Krise ekonomiky byla umocněna silící konkurencí mezi USA a Japonskem, Německem a dalšími zeměmi na světových trzích. Tato konkurence vedla ke zhroucení bretton-woodského systému měnových kurzů, který představoval poválečný systém fixních měnových kurzů vázaných na dolar. Dolar byl směnitelný za zlato (1 unce zlata odpovídala 35 USD). Zhroucení tohoto systému znamenalo, že dolar přestal být hlavním pilířem měnového uspořádání a světový měnový systém přešel na režim plovoucích měnových kurzů.

Nastala éra měnové expanze amerických dolarů a související propadání hodnoty dolaru. Více peněz v ekonomice nutně vytváří předpoklad pro vyšší ceny a růst cenové inflace.

Druhý ropný šok nastal v roce 1979 po iránské revoluci, kdy Írán začal vyvážet méně ropy, než dříve. I když celkové snížení světové produkce bylo jen okolo 4 %, vinou rozsáhlé paniky se cena ropy zvýšila až na 90 dolarů za barel. [28]

K inflaci 70. let nepřispěly pouze ropné šoky, zdražování také souviselo s dlouhodobým propadem hodnoty i kupní síly dolaru a jiných měn.

Během 90. let 20. století se stále častěji mluvilo o finančních krizích. Mezinárodní měnový fond definuje finanční krizi jako přerůstání důsledků měnové nebo bankovní krize do nepříznivých efektů v reálné ekonomice.

Finanční krize se vyznačují především odlivem zahraničního kapitálu z postižené země. Většinou tento zahraniční kapitál slouží k financování značné části domácích investic. Při jeho rychlém odlivu je nutné okamžitě přizpůsobit domácí poptávku nižšímu objemu finančních zdrojů, což většinou vede k hluboké recesi. Finanční krize je často doprovázena bankovní krizí. Příčinou bankovních krizí bývá velké procento „špatných“ úvěrů a slabý bankovní dohled.

S postupující globalizací a liberalizací kapitálu se finanční krize z jedné země šíří rychle dál. Daná země nemusí nutně mít závažné ekonomické problémy, ale spekulace investorů a následné stažení jejich kapitálu může způsobit recesi doprovázenou finanční krizí. Nejzranitelnější vůči takovým krizím jsou nově industrializované země, protože mají většinou slabý finanční systém, špatnou rozpočtovou situaci a velké zahraniční zadlužení.

5.1 Mexická krize (1994 – 1995)

Od roku 1990 mexická ekonomika rostla a úspěšně se rozvíjela. Státní rozpočet byl v mírném přebytku.

V květnu 1994 se Mexiko stalo členem OECD. Úspěšný rozvoj ekonomiky probíhal podle pokynů MMF, což zvyšovalo důvěryhodnost mexické hospodářské politiky. [17]

Po zvýšení úrokových sazeb v USA začal v roce 1994 odliv zahraničního kapitálu z mexické ekonomiky. A právě tento zahraniční kapitál umožňoval pokrýt deficit běžného účtu platební bilance, který v Mexiku dosahoval přibližně 8 % HDP. To bylo jednou z hlavních příčin mexické krize. V roce 1995 došlo k dramatickému poklesu devizových rezerv a devalvaci mexického pesa o 120 %. Začala finanční krize a následovala hospodářská deprese. Díky vysoké finanční pomoci od MMF a zahraničních vlád (např. USA poskytly Mexiku stabilizační půjčku) se během roku 1996 Mexiku podařilo obnovit důvěru investorů a ekonomika začala znovu růst. [2, 17]

5.2 Asijská krize (1997 – 1998)

V rozmezí let 1990 – 96 vykazovaly ekonomiky Hongkongu, Indonésie, Singapuru, Jižní Koreji, Thajska, Tchaj-wanu i komunistické Číny výrazný nárůst HDP, který se ročně pohyboval v průměru mezi 5 – 9 %. Mnohé evropské a japonské firmy díky levné pracovní síle hromadně přesouvaly výrobu do tohoto regionu. I když ekonomiky těchto asijských států vykazovaly výrazný ekonomický růst, klesající inflaci, vysoké úspory, zrodily se vážné problémy. [18]

Měny těchto států byly uměle vázány na americký dolar, většina cenných papírů a nemovitostí byly nakupovány na velkoryse poskytované úvěry.

Z evropských (zejména německých) a japonských bank přitékal do jihovýchodní Asie veletok kapitálu. Tyto asijské země podle odhadů získaly do poloviny roku 1997 úvěry v celkové výši 389,4 miliard dolarů. [18]

Koncem roku 1996 se zlomil růstový trend thajského akciového indexu SET. Příčinou byl cenový propad na trhu polovodičů. Ani zásah thajské národní banky nepomohl devalvaci národní měny bahtu. [18]

Zanedlouho začaly devalvace i jiných měn v regionu. Zahraniční finanční společnosti začaly stahovat své investice zpět. Odliv zahraničního kapitálu ještě více zhoršil situaci v regionu. [18]

Mnoho podniků a bank se dostalo do obrovských problémů a nebylo schopno splácet své závazky. Následovala vlna bankrotů. Dokonce i korejský automobilový holding Kia Motors se dostal do vážných problémů a na poslední chvíli jej zachránila jen rozsáhlá státní pomoc. [18]

Krise zasáhla i akciové trhy. Od poloviny roku 1997 se propadly vedoucí indexy asijských států. Např. hongkongský akciový index Hang Seng ztratil od poloviny roku 1997 do začátku roku 1998 víc než polovinu své hodnoty. [18]

Sen o silném a trvalém růstu byl pryč. Jenom zásah MMF a světové banky, které poskytly regionu masivní pomoc, zabránil dalšímu propadu tamních ekonomik. I přesto se jihovýchodní Asii šířila bída a mnoho milionů lidí bylo nezaměstnaných. [18]

„Asijská chřipka“ odhalila problémy v ruském finančním sektoru. Největší problém spočíval ve stále rostoucí vnější a vnitřní zadluženosti země.

V roce 1997 ruské hospodářství poprvé od rozpadu Sovětského svazu mírně vzrostlo. Prognózy počítaly s dalším ekonomickým růstem, což zvedlo ruský akciový trh, který začal strmě růst. Avšak v druhé polovině října roku 1997 šel prudce dolů ruský index RTSI. Impuls k tomuto náhlému propadu dodala asijská krize. Zahraniční investoři začali stahovat svůj kapitál z Ruska. [18]

Ruské hospodářství tížily nízké ceny ropy, zemního plynu a obrovská díra v rozpočtu. [18]

Do poloviny roku 1998 ruský akciový trh ztratil téměř čtyři pětiny své hodnoty.

Západní státy a MMF podpořily Rusko úvěry ve výši 27,4 miliard dolarů. Ale už bylo pozdě. Ruský finanční trh zkolaboval. A Rusko se dostalo do platební neschopnosti. [18]

Hrozilo vážné nebezpečí sociálního kolapsu ruské společnosti, což by ohrozilo politickou stabilitu této jaderné mocnosti. [18]

Obrovská mezinárodní finanční pomoc naštěstí pomohla ruský finanční sektor stabilizovat a postupně uklidnit situaci. [18]

5.3 Globální finanční krize

Současná globální finanční krize začala na americkém nemovitostním trhu, kde se na počátku nového tisíciletí vytvořila obrovská cenová bublina.

Ceny nemovitosti od začátku roku 2000 do podzimu 2006 vzrostly o více než 170 %.

Na přelomu let 2006/2007 se méně bonitní dlužníci začali dostávat do problému při splácení hypotečních úvěrů, protože úrokové sazby rostly. Banky začaly prodávat zástavy za nesplacené úvěry a to se odrazilo jak v cenovém poklesu na americkém nemovitostním trhu, tak i v poklesu těch finančních produktů, které sloužily k financování amerického nemovitostního boomu. Americké banky používaly k financování hypotečních úvěrů postupované cenné papíry, které byly dále spojovány do větších portfolií a vydávány v samostatných tranších. Pokles hodnoty nemovitostí se odrazil v poklesu cen cenných papírů, které byly kryty hypotečními úvěry.

Na podzim roku 2007 podle odhadů činily ztráty z postupovaných cenných papírů 300 miliard dolarů. Finanční instituce vykazovaly ztráty z těchto cenných papírů pouze kolem 40 miliard dolarů. Na světových finančních trzích začala vznikat nejistota. Trhy začaly věnovat větší pozornost vlastníkům tzv. toxických aktiv, což byly vysoce rizikové instrumenty spojené s hypotékami podřadných klientů.

Investiční banka Lehman Brothers vyhlásila úpadek.

Světové finanční trhy byly doslova šokovány a okamžitě začal útok investorů na další významné americké investiční banky.

Po krachu několika amerických bank, v důsledku hypoteční krize, se finanční krize z USA přesunula do Evropy. Některé evropské banky musely být zachraňovány zásahem státu. Nedůvěru věřitelů v banky se evropské státy pokoušely uklidnit zvyšováním státních garancí za vklady. Ale tento postup byl nekoordinovaný. Jednotlivé státy přistupovaly k zavedení garancí samostatně. Ale i samotná finanční krize se projevovala na úrovni EU nestejně. Zatímco v zemích západní Evropy bylo nutné banky zachraňovat a očišťovat je od rizikových investic, ve střední Evropě zůstal finanční sektor poměrně stabilní. Např. české banky utrpěly pouze malé ztráty, protože méně investovaly do rizikových faktorů a také disponovaly velkým objemem vkladů místních klientů v domácí měně.

Jako následek finanční krize bylo zpomalení tempa nových investic v ekonomikách, oslabení poptávky a zastavení hospodářského růstu. Začala ekonomická krize.

Každý stát EU zvolil svůj způsob boje s krizí.

Využívají k tomu státní investiční pobídky (např. stavba nových dálnic), prémie na podporu určitého segmentu ekonomiky (např. šrotovné na podporu automobilového průmyslu) nebo opatření na zmírnění dopadu krize (např. zvýšení podpory v nezaměstnanosti, rekvalifikační programy pro nezaměstnané).

Přes pozitivní, i když pomalou reakci ekonomik členských zemí EU, došlo ke zvýšení nezaměstnanosti a obrovskému poklesu příjmů státních rozpočtů. Rozpočty se propadly do hlubokých deficitů a některé země musely požádat o finanční pomoc (např. Maďarsko MMF nebo Lotyšsko EU).

Do problému se dostaly i další státy eurozóny, Řecko, Irsko, Španělsko a Portugalsko.

Zatímco v případě Maďarska a Lotyšska nemělo oslabení národních měn zásadní vliv na evropskou ekonomiku, řecká krize přinesla nedůvěru v euro.

Země eurozóny musely poskytnout Řecku velkou finanční pomoc.

Problém Řecka není důsledkem pouze hospodářské krize. Řecko je spojováno s falšováním veřejných účtů, absurdními výhodami pro státní zaměstnance, korupcí a plýtváním všeho druhu.

Problémem Irska byla prosperita tažená gigantickou úvěrovou expanzí. Od roku 2002 do roku 2008 vzrostl objem irských bankovních úvěrů trojnásobně – na více než 250 % HDP.

Objem špatných úvěrů v Irsku byl tak veliký, že jej neunesli ani irské banky ani irský stát, který se za banky zaručil.

Evropská zkušenost s ekonomickou krizí přinesla diskuze o těsnějším ekonomickém vládnutí (minimálně v rámci zemí Eurozóny), o účinnější regulaci bank nebo o zdanění finančních transakcí.

6 VYMEZENÍ POJMU BEZPEČNOST

21. století je dobou velkého pokroku a bezmezných možností, ale také dobou velkých bezpečnostních hrozeb. Proto se v celém světě vede bouřlivá diskuze o bezpečnosti. Bezpečnost je jednou z nejvyšších hodnot jak v osobním životě každého člověka, tak i v životě celého lidstva. V období studené války, kdy proti sobě staly dva nesmiřitelné tábory, NATO a Varšavská smlouva, byly obavy z vypuknutí válečného konfliktu opodstatněné, protože základem bezpečnosti obou táborů byly demonstrace vojenské síly a zdokonalování připravenosti na vedení ozbrojeného konfliktu. Po skončení studené války došlo k významnému poklesu významu vojenské síly pro bezpečnost států.

Bezpečnost můžeme hodnotit ze dvou základních rovin – bezpečnost státu a osobní bezpečnost každého člověka. Stát je bezpečný, když je zajištěna obrana jeho území a hodnot, které se na něm nacházejí, fungování jeho institucí a ochrana obyvatelstva. Každý stát k zajištění své bezpečnosti sleduje tři hlavní cíle. Prvním cílem je eliminace možných vojenských nebo jiných hrozeb, druhým cílem je zajištění vnitřního pořádku a soudružnosti a třetím cílem je zajištění spravedlnosti a bezpečnosti občanů. Bezpečnost nikdy nemůže být absolutní, vždy je relativní, je přímo úměrná hrozbám či rizikům.

Existuje více definic pojmu bezpečnosti. Bezpečnost je stav, ve kterém neexistují hrozby pro daný referenční objekt (skupina, ke které se bezpečnost vztahuje), popřípadě jsou tyto hrozby zásadně eliminovány. [20]

Česká bezpečnostní terminologie vymezuje bezpečnost jako stav, kdy jsou na nejnižší možnou míru eliminovány hrozby pro objekt (zpravidla národní stát, popřípadě i mezinárodní organizace) s jeho zájmy a tento objekt je k eliminaci stávajících i potenciálních hrozeb efektivně vybaven a ochoten při ní spolupracovat. [21]

Bezpečnost můžeme rozdělit na vnitřní, kdy hrozby mají původ uvnitř referenčního objektu a zároveň jsou uvnitř eliminovány a vnější, kdy hrozby přichází a eliminují se navenek, mohou zasáhnout více subjektů najednou a jejich dopad je většinou ničivější než u hrozeb vnitřních.

Problematika bezpečnosti je nesmírně široká.

Ukončení studené války změnilo chápání bezpečnosti a na počátku 90. let vyvolalo diskuzi o konceptu bezpečnosti, o zdrojích hrozeb a o subjektech a hodnotách, které mají být chráněny.

Rozdílnosti názorů na podstatu bezpečnosti vedly k vytvoření rozdílných pojetí. Vznikly koncepty mezinárodní bezpečnosti, globální bezpečnosti, regionální bezpečnosti, národní bezpečnosti a lidské bezpečnosti.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

7 HOSPODÁŘSKÉ CYKLY USA A BEZPEČNOSTNÍ HROZBY V OBDOBÍ 1920 – 1989

7.1 Důležitost bezpečnosti

Bezpečnost provází celý život člověka již od nepaměti. Vzniká otázka, proč se vlastně v době míru vůbec zabývat bezpečnostními otázkami? Proč se raději nevěnovat stavbě nových domů, nemocnic, škol nebo silnic? Odpověď na tuto otázku je velmi jednoduchá. Je to proto, že *„snížíme-li prostředky na obranu natolik, že naše bezpečnost bude ohrožená, nebudeme mít žádné domy, žádné nemocnice, žádné školy. Budeme mít jen hořící trosky.“* Tato slova, pronesená britským labouristickým státníkem Denisem Healeyem před více než 40 lety, jsou aktuální i dnes. Osobně si myslím, že v dnešní době to platí ještě ve větší míře, než v době, kdy byla pronesena.

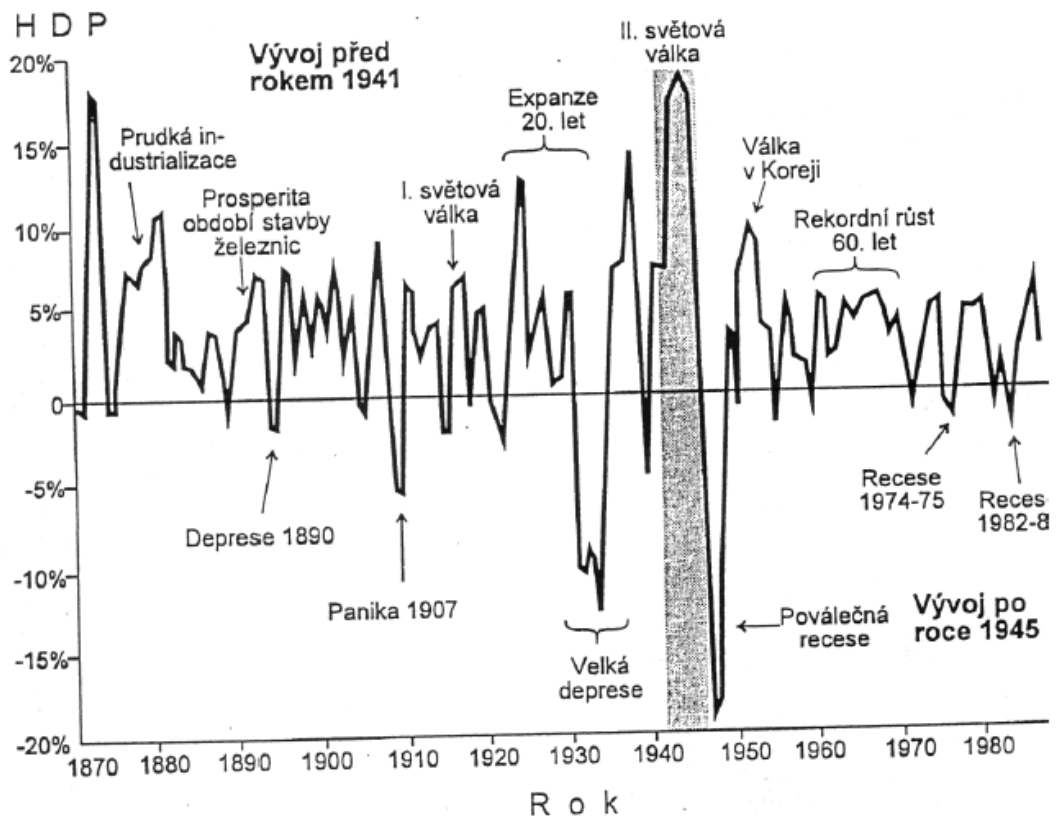
7.2 Předválečné období

7.2.1 Období 20. let

Abychom mohli pochopit současnost, musíme studovat minulost. Proto se vrátíme o století zpátky a v krátkosti probereme vývoj ekonomiky USA ve 20. letech 20. století. Byla to pro ekonomiku úspěšná léta před vypuknutím největší hospodářské krize v průmyslových dějinách lidstva.

Ve 20. letech se ekonomika USA vyvíjela podle klasické ekonomické teorie, která byla založená na aplikaci Sayova zákona trhů, který byl popsán již v předešlé kapitole. Národní hospodářství bylo vnímáno jako samoregulující systém, který pomocí samočisticích trhů spěje k celkové rovnováze. Role státu v ekonomice byla omezena na ochranu tržního prostředí před monopolizací a případně na napravování tržních selhání. Obzvláště silný důraz byl kladen na protimonopolní politiku.

Jak můžeme vidět z Obr. 12, od roku 1920 do roku 1945 bylo zaznamenáno v USA 6 hospodářských cyklů, které se lišily svou intenzitou, délkou trvání a hloubkou. Jedny z nich byly slabší s krátkou délkou trvání (např. 1920-1921), jiné byly dlouhé a hluboké a měly celosvětový dopad (Velká deprese).

Obr. 12 Hospodářský cyklus v USA [25]

USA na začátku 20. století byly hospodářsky nejsilnější zemí světa. V roce 1920 se v Americe vyrábělo 47 % světové průmyslové produkce. Celkově byla 20. léta, s malou výjimkou hospodářského propadu mezi léty 1920 a 1921 (viz. Tab. 1), pro USA velmi příznivá. HDP na hlavu se zvýšil o 30 %. Rostly reálné mzdy dělníků a nezaměstnanost byla na velmi nízké úrovni. Hlavní příčinou ekonomických úspěchů USA byl růst produktivity práce, změny v oblasti řízení, využití montážních pásů, vyšší míra specializace v ekonomice, využití modernějších technologií. Tím došlo k poklesu cen produkce.

Ukazatele	1920	1921	1922	1923	1924	1925	1926	1927	1928	1929
Růst HDP	-0,9	-2,3	5,6	13,2	3,1	2,3	6,5	1,0	1,1	6,0
Nezaměstnanost	5,2	11,7	6,7	2,4	5	3,2	1,8	3,3	4,2	3,2
Inflace IPD	13,9	-14,7	-5,5	2,8	-1,2	1,8	0,4	-2,4	0,8	0,3

Tab. 1 Vybrané ekonomické ukazatele 1920-1929 (%) [23]

Jedním z tahounů výroby byl automobilový průmysl (obzvlášť značka Ford). Po amerických silnicích jezdilo v roce 1929 26,5 milionů automobilů, což představovalo přes 80 % celkové světové produkce automobilů. Automobilový průmysl vedl k rozvoji dalších odvětví, jako například výroba gum, skla, elektrické energie, benzinových pump, budování nových silnic. Proto USA masivně dovážely kapitál a suroviny potřebné pro průmyslovou výrobu. Výrobci poprvé v historii začali poskytovat půjčky na nákup svého zboží. Díky rozvoji automobilového průmyslu se začali obyvatelé velkých průmyslových měst stěhovat do okrajových částí a do centra se stěhovali chudší vrstvy obyvatelstva.

7.2.2 Období Velké hospodářské krize

V druhé polovině 20. let zažívala boom i americká burza. Tento boom měl spekulativní charakter, protože ceny akcií neodrážely očekávané budoucí výnosy z jejich držení. Byly založeny pouze na spekulaci, že ceny akcií dále porostou. Během 4 let, od roku 1925 do roku 1929, došlo k nárůstu cen akcií na New Yorkské burze o 250 %. Investoři drželi akcie pouze pro spekulativní účely, protože za půjčky v bankách ručili opět akciemi. Tento koloběh dobře fungoval až do krachu na burze v tzv. černý pátek 24. října 1929. Tento krach na burze byl jedním z projevů nezdravých tendencí americké ekonomiky. Velká hospodářská krize byla jedinečná jak ohledně délky trvání, tak ohledně svého rozsahu.

Míra nezaměstnanosti v roce 1933, kdy ekonomika USA dosáhla svého dna, dosahovala 25% aktivního obyvatelstva (12 milionů Američanů). HDP poklesl o více než třetinu. Investice se propadly o 90 % původní hodnoty. Úpadek vyhlásilo 5093 bank a americký bankovní systém přestal téměř úplně fungovat.

Jednalo se o nejhlubší ekonomickou krizi za celou historii tržního hospodářství. USA se staly epicentrem světové hospodářské krize. Hospodářská krize v USA znamenala pohromu ve vývoji celého světa. Již tehdy se ukázalo, jaké následky má provázanost ekonomik vyspělých zemí.

7.2.3 Program New Deal a období po Velké depresi

V roce 1933 vyhrál prezidentské volby Franklin Delano Roosevelt, který vyhlásil program New Deal (Nový úděl). Byl to soubor opatření, ekonomických a sociálních reforem s jediným cílem – podpořit, ozdravit a zreformovat ekonomiku USA během Velké hospo-

dářské krize. Tento program byl založen na masové intervenci státu do ekonomiky a jeho smyslem bylo potlačení obrovské nezaměstnanosti, která tížila USA, jako hlavní ekonomický problém tohoto období. Jelikož Velká hospodářská krize silně otrásla důvěrou v kapitalistický systém, chtěl prezident Roosevelt zachovat demokratický tržní systém a omezit nezaměstnanost pomocí fiskální politiky. Dochází ke státnímu dozoru nad bankami, úpravě sociálních problémů dělnictva (stanovení minimální mzdy, maximální pracovní doby v týdnu), devalvace dolaru s jediným cílem – podpořit vývoz, státní financování veřejných prací z federálních zdrojů s cílem snížit nezaměstnanost. Do ekonomiky proudily obrovské výdaje a obzvláště do oboru stavebnictví (např. stavba dálnic umožnila rovnoměrný rozvoj celého amerického regionu).

Jak je vidět z Tab. 2 program New Deal celkově uspěl ve svém základním poslání, kterým bylo vyvést zemi z krize, snížit nezaměstnanost a vrátit lidem optimismus.

Ukazatele	1930	1931	1932	1933	1934	1935	1936	1937	1938	1939
Růst HDP (%)	-8,6	-6,4	-13,0	-1,3	10,8	8,9	13,0	5,1	-3,4	8,1
Hrubé investice (Δ %)	-33,3	-37,2	-69,8	47,5	80,5	85,1	28,2	24,9	33,9	28,6
Nezaměstnanost (%)	8,7	15,9	23,6	24,9	21,7	20,1	16,9	14,3	19,0	17,2
Inflace (%)	-3,7	-10,3	-11,8	-2,7	5,6	2,0	1,2	4,3	-3,0	-0,9
Federální výdaje (% HDP)	3,4	4,3	6,9	8,0	10,7	9,2	10,5	8,6	7,7	10,3
Saldo rozpočtu (% HDP)	0,8	-0,6	-4,1	-4,5	-5,9	-4,0	-5,5	-2,5	-0,1	-3,2

Tab. 2 Vybrané ekonomické ukazatele (1930-1939) [23]

Vláda USA věnovala velkou pozornost mezinárodnímu politickému vývoji, především centru fašismu a možným potenciálním ohniskům konfliktů. Prezident Roosevelt chtěl zmírnit mezinárodní napětí. Ale v roce 1935 schválily USA neutralitu, čímž podle mě napomohly nástupu agrese, protože se jasně nepostavily proti fašistické rozpínivosti. Politika nevměšování ze strany USA přímo posilovala vliv fašistického Německa, Itálie a Japonska. Fašismus se stával bezpečnostní hrozbou nejen pro Evropu, ale i pro celý svět.

V roce 1937 se ekonomika USA znovu propadla do recese a krize prakticky trvala do vypuknutí 2. světové války.

Až do roku 1929 se tržní hospodářství vyvíjelo podle teorie dokonalé konkurence, což znamenalo samoregulaci a samočištění trhů s nevelkými odchylkami od svého trendu dlouhodobého růstu.

Velká hospodářská krize zpochybnila správné fungování doposud prosazovaných ekonomických opatření. Proto se začala prosazovat ekonomická teorie Johna Maynarda Keynesese. Nejznámější tezi jeho teorie byly nedostatečná poptávka a aktivní role vlády. Klíčovou myšlenkou byla snaha o dosažení plné zaměstnanosti. Proto se toto opatření stalo jedním z nejdůležitějších faktorů pro vznik a existenci sociálního státu.

Keynesiánská hospodářská politika dávala důraz na výraznější zásahy státu do fungování ekonomiky a podle něj ke zmírnění recese v době krize mohla vláda utrácet i na dluh. Jednou ze základních Keynesových myšlenek bylo, že v době růstu hospodářství by stát měl hospodařit s přebytky a těmi předchozí dluh vyrovnávat. Ale postupně došlo k tzv. vulgarizaci keynesiánství. Politici totiž zapomněli na vyrovnávání deficitů dřívějšími přebytky a začalo tak docházet k dlouhodobému růstu zadlužování.

Keynesiánská teorie hospodářských cyklů získala dominantní postavení a téměř tři desetiletí z této teorie vycházela většina hospodářsko-politických opatření.

7.2.4 Předválečné Německo

Z USA se krize šířila do ostatních zemí světa. Německo se stalo jednou z prvních zemí Evropy, kam krize dorazila. V roce 1932 bylo v Německu téměř 45 % lidí bez práce. K moci se dostal Adolf Hitler a jeho nacistická strana. Tato strana měla ve 20. letech 20. století malé preference a nic nenasvědčovalo jejímu vzestupu. Hospodářská krize a následné problémy s ní spojené přinesly nacistům velký vliv. Z pohledu dnešního dne není pochyb o tom, že Hitlerova nacistická strana byla stranou Velké deprese. Je velmi pravděpodobné, že pokud by ekonomické podmínky byly celkově lepší, nacistická strana by takovou podporu neměla a Hitler by se nikdy nestal kancléřem a možná by ani nikdy nebyla 2. světová válka. Ale jedná se pouze o můj názor na tehdejší vývoj události.

Hitler vsadil na politiku nacionalismu, antisemitismu a vybudování militaristického režimu. Dal Němcům práci. Východiskem z krize se stala hospodářská politika – budování dálnic, příprava na válku, rozvoj zaměstnanosti, ekonomiky a životní úrovně. V důsledku militarizace ekonomiky vzrostla výroba o 18 % a zaměstnanost o 35 %.

Špatná ekonomická situace ve světě byla doprovázena i politickou nestabilitou. Prohlubování rozporů mezi vítěznými zeměmi z 1. světové války a poraženými zeměmi (zejména Německo, Itálie a Japonsko) posilovaly snahy o nové uspořádání světa. Podle mého názoru měla Velká hospodářská krize velký vliv na celkovou nestabilitu ve světě a byla jednou z příčin 2. světové války.

7.3 2. světová válka a 50. léta

7.3.1 Období 2. světové války

2. světová válka představuje největší katastrofu v dějinách lidstva. Byla to globální válka, zasáhla všechny regiony, postihla většinu obyvatelstva planety. Na rozdíl od 1. světové války se střety přesunuly na moře, do vzduchu, rozvinula se nová vojenská technologie (rakety, atomové zbraně). Díky použití letectva prakticky zanikl rozdíl mezi frontou a zázemím. Rasismus, genocida, vysídlování celých národů bylo nejen fašistickou ideologií, ale i cílem jejich války. Jako konečný cíl vojenského vítězství fašismu měl vzniknout nový světový řád, založený na zotročení většiny národů nebo jejich vyhubení.

2. světová válka trvala dlouhých sedm let. Začala 1. 9. 1939 přepadením Polska. Dále bylo připojeno Dánsko, Norsko, Francie, Lucembursko, Holandsko. 22. června 1941 Německo napadlo Sovětský svaz a rychle postupovalo do vnitrozemí. Sovětský svaz se stal hlavní silou v boji proti fašismu. USA vstoupily do války až po přepadení Pearl Harbor 7. 12. 1941. Rozhodující zlom ve válce nastal v bitvě u Stalingradu v roce 1943, kde německá armáda utrpěla devastující porážku. Vítězství u Stalingradu více stmelilo protifašistickou koalici (USA, Velká Británie, SSSR).

USA během 2. světové války zaznamenaly obrovský rozvoj ekonomiky, protože se prakticky staly zásobovací dílnou pro spojenecké státy – Velkou Británii a SSSR. Došlo k mobilizaci pracovních sil, což pomohlo vyřešit problém nezaměstnanosti, dokonce pracovaly i ženy. Tento ekonomický potenciál zajistil USA dominantní postavení nejen v ekonomice, ale i v oblasti vývoje a výzkumu (např. vývoj atomové bomby).

Rok	Nominální HDP		Výdaje federální vlády			Vojenské výdaje			
	Celkem (v USD)	Nárůst (v %)	Celkem (v USD)	Nárůst (v %)	Podíl na HDP (v %)	Celkem (v USD)	Nárůst (v %)	Podíl na HDP (v %)	Podíl na výdajích vlády (v %)
1940	101,4		9,47		9,34	1,66		1,64	17,53
1941	120,67	19,00	13,00	37,28	10,77	6,13	269,28	5,08	47,15
1942	139,06	15,24	30,18	132,15	21,70	22,05	259,71	15,86	73,06
1943	136,44	- 1,88	63,57	110,64	46,59	43,98	99,46	32,23	69,18
1944	174,84	28,14	72,62	14,24	41,54	62,95	43,13	36,00	86,68
1945	173,52	- 0,75	72,11	- 0,70	41,56	64,35	2,51	37,19	89,49

Tab. 3 Federální výdaje na obranu USA během 2. světové války [26]

Hitlerovské Německo utrpělo porážku, ale militaristické Japonsko pokračovalo ve válce dál. 8. srpna vyhlásil Sovětský svaz Japonsku válku.

USA jako prevenci shodily dvě atomové bomby na japonská města, 6. srpna na Hirošimu a 9. srpna na Nagasaki. Byla to zbytečná demonstrace síly a s následky tohoto bombardování se Japonsko potýká dodnes. 2. září byla podepsána kapitulace Japonska a tímto skončila 2. světová válka.

Celkové finanční náklady byly odhadnuty na 1 trilion dolarů jen na přímé vojenské výdaje. Škody na majetku byly obrovské.

Po 2. světové válce došlo ke změně poměru sil mezi velmocemi. Prudce narůstá politická, vojenská a ekonomická síla USA a SSSR.

2. světová válka skončila kapitulací Německa 9. 5. 1945.

7.3.2 Brettonwoodské dohody

Významnou oporou poválečné politiky USA byly Brettonwoodské dohody (1. – 22. 7. 1944), na kterých se podílelo 44 států světa. Tyto dohody měly zásadní význam pro poválečnou obnovu Evropy a vedly k postupné liberalizaci světového obchodu. Na konferenci v Bretton Woodsu byly položeny základy MMF a světové banky.

Rovněž byl stabilizován mezinárodní měnový systém, který se zakládal na zakotvení měn členských zemí na americký dolar. Dolar měl pevnou vazbu na zlato – 1 unce zlata odpovídala 35 USD.

Dohody z Bretton Woodsu ztratily svůj smysl počátkem 70. let 20. století (březen 1973), i když první problémy se objevily už v 60. letech. Hlavní příčiny rozpadu brettonwoodského systému souvisely s vývojem a potřebami mezinárodního měnového a finančního systému a také neochotou zakládajících států pokračovat v plnění podmínek těchto dohod.

Po 2. světové válce se staly USA absolutním politickým a ekonomickým gigantem. Ekonomika zaznamenala krátký poválečný propad v říjnu 1945 a dál pokračovala v růstu, který byl podporován vysokou spotřebitelskou poptávkou a přílivem soukromých investic do nových odvětví ekonomiky (např. elektrotechnického nebo leteckého průmyslu). Poválečné období se vyznačovalo mimořádnou ekonomickou prosperitou, kterou narušila slabá recese v roce 1949.

Poptávku zvyšovaly obranné výdaje spojené se studenou válkou a Korejskou válkou.

Začátkem 50. let tvořila americká ekonomika více než třetinu světového hrubého domácího produktu, 16 % světového vývozu a 60 % světové průmyslové výroby.

Ukazatele	1946	1947	1948	1949	1950	1951	1952
Růst HDP (%)	-11,0	-0,9	4,4	-0,5	8,7	7,7	3,8
Inflace (%)	12,0	10,9	5,6	-0,2	1,1	7,2	1,7
Nezaměstnanost (%)	3,9	3,9	3,8	5,9	5,3	3,3	3,0
Saldo rozpočtu (% HDP)	-7,2	1,7	4,6	0,2	-1,2	1,9	-0,4

Tab. 4 Vybrané ekonomické ukazatele (1946-1952) [23]

7.3.3 Studená válka (1947 – 1991)

Za začátek studené války mnoho historiků považuje svržení atomových pum na japonská města Hirošimu a Nagasaki a také projev amerického prezidenta Harry S. Trumana 12. března 1947, ve kterém zformoval nový směr zahraniční politiky USA (Trumanova doktrína). Podle této doktríny by se USA měly stát garantem svobody a demokracie všude na

světě a mají poskytovat pomoc zemím ohroženým diktátory, totalitou, ať už zvenčí nebo zevnitř. Tato pomoc má být finanční, hospodářská nebo vojenská.

V roce 1948 přišly Spojené státy s nabídkou ekonomické obnovy zničeného válkou evropského hospodářství. Tento dokument, který měl pro USA nejen ekonomický, ale i politický význam, byl schválen na konferenci v Paříži (12. 7. – 22. 9. 1947) a dostal název Marshallův plán. Na základě tohoto plánu bylo v západní Evropě rozděleno 13,5 miliardy dolarů, což výrazně přispělo k obnově ekonomik.

Jasně politický kontext mělo založení Severoatlantické aliance (1949), které také vzešlo z Trumanovy doktríny zdržování komunismu. A právě tento plán napomohl rozdělení Evropy na dva mocenské bloky: západ a východ, NATO a Varšavská smlouva.

Projevovala se vzájemnou nedůvěrou, podezíravostí a nedostatkem snahy o oboustranné porozumění. Několikrát se vyhrotila natolik, že výrazně vzrostly obavy z možného vzplanutí třetí světové války. Ale hrozba hromadného nasazení jaderných zbraní a vzájemného zničení, konfliktu zdá se účinně zabránila.

V období 1947 – 1991 vyústila studená válka v několik lokálních konfliktů. Největší z nich byla Korejská válka (1950 – 1953), válka ve Vietnamu (1964 – 1975) a sovětská invaze do Afghánistánu (1979 – 1989).

7.3.4 Korejská válka (1950 – 1953)

Korejská válka byla dalším projevem studené války.

Na konci 2. světové války byl Korejský poloostrov okupován dvěma světovými mocnostmi USA a SSSR. 38. rovnoběžka byla hranicí mezi Severní Koreji (dodnes komunistická) – okupovanou SSSR a Jižní Koreji (dnes demokratická) – okupovanou USA. V červnu roku 1950 překročila vojska KLDK (se souhlasem SSSR) hranice a rychle obsadila skoro celou Jižní Koreu. Severní Korea se domnívala, že se obyvatelé jihu připojí k nim a vytvoří se tak komunistická republika na celém poloostrově. O vzniklém konfliktu jednala Rada bezpečnosti OSN, která na žádost USA označila KLDK za agresora. V červenci 1950 Rada rozhodla o vyslání vojsk OSN do Jižní Koreje (90 % tvořila americká vojska).

Po zahájení ofenzivy v září 1950 vstoupila vojska OSN do Soulu a v říjnu pronikla na území KLDK, odkud je na začátku roku 1951 vyhnala armáda „čínských lidových dobrovolníků“ podporovaných neoficiálně SSSR. Vojska OSN zůstala za 38. rovnoběžkou. Bě-

hem Korejské války několikrát hrozilo použití jaderných zbraní. Svět prakticky stál na prahu třetí světové války, pět let po zničující 2. světové válce. V červnu 1951 začala mírová jednání, která skončila až koncem července 1953 uzavřením příměří (nikoliv míru). Hraniční mezi dvěma korejskými státy je 38. rovnoběžka, označena za demilitarizované pásmo. Tato situace trvá dodnes.

Hned po skončení Korejské války se vláda USA rozhodla omezit výdaje na zbrojení, což bylo ve spojení s monetárním omezením FEDu zřejmě hlavní příčinou krátkého poklesu ekonomiky Spojených států v roce 1954. Americká ekonomika během 50. let nebyla stimulována růstem vládních výdajů, spíše byla fiskální politika velmi omezující a zaměřená protiinflačně. Výjimkou byl rok 1959, kde státní rozpočet skončil velkým deficitem (2,6 % HDP).

Ukazatele	1953	1954	1955	1956	1957	1958	1959	1960
Růst HDP (%)	4,6	-0,7	7,1	1,9	2,0	-1,0	7,1	2,5
Inflace (%)	1,2	1,0	1,8	3,4	3,4	2,3	1,2	1,4
Nezaměstnanost (%)	2,9	5,5	4,4	4,1	4,3	6,8	5,5	5,5
Saldo rozpočtu (% HDP)	-1,8	-0,3	-0,7	0,9	0,7	-0,6	-2,6	0,0

Tab. 5 Vybrané ekonomické ukazatele (1953-1960) [23]

Celkově můžeme 50. léta považovat za úspěšná. Ekonomický růst dosahoval v průměru 3% a inflace byla na poměrně nízké úrovni. Ale podíl vládních výdajů na HDP se podařilo snižovat pouze v první polovině 50. let. Nová vlna zbrojení roku 1959, spojená s Karibskou krizí, spotřebovala více než 50 % federálních financí a zabránila výraznému omezení vlivu vlády na hospodářství USA.

7.3.5 Karibská krize

1. ledna 1959 došlo k převratu na Kubě a byla svržena Batistova diktatura. Na Kubě vznikl komunistický prosovětský režim, který přežívá dodnes. Americké podniky (většinou těžební společnosti a cukrovary) byly znárodněny.

V lednu 1961 byly přerušeny diplomatické styky USA a Kuby. Znovu hrozilo nebezpečí jaderného konfliktu. Kvůli blokádě Kuby americkým vojskem. Nakonec i tato krize byla zažehnána jednáním mezi americkým prezidentem Johnem F. Kennedym a sovětským generálním tajemníkem Nikitou S. Chruščovem.

7.4 Období 60. a 70. let

7.4.1 New Economics

Na začátku 60. let po nástupu demokratů do prezidentského úřadu se naplno začala prosazovat Keynesova teorie hospodářské politiky. Tento přístup dostal název New Economics (1961-1969). Nejvýraznějším počinem vlády bylo snížení daní v roce 1964. Na příznivé hospodářské úspěchy New Economics měla vliv válka ve Vietnamu (1964-1975). Výdaje na obranu, od roku 1965 do roku 1968, se zvýšily o 55 %.

Ukazatele	1961	1962	1963	1964	1965	1966	1967	1968
Růst HDP (%)	2,3	6,1	4,4	5,8	6,4	6,5	2,5	4,8
Inflace (%)	1,1	1,4	1,1	1,5	1,8	2,8	3,1	4,3
Nezaměstnanost (%)	6,7	5,5	5,7	5,2	4,5	3,8	3,8	3,6
Federální výdaje (% HDP)	18,4	18,8	18,6	18,5	17,2	17,8	19,4	20,5
Saldo rozpočtu (% HDP)	-0,7	-1,3	-0,8	-0,9	-0,2	-0,5	-1,1	-2,9

Tab. 6 Vybrané ekonomické ukazatele (1961-1968) [23]

7.4.2 Válka ve Vietnamu

Na základě mezinárodní konference v Ženevě byl Vietnam rozdělen sedmnáctou rovnoběžkou na severní a jižní část. V severní části vládl Ho Či Min a jeho komunistický režim a v Jižním Vietnamu vládl prezident Ngo Dinh Ziem. Na přelomu 1960 – 1961 byla v Jižním Vietnamu založena Národní fronta osvobození Vietnamu (Vietkong), podporovaná Ho Či Minem.

Válka ve Vietnamu začala jako pokus Vietkongu, podporovaného komunistickým Severním Vietnamem, svrhnout vládu Jižního Vietnamu, USA byly proti rozšiřování komunis-

mu, proto roku 1961 americký prezident John F. Kennedy slíbil pomoc Jižnímu Vietnamu v udržení nezávislosti. V srpnu 1964 zahájily severovietnamské hlídkové čluny palbu na americké lodě v Tonkinském zálivu, proto se USA rozhodly k válce s Vietkongem. V únoru 1965 začalo bombardování Severního Vietnamu. Vyloděním amerických jednotek v Jižním Vietnamu 6. března 1965 přerostla tato lokální válka ve velký mezinárodní konflikt. Ve Vietnamu bylo nasazeno přes 1 milion amerických vojáků, stovky letadel, tanků a další výzbroje. Ve válce bylo použito mnoho nových zbraní (bojové vznášedlo, laserem naváděné letecké pumy, bojové opancéřované vrtulníky či rotační kanon).

Ale proti taktice polopartyzánského vedení boje ze strany Vietkongu nedokázali Američané účinně vzdorovat. Postupem času se proti válce stavělo více a více Američanů, kteří považovali válku za nesmyslnou a nevyhratelnou. Proti válce se pořádaly nejrůznější protesty po celých Spojených státech.

Nakonec po podepsání Pařížské dohody roku 1973 Američané z Vietnamu odešli.

Ztráty na obou stranách byly obrovské – 58 tisíc amerických vojáků a 250 tisíc jižních Vietnamců na jedné straně a přes 1 milion mrtvých severních Vietnamců na straně druhé.

7.4.3 Válečné keynesiánství

Jak můžeme vidět z Obr. 12, během všech válečných konfliktů vedených USA zažívala ekonomika Spojených států růst. A tím se dostáváme k pojmu válečné keynesiánství. V současnosti se vojenským keynesiánstvím rozumí politika, která využívá masivní vojenské výdaje jako prostředku masivního ekonomického růstu (např. Německo ve 30. letech 20. století). Teoretické základy vojenského keynesiánství jako směru ekonomického myšlení vytvořil Keynes. Hledání příčin ukončení úspěšného fungování tržní ekonomiky vedly Keynese k vymezení významu vojenských výdajů na zvýšení poptávky a na ekonomický růst.

Keynes se domníval, že proces militarizace může probíhat bez negativních důsledků a nemusí vést k válce. Vliv výdajů na obranu se projevuje dvojím způsobem: na jedné straně nadměrně zatěžuje ekonomiku a odnímá jí část ekonomických zdrojů nezbytných v jiných oblastech a na straně druhé racionální výdaje (tím myslím rozumné výdaje na obranu, především pro výrobu vysoce vyspělých systémů, zbraní a vojenské techniky), vytváří nová pracovní místa a rozšiřuje možnosti exportu. To má pozitivní vliv na ekonomiku. Proto má

vojenské keynesiánství své zastánce a odpůrce. Mnoho ekonomů oprávněně namítá, že vojenské výdaje jsou nejméně efektivním způsobem využití rozpočtového deficitu k oživení ekonomiky, protože slouží k vybudování takové infrastruktury, která nemůže produkovat zisky.

Např. v období let 1940 – 1966 bylo v USA vynaloženo téměř 4,5 bilionů dolarů jen na vývoj, testování a konstrukci jaderné zbraně.

Zastánci vojenského keynesiánství často poukazují, že vojenské výdaje na výzkum a vývoj a vytváření pokročilých technologií zvyšuje produktivitu civilního sektoru (např. radar nebo internet).

Vlády většiny hospodářsky rozvinutých států v období poklesu ekonomické aktivity se snažily využít vojenské keynesiánství k rozvinutí zbrojní výroby jako faktoru ekonomické stability (viz. Tab. 7).

	1949	1951	1953	1955	1957	1961	1962	1966	1968
USA	16 629	37 781	54 409	44 428	46 843	47 335	51 203	57 951	68 213
Celkem NATO	23 905	50 231	70 287	58 985	62 382	63 689	69 101	76 776	87 755
SSSR	8 800	10 709	11 978	11 888	10 747	12 889	14 111	14 889	18 556
Varšavská smlouva	13 600	15 509	16 778	16 688	16 235	20 712	22 651	25 148	31 156
Svět	43 659	74 094	95 291	84 013	87 848	95 623	104 311	119 492	138 851

Tab. 7 Vývoj vojenských výdajů v letech 1949-1968 [26]

A právě tím podle mého názoru docházelo k ještě hlubší a razantnější militarizaci ekonomického, politického a sociálního života.

Chápu, že moderní stát musí věnovat neustálou pozornost zabezpečení vojenské obrany svých zájmů a odpovídajícím způsobem ji dotovat finančními prostředky ze státního rozpočtu. Ale dle mého mínění musí existovat určité optimum týkající se vojenských výdajů, nebo přesněji řečeno podíl vojenských výdajů na HDP.

Ukazatele	1961	1962	1963	1964	1965	1966	1967	1968
Růst HDP (%)	2,3	6,1	4,4	5,8	6,4	6,5	2,5	4,8
Inflace (%)	1,1	1,4	1,1	1,5	1,8	2,8	3,1	4,3
Nezaměstnanost (%)	6,7	5,5	5,7	5,2	4,5	3,8	3,8	3,6
Federální výdaje (% HDP)	18,4	18,8	18,6	18,5	17,2	17,8	19,4	20,5
Saldo rozpočtu (% HDP)	-0,7	-1,3	-0,8	-0,9	-0,2	-0,5	-1,1	-2,9

Tab. 8 Vybrané ekonomické ukazatele (1961-1968) [23]

Koncem 60. let se příznivá hospodářská situace začala měnit. Zvýšené válečné výdaje zvyšovaly schodek státního rozpočtu a inflace dosáhla hodnoty 5 %. Na konci 60. let se postupně měnila i role vlády USA z pouhého poskytovatele zboží a služeb v garanta přerozdělovací politiky. New Economics znamenala růst státního vlivu hospodářství USA a uvolnění makroekonomické disciplíny. Během této politiky byla opuštěna zásada vyrovnaného rozpočtu a peněžní politika byla přeměněna na politiku lehce dostupných peněz.

Na začátku roku 1969 prezident Johnson prohlásil, že se USA osvobodily od cyklických výkyvů ekonomiky. Ale vývoj v následujících letech jej vyvedl z omylu. Koncem 60. let byl federální rozpočet zatížený nejen výdaji na válku ve Vietnamu, ale i programem války proti bídě, i když daně zůstávaly na stejné úrovni. Proto začala být problémem číslo jedna inflace. Souběžně s nárůstem inflace došlo k poklesu tempa růstu produktivity práce, což mělo za následek pokles tempa hospodářského růstu. Následkem poklesu přírůstku produktivity práce téměř na nulu se samozřejmě snížila životní úroveň obyvatel USA, snížila se míra národních úspor a míra investic.

7.4.4 Krize 70. let

Největší výkyvy makroekonomických ukazatelů ekonomiky USA způsobily ropné šoky. Jelikož ropa představovala klíčový vstup pro výrobu produktů v celé řadě odvětví, projevil se razantní zvýšení její ceny zvýšením inflace a následnou recesí. Inflace se přehoupla přes hodnotu 10 % a míra inflace se zvýšila z 5 % (1973) na 8,5 % v roce 1975. Podobný šok se opakoval v letech 1979-1980.

Krize ekonomiky USA byla umocněna sílicí konkurencí ekonomik Německa a Japonska, zhroucením brettonwoodského systému měnových kurzů a následnou devalvací dolaru.

Vláda se snažila krizi ekonomiky zmírnit různými zásahy, které byly spíše škodlivé, jelikož inflaci neléčily, ale pouze potlačovaly. USA se poprvé v historii setkaly s novým dosud neznámým jevem – stagflace, což je inflace podpořena růstem nezaměstnanosti.

Ukazatele	1969	1970	1971	1972	1973	1974
Růst HDP (%)	3,1	0,2	3,4	5,3	5,8	-0,5
Inflace (%)	5,0	5,3	5,0	4,3	5,6	9,0
Nezaměstnanost (%)	3,5	4,9	5,9	5,6	4,9	5,6
Saldo rozpočtu (% HDP)	0,3	-0,3	-2,1	-2,0	-1,1	-0,4
Výdaje na obranu (% HDP)	8,7	8,1	7,3	6,7	5,9	5,5

Tab. 9 Vybrané ekonomické ukazatele (1969-1974) [23]

7.5 Období 80. let

7.5.1 Nástup monetarismu

V roce 1980 trpěla ekonomika USA 9 % mírou inflace a 7 % mírou nezaměstnanosti.

V roce 1981 nastoupil do prezidentského úřadu Ronald Reagan. Jeho nástup představoval zlom ve vývoji praktické hospodářské politiky USA, odklon od narůstajícího vlivu státu v ekonomice, omezení regulační a přerozdělovací funkce státu. Tzv. reaganomika byla reakcí na neschopnost keynesiánsky orientované hospodářské politiky USA řešit problémy ekonomiky v 70. letech.

Sílily pochyby o celkové koncepci keynesiánské doktríny. Spor o to, zda ekonomickou aktivitu má koordinovat centrální autorita prostřednictvím plánu nebo neviditelná ruka trhů prostřednictvím svobodně vzniklých cen, byl podstatou politického souboje individualistů a kolektivistů. F. A. von Hayek prokázal, že centrální plánování je v konečném důsledku neslučitelné se svobodou jednotlivce. Proto tento bod zlomu ukázal nesmyslnost kompromisu mezi trhem a plánem a praktická hospodářská politika se začala inspirovat více monetarismem, který v protikladu s keynesiánskou doktrínou zdůrazňoval:

- víru v tržní mechanismus a omezenou roli vlády
- odmítání aktivních zásahů do vývoje ekonomiky

- důraz na cenovou stabilitu
- preferenci pevných pravidel při provádění hospodářské politiky

Základem monetarismu je řízení objemu peněz v ekonomice prostřednictvím ovlivňování úrokových sazeb. Vychází z toho, že množství peněz v ekonomice má přímý vliv na výkon ekonomiky a cenovou hladinu. Když bude růst množství peněz odpovídat růstu reálného produktu, tak bude zajištěn dostatek peněz na agregátní výdaje. Pokud dojde k přehřátí ekonomiky pomocí měnově politických nástrojů, dojde ke stažení peněžní zásoby z oběhu. Naopak pokud je inflace nízká a hrozí recese, dojde ke zvýšení peněžní zásoby.

Monetarismus byl poměrně úspěšný až do roku 2007.

7.5.2 Reaganomika

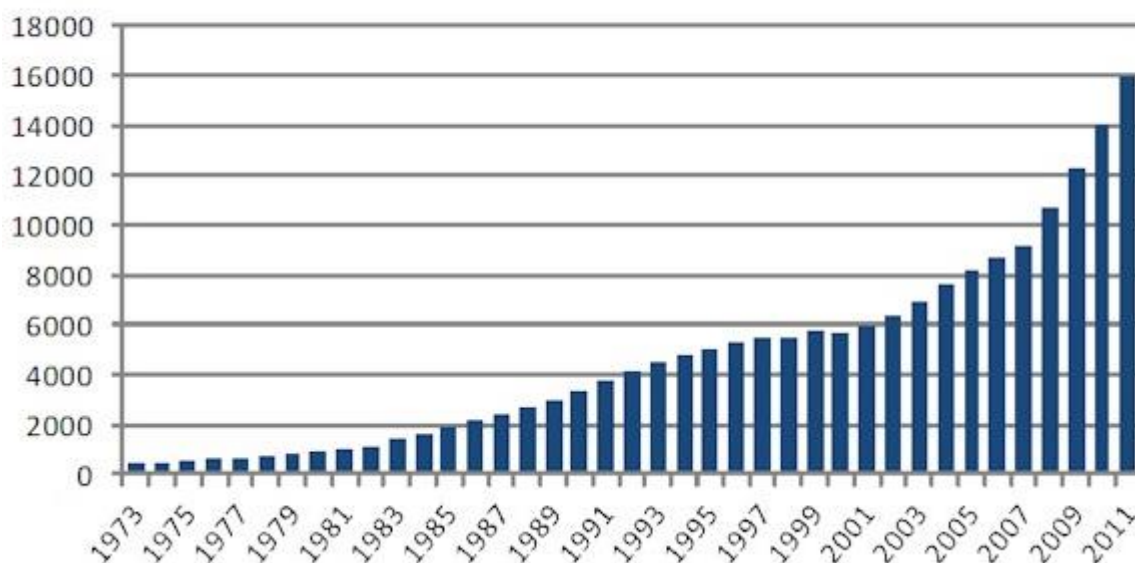
Reagan představil svůj program nové hospodářské politiky, který byl postaven na slabé roli vlády, nižších daních a opětovném nastartování hospodářského růstu. Agregátní nabídka byla upřednostňována před agregátní poptávkou a jako vysvětlení existujících potíží byl označen rostoucí zásah státu do ekonomiky.

Reaganův program se skládal ze směsi monetarismu, školy strany nabídky a tradičního republikánského konzervatismu a byl reakcí na změny, ke kterým došlo v ekonomickém myšlení. Hlavní proud ekonomického myšlení se začal odklánět od převládajícího keynesiánsství a přikláněl se zpět ke zmodernizovaným klasickým a neoklasickým ekonomickým myšlenkám.

Tento program pod názvem „Nový začátek Ameriky“ rapidně snížil daňovou zátěž obyvatelstva (o 25 %) a poskytl celou řadu dalších daňových úlev. Na druhou stranu, ve výdajové stránce rozpočtu došlo k přesunu priorit od sociálních výdajů k výdajům na zbrojení. Byly omezeny sociální dávky a programy v celé řadě oblastí. Snížení daní spojené s růstem výdajů na zbrojení způsobilo výrazný růst rozpočtového deficitu. Následkem rozsáhlých deficitů státního rozpočtu a poklesu míry inflace se reálná hodnota dluhu zdvojnásobila (z 834 miliard v roce 1980 na 1525 miliard v roce 1986).

7.5.2.1 Makroekonomické dopady reaganomiky

Vývoj veřejného dluhu USA

Obr. 13 Vývoj veřejného dluhu USA [24]

Cenou za snížení inflace byl prudký růst reálných úrokových sazeb a poměrně silná recese, která zasáhla ekonomiku USA v roce 1981-82. Na konci roku 1982 dosahovala míra nezaměstnanosti 10,5 %. Pravdou je, že tuto recesi způsobila nejen protiinflační politika americké centrální banky, ale také pokles čistých exportů, který způsobil téměř polovinu propadu HDP americké ekonomiky.

Makroekonomické dopady reaganomiky můžeme vidět na Tab. 10.

Parametry	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989
Míra inflace (CPI)	13,5	10,3	6,1	3,2	4,3	3,5	1,9	3,7	4,1	4,8
Míra nezaměstnanosti	7,0	7,5	9,5	9,5	7,4	7,1	6,9	6,1	5,4	5,2
Hospodářský růst	-0,3	2,5	-2,1	4,0	6,8	3,7	3,0	2,9	3,8	3,4
Úrokové sazby	11,5	13,9	13,0	11,1	12,4	10,6	7,7	8,4	8,8	8,5
Saldo BÚ/HDP	0,1	0,2	-0,4	-1,3	-2,6	-3,0	-3,5	-3,6	-2,6	-1,9
Veřejné výdaje/HDP	31,4	31,7	33,4	33,4	32,4	32,9	33,1	33,0	32,1	31,9
Saldo veřejných financí/HDP	-1,4	-1,1	-3,5	-4,1	-3,0	-3,2	-3,5	-2,6	-2,1	-1,7

Tab. 10 Makroekonomie reaganomiky (%) [7]

7.5.3 Význam reaganomiky a thatcherismu

Reaganové působení v úřadu USA stejně jako thatcherismus ve Velké Británii představuje velmi zajímavý mezník v historii hospodářské politiky. Ronald Reagan a Margaret Thatcherová ovlivnili konec 20. století a napomohli zhroucení komunismu v roce 1989 v zemích střední a východní Evropy. Po rozpadu „říše zla“ – SSSR v roce 1991, se ve většině dříve komunistických zemí začala obnovovat demokracie, právo a tržní hospodářství, včetně Československa.

Evropa, ve které dnes žijeme je výsledkem změn, které přinesl rok 1989. Toto uspořádání je výsledkem války stejně jako té předešlé. Rok 1989 byl rokem porážky sovětského komunistického bloku ve studené válce. Rozpad SSSR v roce 1991 znamenal definitivní konec studené války a bipolárního rozdělení světa.

7.6 Analýza měnové politiky období let 1920-1989

Teď provedeme krátkou analýzu měnové a stabilizační politiky USA ve sledovaném období. Záměrem analýzy je přispět k poznání silných a slabých stránek konceptů měnové politiky. Při pohledu do historie zjistíme, že konceptů měnové politiky je více. Odlíší se především charakterem vymezení hlavního cíle měnové politiky a důrazem jaký je kladen na způsob a nástroje jeho naplňování. K možnostem analýzy mezi měnovou politikou a hospodářským cyklem patří nejen principy měnové teorie, ale i definování tezi obezřetné stabilizační politiky. Stabilizační politika má vytvářet takové podmínky, aby vývoj čtyř hlavních makroekonomických cílů (ekonomický růst, inflace, makroekonomická rovnováha a zaměstnanost) se vyvíjel podle možnosti konzistentně a proticyklicky.

Poměrně značný vliv měla měnová politika na vznik, hloubku a délku průběhu Velké hospodářské krize v letech 1929-1933. K projevům nadměrné uvolněnosti měnové politiky v předkrizovém období patřil výrazný růst cen aktiv. Ceny nemovitostí vzrostly v průběhu posledních pěti let před počátkem krize o polovinu, hodnota indexu akciového trhu se ve stejnou dobu navýšila na dvojnásobek a úvěry rostly o třetinu rychleji než HDP. V průběhu samotné krize byla chybně nastavena měnová a fiskální politika. Zůstávání na dřívějším režimu kurzové politiky v podobě zlatého standardu neumožnilo podpoření zahraničního obchodu a tím i oživení ekonomiky. Hlavní stabilizační politiky selhaly a jejich působení prodlužovalo a prohlubovalo depresi. Tyto politiky byly procyklické a nepřispěly tak k

vyhlazování hospodářských cyklů. Absence pravidel měnové politiky pro vzestupnou a sestupnou fázi hospodářského cyklu se ukázala jako slabý článek hospodářské politiky této doby.

V prvních poválečných letech důležitou roli v rámci měnové politiky sehrálo nastavení kurzové politiky v podobě pevných přizpůsobitelných měnových kurzů. Toto nastavení bylo svého druhu kotvou mezinárodního měnového systému. Tento kurzovní režim v období nejistých poválečných podmínek měl pozitivní vliv na ekonomický růst, vytvářel stabilnější podmínky pro růst zahraničního obchodu. Analýzy období Brettonwoodských dohod ukázaly, že recese v tomto období byly mírné, průměrný pokles produkce u recesí byl 2,1 %, délka recese pouze 1,1 let a podíl let v recesi k celkovému počtu let činil pouze 5,2%. Expanze měly nejpriznivější parametry, např. tempo růstu bylo 5,3 % ročně, průměrná délka expanze dosahovala 10,3 let a podíl let v expanzi dosáhl 95 % z celkového počtu let tohoto období. Díky prorůstovému nastavení měnové politiky USA v 60. letech průměrné tempo růstu HDP činilo 3,8 %. Byl zaznamenán i pokles výkyvu ve vývoji HDP v porovnání s dlouhodobými tendencemi vývoje ekonomického růstu. Stabilizace inflace průměrné výše 3,1 % napomohlo větší stabilitě v nastavení politiky úrokových sazeb.

Časové řady vývoje výkyvů ekonomické aktivity ukazují na podstatné snížení nestability v poválečné éře v porovnání s vývojem v 1. polovině 20. století. Byl zaznamenán nárůst průměrné amplitudy hospodářského cyklu, který v předválečném období činil 50 měsíců a v poválečném 60 měsíců. Nejdělsí recese minulého století trvala 43 měsíců (1929-1933). Expanze byla zhruba pětkrát delší než období kontrakce. K potlačení cyklického vývoje cen a reálné ekonomiky přispěl vývoj v sektoru služeb, který byl méně citlivý vůči cyklickým pohybům v porovnání se zbožím a prodlužoval tak růstovou fázi ekonomického cyklu. Období snížené cenové nestability bylo nahrazeno obdobím zvýšené nepružnosti cen v pohybu směrem dolů, které se stalo jednou z příčin stabilnějšího vývoje reálné ekonomiky. Nejdělsí propad trval 16 měsíců a byl způsoben ropným embargem v roce 1973. Dvě nejdělsí expanze byly v 60. a 90. letech, první trvala 106 měsíců, druhá 120 měsíců.

V poslední dekádě minulého století monetární politika výrazně přispěla ke zrychlení růstu výkonu ekonomiky. Stabilní a nízká míra inflace ve spojení s nízkou mírou nezaměstnanosti, která se pohybovala kolem 4-5 %, vytvářely příznivé podmínky makroekonomického vývoje. Úrokové sazby díky snížení růstu inflace pod 3 % klesly a umožnily tak větší dostupnost úvěrů.

8 POHLED EKONOMICKÝCH TEORIÍ NA BEZPEČNOST

Války, ozbrojené konflikty a jiné bezpečnostní hrozby byly a jsou nedílnou součástí politického a ekonomického vývoje světa. Proto každá ekonomická teorie má svůj názor na tento problém.

Adam Smith, zakladatel moderní ekonomické teorie, pokládal války za negativní jev. Náklady na válku (vojenské výdaje) a s tím spojené zadlužování státu bral jako brzdu ekonomického růstu. Zajištění bezpečnosti občanů v zemi považoval za klíčovou úlohu státu.

Jiný názor zastával Keynes. Vojenské výdaje jsou podle jeho teorie součástí státních výdajů. Proto vznikl pojem „vojenské keynesiánství“ jako odezva na stimulaci ekonomiky pomocí vojenských výdajů. Tyto výdaje Keynes považoval za silný impuls, který může výrazně přispět k růstu ekonomiky v době, kdy samoregulační mechanismy tržní ekonomiky selhávají a nejsou schopny vytvářet dostatečné soukromé investice nebo osobní spotřebu.

„Příprava na válku nejen že nepotřebuje obětí, ale jeví se jako stimul růstu individuální spotřeby a zvýšení životní úrovně, jako stimul, který nemůže poskytnout ani vítězství ani porážka New Deal“ – napsal Keynes v roce 1940 v článku „O vojenských financích“.

Je zajímavé, že na začátku své akademické dráhy měl tento ekonom úplně odlišný názor.

Odlišný názor má i rakouská teorie hospodářských cyklů, která se zaměřuje na osobní svobodu jednotlivce. Drtivá většina lidí má nějakou potřebu práva, která spočívá v nedotknutelnosti svého majetku. Pokud někdo porušil práva jedince, měl by být potrestán. Tresty mohou být nejrůznější, počínaje pokutami, kompenzací škod, přes fyzické tresty (vězení, smrt), až po tresty společenské (zveřejnění spáchaného činu). Celý princip v zásadě spočívá v tom, že když něco špatného uděláte, stihne vás trest. Rakouská škola odmítá zajištění právního řádu a bezpečnosti státem. Předpokládá, že soukromý trh může fungovat v těchto oblastech a přinášet mnohem lepší výsledky než státní monopol.

Rakouská teorie nabízí i v oblasti práva mnohem efektivnější, spravedlivější a morálnější možnosti než státní sektor.

Tato teorie zdůrazňuje, že pokud je cílem skutečně svobodná společnost, kde násilí není systematizováno jako je tomu dnes, ale je jen čistě náhodným projevem lidského jednání, tak se musí i v této oblasti poukazovat na nehoráznost státního jednání a na efektivnější alternativy, které nabízí tržní hospodářství.

Rakouská teorie odmítá války. Rakouský ekonom Mises napsal, že „*válka přináší ničení zboží a utrpení*“ a „*růst bohatství nikdy nemůže vzniknout ničením zboží*“.

Monetarismus vychází z metodologického individualismu podobně jako neoklasická ekonomie nebo rakouská škola. Zdůrazňuje význam osobní bezpečnosti. Tvrdí, že to, co potřebujeme „*není velký přebujelý, drahý a neakceschopný stát, ale stát malý, v tom smyslu, že by měl efektivně vykonávat jen omezený počet těch funkcí, které mu náležejí a bez nichž se společnost neobejde*“ (M. Friedman).

I dnešní ekonomické směry se věnují problému současných konfliktů a bezpečnosti. Ve většině studií věnované vojenské ekonomice převládá spíše liberální pohled.

I když celkově ekonomové války odsuzují, někteří zdůrazňují, že válečné konflikty jsou stimulem pro ekonomický růst a snížení nezaměstnanosti.

8.1 Rakouská teorie a bezpečnost

Rakouská teorie je nejvíce propracovanou (z mého pohledu) teorií hospodářských cyklů. Věnuje se nejen ekonomickým otázkám, ale i otázkám práva. Podle této teorie je příčinou vzniku hospodářských cyklů zvyšování peněžní nabídky bankovním sektorem a tím se sníží úroková míra. Snížení úrokové míry vede podnikatele k mylným odhadům časových preferencí spotřebitelů a mylným investicím do vývoje nových výrobních procesů. Tak začíná expanze. Když dojde k opětovnému zvýšení úrokové míry, mylné investice se stanou nevýnosnými, jsou ztracené a nastává recese.

Rakouská teorie nepovažuje hospodářský cyklus za něco zvláštního nebo chybového. Kriize popisuje jako ozdravný mechanismus. Podle rakušanů není trvalý hospodářský růst prakticky možný a snahy o jeho trvalé udržení pomocí deficitu veřejných financí jsou zbytečné a drahé. Tvrdí, že ekonomika je natolik složitý systém, že ji nelze řídit, pouze jemně doladovat. Proto je úkolem vlády udržovat pouze své základní funkce (obrana, bezpečnost, justice), aby měla ekonomika možnost organizovat se sama a svobodně.

Velice zajímavý je pohled této teorie na funkce státu. Rakouská teorie bere stát jako vynucený monopol a jeho služby považuje za předražené.

Podle rakouské teorie už ze samotné povahy světa vyplývá, že budoucnost je nejistá. Každý člověk (podnikatel) využívá všech svých dostupných znalostí a intuice k tomu, aby se

pokusil odhadnout podobu trhu v budoucnosti. A právě tyto konkurující si vize podnikatelů, kteří se snaží co nejlépe uspokojit přání spotřebitelů, představují hybnou sílu u každé ekonomiky. Kdo nejlépe odhadne budoucí situaci, bude po zásluze trhem odměněn.

Rakouská škola je dynamicky se vyvíjející myšlenkový směr. Má před ostatními ekonomickými školami značnou výhodu. V porovnání s jinými teoriemi vynikne její důraz na logiku lidského konání. Rakouská škola buduje svou teorii na logickém uvažování. Neztrácí proto srozumitelnost a nestává se pouhým matematickým cvičením, kterému rozumí jen úzká skupina „vyvolených“.

Rakouská škola dává smysl a na rozdíl od všech ostatních škol dokáže díky metodologii potvrdit platnost svých teorií.

Hlavním teoretickým přínosem rakouské školy je její zájem o trhy skutečné a nikoli pouze trhy umělé, které představují teorie hlavního proudu, uzavřená do svého světa dokonale konkurenční rovnováhy.

Ve vývoji ekonomického myšlení představuje rakouská škola synonymum liberálních ekonomických názorů, představu svobodného podnikání a nekompromisní obhajobu soukromého vlastnictví. Už od počátku svého vzniku tato škola vynikala svojí ojedinělostí a revolučností myšlenek. Tyto myšlenky byly určovány především důsledným uplatňováním metodologie subjektivismu a individualismu a vírou ve spontánní aktivitu samostatně jednajících jedinců.

Analýza tržního procesu hraje v rakouské ekonomické tradici klíčový význam. Představitelé rakouské školy vždy kladli důraz na skutečný obraz reality. Pokud mluvíme o současné alokaci zdrojů v tržní ekonomice, tak musíme vzpomenout na Izraela Kirznera a jeho teorii podnikatelského objevování, která je novodobým výkladem tržního procesu v prosperující rakouské ekonomie.

Pro rakouskou teorii je jakékoli lidské konání nebo jakákoli lidská činnost vždy spekulací a každý jedinec je svým způsobem podnikatelem i spekulantem. Lidské konání je ze své podstaty krokem do nejistoty neznámé budoucnosti.

Teorie podnikatelského objevování spolu s poznatky veřejné volby jsou přesvědčivou odpovědí na otázku o úloze a postavení státu v soudobých tržních ekonomikách.

Podíváme se na bezpečnost pohledem rakouské teorie hospodářských cyklů. Rakouská teorie, jak už bylo zdůrazněno výše, vyzdvihuje osobní právo jedince a svobodu jeho rozhodování.

Tato teorie dává přednost soukromým institucím (policie, úřady, právní služby) před státními (veřejný sektor). Zdůrazňuje to nutnosti konkurence a neschopnosti státu řešit nejnaléhavější potřeby společnosti.

V dnešní době si většina lidí myslí, že stát potřebuje k zajištění právního řádu, justice a bezpečnosti. Ve skutečnosti existuje teoretické a praktické zdůvodnění, že soukromý sektor může fungovat i v těchto oblastech a přinášet mnohem lepší výsledky než státní monopol. Stejně závěry platí i pro ochranu životního prostředí i další oblasti. Rakouská teorie nabízí soukromé právo, policii a ostatní služby, které vykonává veřejný sektor a které jsou placeny z daní. Myslí si, že tržní mechanismus dokáže fungovat i v této oblasti a lépe zajišťovat základní potřeby obyvatel. Jako příklad můžeme uvést soukromé bezpečnostní agentury, které fungují na principu tržního hospodářství.

Soukromé právo, justice a policie, by fungovali na principu soukromých agentur, které by nabízely své služby za tržní cenu. Jelikož by existovala konkurence, občan by si mohl vybrat podle ceny a poskytovaných služeb.

Rakouská teorie jde ještě dál a nabízí fungování soukromých věznic. Myslí si, že tyto služby v tržním prostředí by byly více prospěšné než jako veřejný sektor.

8.2 Bezpečnost jako veřejný statek

Z pohledu ekonomické teorie je bezpečnost veřejným statkem. Veřejným statkem rozumíme zboží nebo službu, jehož spotřeba jednou osobou nevylučuje spotřebu ostatními. Veřejné statky se vyznačují nedělitelností, nerivalitou ve spotřebě a nevylučitelností ze spotřeby. Na tomto základě představuje bezpečnost jeden z mála případů čistého statku. Jako veřejný statek je bezpečnost zajišťována jednotlivými subjekty a institucemi, které patří do veřejného sektoru.

Veřejný sektor je „část národního hospodářství, která je financována z veřejných financí, řízená a spravována veřejnou správou, rozhoduje se v ní veřejnou volbou a podléhá veřejné kontrole“.

Sem patří především stát a jeho bezpečnostní složky a instituce se zaměstnanci ve služebním poměru, ve státní službě nebo provádějící práci ve veřejném zájmu.

Vláda financuje zajištění obrany a bezpečnosti státu a jeho občanů prostřednictvím specifických institucí veřejného sektoru.

Z pohledu spotřeby se služby v oblasti bezpečnosti řadí mezi kolektivní statky s automatickou spotřebou, protože spotřebitel (občan) je zbaven možnosti rozhodování o potřebě tohoto statku. Z pohledu veřejného zájmu je bezpečnost prospěšná pro všechny obyvatelé státu, protože prospěch z ní má každý jeden občan. Je veřejným statkem, jehož užívání nemůže být zakázáno žádnému uživateli, je využíván všemi obyvateli.

8.2.1 Bezpečnost a veřejná volba

Zajištění bezpečnosti je spojeno s problematikou veřejné volby. Teorie veřejné volby je směr teoretické ekonomie, která se zabývá procesy rozhodování. Vysvětluje, jak vlády a parlamenty rozhodují o daních, veřejných výdajích, regulacích a jiných otázkách, které souvisí s hospodářskou politikou. Důraz je kladen na volební proces, ve kterém se rozhoduje o alokaci zdrojů ve veřejném sektoru, což znamená zdrojů na zaručení bezpečnosti státu a jeho obyvatel, o národních a bezpečnostních zájmech, využití a zabezpečení ozbrojených složek atd. Ve veřejném sektoru nabídku veřejných statků určuje politický mechanismus. To v praxi velmi často znamená, že individuální preference se spojují do kolektivních rozhodnutí. Proto se ve veřejném sektoru často rozhoduje na základě volebních hlasů a maximalizaci hlasů v dalších volbách. Jelikož je bezpečnost nedílnou součástí veřejného sektoru a její zabezpečení patří k základním úkolům státu, bezpečnost a veřejná volba jsou ve velmi blízkém vztahu. Veřejná volba představuje rozhodující mechanismus ve formování bezpečnosti. Je to dáno tím, že o základních otázkách bezpečnosti nerozhodují jednotlivci na trhu, ale prostřednictvím hlasovacích lístků ve volbách. Tímto způsobem vyjadřují své bezpečnostní preference. Politici, kteří byli zvoleni ve volbách, tak mají plnou moc naplnit vůli voličů v oblasti bezpečnosti a realizovat rozhodnutí jejich jménem (jménem kolektivu). Proto se veřejná volba považuje za kolektivní volbu. V souvislosti se zajištěním bezpečnosti státu a jeho obyvatel se veřejná volba výrazně projevuje při hlasování o státním rozpočtu. Poslanci by se při hlasování měli řídit názory svých voličů. Ale i voliči mají různé preference. Proto musí poslanci učinit rozhodnutí na základě mnoha rozdílných názorů. Avšak poslanci rozhodují nejen podle názorů voličů, ale i podle svých zájmů. A jejich hlavním zájmem je znovuzvolení po uplynutí volebního období. V mnoha případech

rozhodování poslanců ovlivňují tlaky různých zájmových skupin domácích nebo zahraničních firem, které se ucházejí o státní zakázky v oblasti bezpečnosti. Proto můžeme konstatovat, že tyto okolnosti ovlivňují rozhodování poslanců a tím pádem mají vliv na zajištění bezpečnosti státu.

8.3 Bezpečnostní hrozby v době globalizace

Rozpad blokového uspořádání světa po roce 1989 měl významný dopad na mezinárodní bezpečnost. Bylo odstraněno nebezpečí vzájemného zničení v termojaderné válce a světový vývoj začala stále intenzivněji ovlivňovat ekonomická globalizace, která propojila výrobu a trhy různých zemí. Zdálo se, že dochází k devalvaci vojenské síly. Této myšlence odpovídalo intenzivní snižování vojenských výdajů ve světovém měřítku a pokles světové produkce zbraní.

V létě 1990 obsadil režim iráckého diktátora Saddáma Husajna území sousedícího státu Kuvajtu. Důvod byl jediný – zásoby ropy v příhraniční zóně. Irácký diktátor měl v úmyslu postupně ovládnout všechna ropná naleziště v oblasti Perského zálivu. Vznikla nová bezpečnostní hrozba. USA v koalici s dalšími 28 státy světa zahájili v lednu 1991 operaci Pouštní bouře, která trvala 39 dní a měla mandát OSN. Americká vláda se po skončení války rozhodla nevměšovat do vnitřních záležitostí Iráku kvůli uchování stability v oblasti Perského zálivu. Většinu nákladů na tuto válku financovala Saudská Arábie (kolem 80 %).

Počátkem 90. let procházela ekonomika Spojených států obdobím recese (1990-1991). Příčiny recese byly v monetární politice, problémech v bankovním sektoru a růstu cen ropy.

V roce 1992 se ekonomika USA začala pozvolna dostávat z krize. Nástup prezidenta Billa Clintona (1993-2001) znamenal základní změnu hospodářské politiky s důrazem na reálnou ekonomiku, rozvoj infrastruktury, technologií a vzdělání. Ekonomika USA rostla a tento růst byl založen na investicích do odvětví informačních technologií a biotechnologií. V důsledku přijetí opatření pro daňová zvýhodnění nízkopříjmové skupiny obyvatelstva, došlo ke snížení míry nezaměstnanosti a růstu příjmů do státního rozpočtu. Deficit veřejných financí v roce 1998 vykazoval přebytek asi 8 miliard dolarů. V roce 1998 hrozila světovému hospodářství globální recese, ale díky silné ekonomice USA nenastala.

V roce 1999, kvůli genocidě albánské menšiny a etnickým čistkám v Kosovu, se NATO v čele s USA rozhodlo zahájit letecké útoky proti Jugoslávii. Masivní letecké nálety byly zahájeny v březnu 1999. Navzdory plánům však nešlo jen o několik krátkých úderů, které měly vyřadit z provozu protivzdušnou obranu Jugoslávie a velení jejich vojenských sil. Nálety trvaly celých 78 dní. Vyžádaly si nejméně 1000 obětí a způsobily škody za 50 miliard dolarů. Tentokrát ale spojenci neměli mandát OSN. Největší pozornost vzbudily ve světě civilní oběti.

Koncem 90. let 20. století rychle rostly ceny akcií v sektoru podnikajícím v oblasti internetu. Domácnosti významně investovaly do těchto akcií, zvýšila se spotřeba, což podpořilo ekonomický růst USA. Ale během let 2000-2001 došlo k poklesu na akciovém trhu a toto období je známo jako prasknutí internetové bubliny. V roce 2001 ekonomika USA začala stagnovat a Spojené státy se ocitly na prahu recese.

Nová etapa ve vývoji ekonomiky USA je charakterizována opatřeními proti následkům hospodářského poklesu. Vláda USA bojuje s recesí monetární (snížení úrokových sazeb) a fiskální (zvýšení výdajů vlády) expanzí. V důsledku vládních výdajů narůstá státní dluh. Rostou i vojenské výdaje.

Pokusím se aplikovat teorii hospodářských cyklů – monetarismus – na ekonomiku USA a bezpečnost.

Jak je známo, monetarismus je ekonomická teorie zdůrazňující význam peněz včetně jejich samoregulační funkce. Monetaristé odmítají zásahy státu do ekonomiky. Monetarismus je liberální směr a zdůrazňuje „laissez faire“, což znamená požadavek na ponechání volnosti.

Monetaristé tvrdí, že peníze jsou příčinou změn v ekonomice. Hlavní důraz kladli na nabídku peněz, kterou považovali za hlavní faktor růstu a možné nestability. Poptávka po penězích je funkcí několika proměnných a je stabilní.

Měnová krize vyvolá bankovní krizi nebo naopak.

V letech 2001 až 2003 byla snaha FEDu zabránit propuknutí hospodářské recese, proto FED krátkodobě udržoval krátkodobé sazby na extrémně nízké úrovni. Další snížení na 1,75 % bylo jednou z nejnižších hodnot úrokové sazby v USA v historii USA a zajistily tok peněz do ekonomiky.

Mnohé firmy byly díky tomu zachráněny před bankrotem. Levné spotřebitelské úvěry pomohly americkým domácnostem a pokryly ztráty vzniklé pádem akcií.

V roce 2001 nedošlo k recesi, protože firmy pokryly své investice levnými úvěry. Hospodářská situace v USA se stabilizovala, spotřeba domácnosti rostla, firmy dál investovaly, což přispívalo k ekonomickému růstu. Díky levným úvěrům mohly domácnosti nakupovat běžné spotřební zboží. Rostla spotřebitelská poptávka. Domácí firmy nemohly tuto poptávku pokrýt, proto začaly americké domácnosti nakupovat v zahraničí. Následkem toho byl propad bilance zahraničního obchodu USA, Odliv investic způsobil propad dolaru.

Domácnosti nenakupovaly na úvěry jen zboží, ale ve velkém i nemovitosti, což způsobilo stavební boom. Hypotéku prakticky mohl sjednat kdokoli bez osobních dokladů a bez dokládání příjmů.

Stejně jako před Velkou depresí i před krizí z let 2008-2009 prošel svět velmi dynamickým vývojem. V politické oblasti to byly války v Iráku, Afghánistánu, vznik nových států (na území bývalé Jugoslávie), integrace v EU, arabské jaro atd.

Myslím si, že vývoj události v novém tisíciletí je mnohem rychlejší než v minulosti.

Vývoj informačních technologií umožňuje komunikaci s kýmkoliv a kdekoliv na světě během několika vteřin. Díky internetu jsou informace jednou z nejdůležitějších hodnot. A jsou dostupné prakticky pro každého.

Ale i přesto si troufnu tvrdit, že tak jako Hitler byl dítětem Velké deprese z let 1929-1933, tak i Islámský stát je dítětem finanční a hospodářské krize z let 2008-2009.

Arabské jaro bylo sérii protestů, nepokojů, povstání a revolucí, které probíhaly nebo probíhají v arabském světě od konce roku 2010 až do současnosti.

Motivy protestů byly v různých zemích různé, hlavním spojovacím prvkem byl boj proti chudobě, nezaměstnanosti, špatným životním podmínkám a odpor k dlouhodobě vládnoucím autoritářským režimům (Mubárak, Kaddáfí, Asad atd.). První protesty začaly v Tunisku, následovaly Egypt, Alžírsko, Jemen, Sýrie, Libye a jiné státy arabského světa.

Teroristické útoky z 11. září 2001 na Světové obchodní centrum a jiné cíle byly největším teroristickým činem v historii. K útoku se přihlásila teroristická skupina Al-Káida v čele s Usámou bin Ládinem. Útoky, při nichž bylo teprve podruhé zasaženo území Spojených států, si vyžádaly 2993 oběti a zcela změnily politickou situaci ve světě. Pečlivě naplánovaný teroristický útok USA zcela zaskočil. Podobný útok nikdo nepředpokládal. Následná vyšetřování ukázala na selhání amerických tajných služeb, které navzájem nespolupracovaly. Celý civilizovaný svět začal přijímat výrazná opatření, která měla omezit prostor pro

působení islámských teroristů. Přímým důsledkem teroristických útoků byla reakce vlády USA. Teroristická síť Al-Káida a Usáma bin Ládín byli vyhlášeni jako viníci teroristického útoku.

Afghánský Tálibán, který mu poskytoval útočiště, odmítal jeho vydání spravedlnosti. Proto USA a Velká Británie 7. října 2001 zahájili operaci Trvalá svoboda a bombardovali výcvikové tábory a základny Al-Káidy a Tálibánu. Poté začala i pozemní operace. Postupně bylo do vojenské mise zapojeno 132 500 vojáků ze 42 zemí světa. Dobytím hlavního města Kábulu 17. listopadu padla vláda Tálibánu.

V demokratických volbách byl zvolen Hámid Karzaji. Příslušníci Tálibánu pokračovali ve vojenských útocích, únosech a sebevražedných útocích.

Negativní dopad měly teroristické útoky především na vývoj cen ropy na světových trzích a obrovské ztráty amerických leteckých společností. I to mělo za následek neuvěřitelně vysoký a rostoucí deficit státního rozpočtu USA. Bezprostředně po teroristických útocích vyčlenila vláda USA 10 miliard dolarů na domácí bezpečnost a na bezpečnost v roce 2002 34 miliard dolarů.

V březnu 2003 zahájily Spojené státy druhou válku v Iráku (operace Irácká svoboda). Tato válka měla více důvodů. Mezi hlavní patřila snaha USA demonstrovat politickou a vojenskou sílu k obhájení svého dominantního postavení ve světě. Dalším důvodem byla bezpečnostní hrozba možného zneužití zbraní hromadného ničení režimem Saddáma Husajna. Ta se ale nepotvrdila.

Ekonomika USA rostla do roku 2008. V roce 2008-2009 krize na trhu nemovitostí vyústila ve finanční krizi, jejíž globální následky celá řada ekonomik pocítuje ještě dnes.

Hlavním podnětem ke vzniku finanční krize byla měnová politika FEDu. Uvolněná měnová politika vyvolala růst levných firemních investic a spotřeby domácnosti na dluh. Vedle toho sehrála klíčovou roli také sekuritizace úvěrů. Zjednodušeně řečeno banka nechce být vystavena riziku nesplacení úvěrů, proto vytvoří (nejčastěji prostřednictvím jiné firmy) cenné papíry, které prodá investorům. Investoři z nich poté postupně získávají výnosy podle toho, jak jsou úvěry splaceny. Pokud banka utrpí ztráty z nesplacených úvěrů, nemusí vyplatit investorům výnosy, čímž tyto ztráty převede na ně. Tím se banky zbavily rizika a měly zároveň peníze na další investice do úvěrů. Uvolnění úvěrových standardů se projeвило na trzích s hypotékami. Způsob chování finančních institucí před finanční krizí se dá

nazvat morálním hazardem. Vlastně se jedná o druh tržního selhání. Bezprostředně po vzniku finanční krize se spustila vlna záchranných akcí na pomoc postiženým bankám.

Hospodářská krize z let 2008-2009 bývá často přirovnávaná k hospodářské krizi 1929-1933. Tyto krize mají mnoho společného. Obě vznikly z cenových bublin, které měly svůj původ na trhu, první na trhu s akciemi, druhá na trhu hypotečním. To znamená, že v obou případech došlo k porušení základního zákona ekonomiky, kde by s rostoucí poptávkou měla růst i cena. Dalším společným rysem je selhání bank, které spočívá v nízkém zájmu bank o bonitu klienta při vyřízení úvěru.

Společným rysem světových recesí za posledních 100 let jsou nepřiměřené příjmy na úkor veřejnosti. Chamtivost spekulantů hrála významnou roli jak v krizi z roku 1929, tak i v krizi z roku 2008.

Následky této krize v USA jsou už zřejmě překonány a ekonomika se vrací k růstu.

Většina ekonomů se shoduje, že trh nemůže sám zajistit dosažení všech ekonomických, sociálních, kulturních nebo bezpečnostních a obraných cílů v dnešní vyspělé společnosti, a proto, k dosažení těchto cílů, potřebuje pomoc veřejného sektoru.

V současnosti ve všech vyspělých státech existuje smíšená ekonomika, která je založená na soužití soukromého a veřejného sektoru. Ve smíšené ekonomice většinu cen a množství zboží a služeb určuje trh. Národní hospodářství jako celek usměrňují vlády pomocí daní, vládních výdajů a regulací.

V roce 2011 byl speciálním komandem USA v Pákistánu zastřelen vůdce teroristické sítě Al-Káidy Usáma bin Ládín.

V roce 2014, po vycvičení irácké armády a stažení amerických vojsk z Iráku, vypukl v této zemi nový vnitřní boj mezi radikálními islámskými skupinami a vládou.

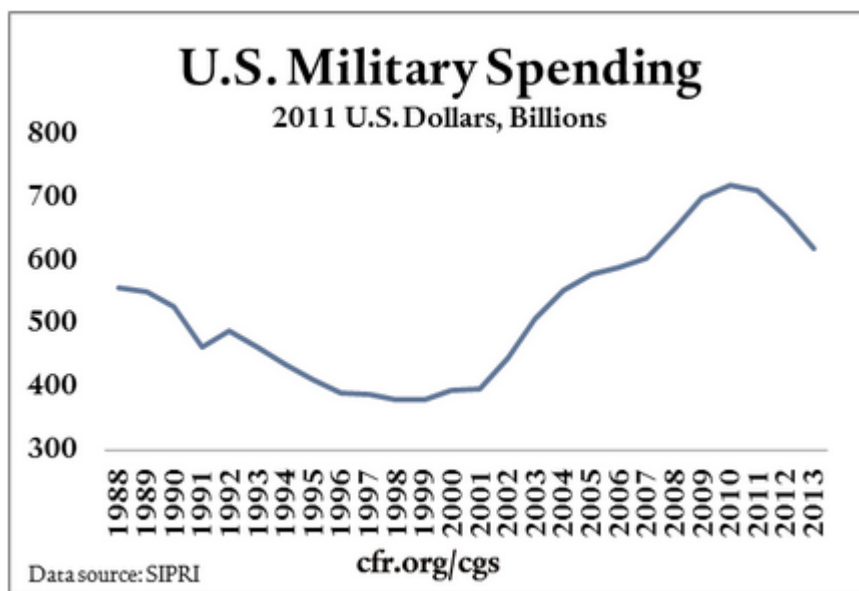
V současné době pokračuje aktivní přítomnost americké armády v Afghánistánu, i když vojáci se postupně z této oblasti stahují.

Celkem si válka v Afghánistánu podle odhadu OSN vyžádala až 20 000 civilních obětí. Skutečná čísla ovšem budou ještě větší.

Dnes už můžeme konstatovat, že vojenské operace, vydané prostředky po válce a ztráty na životech nesplnily svůj účel, který spočíval ve stabilizaci této oblasti a nastolení demokratického režimu.

Války v Afghánistánu a Iráku přispěly k dalšímu deficitu Spojených států.

Konflikt v Afghánistánu stál USA přes 1 bilion dolarů a válka v Iráku 1,7 bilionů dolarů. Tímto ale finanční závazky USA spojeny s těmito konflikty nekončí. Péče o desítky tisíc válečných veteránů vyjde Spojené státy na další stovky miliard.

Obr. 14 Vojenské výdaje [29]

Dále můžeme konstatovat, že i když vojenské výdaje USA stoupaly, současně ale nedošlo ke snížení výdajů nevojenských ani k nárůstu daní, což znamená, že financování války v Afghánistánu a Iráku probíhalo výhradně pomocí rozpočtového deficitu.

Rozvíjející se proces globalizace nesmírně vyostřil konkurenci ve světě a v mnoha oblastech zvýšil pro národní státy hrozby a rizika. Turbulence světové ekonomiky v podobě finančních krizí, náhle a nevypočitatelné výkyvy indexů na světových burzách jenom potvrzují nepředvídatelnost procesu liberalizace.

Současně se projevují rozsáhlé společenské důsledky globalizace – umocňování nerovnoměrného sociálního a ekonomického rozvoje (prohlubování globální nerovnosti a globální chudoby). Důsledkem toho je nárůst masové nelegální migrace, což má dopad na trh práce a na kriminalitu.

Vzhledem k novým hrozbám, jako je terorismus, ozbrojené pirátství nebo vzhledem ke vzniku mnoha ozbrojených lokálních konfliktů, zůstávají otázky bezpečnosti států aktuálními i v současnosti.

Tyto nové podmínky ve světovém hospodářství zvyšují význam ekonomických faktorů při utváření bezpečnosti.

Vývoj světového dění dokazuje, že i v současnosti zůstávají ozbrojené síly nezbytným institutem zabezpečování národní suverenity, demokracie a ekonomických zájmů jednotlivých států světa. A tím se kruh vzájemné závislosti uzavírá.

8.3.1 Inovační teorie a bezpečnost

Ekonomický vývoj je založený na inovacích. Inovace proměňují společnost každým okamžikem. Kromě toho, že nás dělají v určitém smyslu bohatšími, mění naše chápání prostoru, místa, času i vztahů. Tato proměna je motorem ekonomického růstu.

Inovační teorie je dle Schumpetera hlavní příčinou vlnění hospodářských cyklů. Ekonomické krize mají očištný vliv, dávají podnět k uplatňování vynálezu a zvyšování produktivity práce. Jsou zároveň i snahou přirozeného trhu o nastolení rovnováhy. Recese je fáze přizpůsobování a vede ekonomiku do podstatně lepšího období. Po shlucích inovací se jejich přínos pomalu, ale jistě vytrácí a projevuje se ve formě deprese. Tuto depresi zpravidla překonává nová inovační vlna. Na základě výzkumu a praxe měla technologická inovace významnější dopady než inovace výrobní.

Podíváme se na inovace, které ovlivnily bezpečnost.

Každý cyklus charakterizuje vedoucí odvětví a vedoucí země. Čtvrtý cyklus charakterizuje kosmonautika a jaderné zbraně, vedoucími zeměmi byly USA a Japonsko.

Fáze expanze této vlny začala v roce 1945 a trvala do roku 1966.

Kosmonautika je část vědy, která zkoumá a zabývá se cestováním mimo zemskou atmosféru. Zahrnuje teorii letu a samotné lety raket, raketoplánů a jiných plavidel, které létají do vesmíru za specifickým cílem a mimo to vynáší družice, sondy a vesmírné stanice.

Za začátek kosmického věku lidstva je považován 4. říjen 1957, kdy ze sovětského kosmodromu Bajkonur odstartovala první raketa R-7, která vynesla do vesmíru první umělou družici „Sputnik 1“ na oběžnou dráhu Země. V dnešní době na oběžné dráze Země funguje

kolem 9000 družic (satelitů), které vysílají nebo přijímají signály. Jsou družice navigační, meteorologické, špionážní atd.

3. listopadu 1957 se mimo naši planetu dostala první živá bytost – fenka Lajka. A nakonec první let člověka do vesmíru – 12. dubna 1961 sovětský kosmonaut Jurij Alexejevič Gagarin poprvé v historii obletěl zeměkouli.

Úspěch SSSR vedl USA k vyhlášení projektu Apollo, jehož cílem bylo do konce desetiletí dopravit člověka na Měsíc. Tento ambiciózní plán byl korunován úspěchem 20. července 1969, kdy Američan Neil Armstrong poprvé vstoupil na Měsíc.

Byly také vyslány sondy na Mars a Venuši.

Přelom 60. a 70. let je znám tím, že končí jakési poslední dozvuky průmyslové revoluce, která je nahrazena vědecko-technickou revolucí. Ta už se necharakterizuje násobením sériové výroby, ale v první řadě zefektivněním a zapojováním moderních technologií do výroby a výsledných výrobků. To je prvotní impulz vývoje, který vedl k současnému vědeckému rozvoji, osobním počítačům, mobilním telefonům a všem těm elektronickým hračkám, kterými jsme dnes obklopeni. Právě kosmický program byl jedním z nejsilnějších impulzů pro tuto změnu. Byla to investice pro budoucnost. Na příkladu kosmonautiky je jasně vidět, že čím více se investuje do rozvoje a vědy, tím rychleji jsou aplikovány výsledky do běžného života. A je dobře vidět, jak takový finančně náročný obor, jakým je kosmonautika, může pomoci k rozvoji normálního života. Díky kosmonautice se v oboru lékařství výraznou mírou posunulo poznání o možnostech lidského organismu, o nemocích a o jejich léčbě.

Satelitní přenosy, další vědecký rozvoj, poznávání a objevování jenom potvrzují, že kosmonautika byla inovačním impulzem.

Praktický význam kosmonautiky, kromě vojenského, spočívá také v možnostech telekomunikací, navigace, přímého průzkumu těles sluneční soustavy, budování orbitálních stanic a jiné.

Dále jsou to jaderné zbraně, které jsou zbraněmi hromadného ničení. Jejich ničivé působení je dáno energií, která se uvolňuje při jaderném výbuchu, jehož základem je jaderná reakce. Bojové prostředky založené na využití jaderné energie jsou nejsilnější zbraní hromadného ničení.

Vývoj jaderné bomby začal v nacistickém Německu během 2. světové války a pokračoval v USA. Shození jaderných bomb na Hirošimu a Nagasaki v roce 1945, které v jediném okamžiku exploze zabily 200 000 lidí, znamenalo novou éru ve vývoji těchto zbraní.

Jaderné zbraně představují vážnou hrozbu pro budoucnost lidstva. Jejich výroba, údržba a modernizace odvádí značné veřejné zdroje z jiných oblastí (zdravotní péče, školství, ochrana klimatu atd.).

V 50. letech začalo budování jaderných, energetických zařízení pro mírové účely – jaderné elektrárny. Dnes funguje ve světě 437 jaderných reaktorů, které vyrábí 378 GW elektřiny. Je to zhruba 14 % světové výroby.

Zkušenosti z více než 50 let provozu ukázaly obrovské dopady těžby a zpracování uranu, přepracování paliva i řady havárií v jaderných provozech na životní prostředí a zdraví lidí. Stačí si vzpomenout na havárii Černobylské jaderné elektrárny v roce 1986 na Ukrajině.

Jaderná energetika poskytuje nezávislost, ale zároveň vyvolává obavy. Jakkoliv mohou být argumenty jaderných fyziků rozumné a přesvědčivé, ve světle nedávných události ve Fukušimě v Japonsku je budoucnost jaderné energetiky v západním světě ohrožená. Celkové škody způsobené katastrofou ve Fukušimě se odhadují na 250 miliard dolarů.

Dalším bodem nedůvěry k rozvoji jaderné energetiky jsou obavy z nedodržování určitých bezpečnostních standardů a to zejména v méně vyspělých zemích.

Doposud taktéž není vyřešený problém vznikajícího vysoce radioaktivního odpadu.

Další riziko jaderného palivového cyklu představuje zneužití k výrobě nukleárních zbraní (např. problém s Íránem).

V dnešní době začala a probíhá pátá Kondratějova dlouhá inovační vlna, založená na vývoji informačních a komunikačních technologií. Vedoucími zeměmi jsou USA a Japonsko.

Internet, který se původně začal vyvíjet jako vojenský projekt, je jednou z vymoženosti informačních a komunikačních technologií. Rychlost jeho rozvoje je závratná. Během několika let se internet rozšířil z 3 milionů uživatelů USA na 200 milionů uživatelů po celém světě. Internet je dnes vnímán nejen jako studnice informací, ale také jako zdroj zábavy a je na něm závislá naše současná civilizace.

Toho jsou si vědomi kyberpiráti a kyberteroristé. Proto musíme internet vnímat i jako nebezpečné bojiště. Válka, která používá jako jeden ze svých prostředků internet je již dnes realitou.

Bankéři varují hlavně před podvodnými emaily a škodlivými viry, kterými se kyberlupiči snaží od lidí vylákat přístupová hesla k jejich účtům v internetovém bankovníctví. Mezi nejčastější typ útoku patří tzv. phishing, což jsou podvodné emaily, které obsahují odkaz na falešné stránky, přes něž podvodníci získávají od lidí přístupové údaje do internetového bankovníctví.

Počítačová kriminalita stojí světovou ekonomiku 445 miliard dolarů ročně.

Další hrozbou pomocí internetu je kybernetický útok, který má za cíl způsobit škodu omezením či vyřazením služeb počítačových systémů z provozu, získání dat v elektronické podobě na cizím počítačovém systému.

Kybernetické útoky jsou stále častější, lépe organizovány a nebezpečnější z hlediska možných škod. Kyberterrorismus je relativně levná a nízkoriziková aktivita v porovnání s použitím reálných zbraní.

Kybernetický útok je veden skupinou hackerů. Zdrojem kybernetických útoků mohou být jak kriminální nebo teroristické skupiny, tak i zpravodajské služby nebo ozbrojené síly nepřáteleného státu. Tam už by docházelo ke skrytému útoku na vládní servery, bankovní systémy, energetické systémy, informační systémy, mobilní sítě atd. s cílem ochromit napadený stát. Stačí si vzpomenout na kybernetické napadení Estonska v roce 2007 nebo Gruzie v roce 2008.

Kybernetický útok může destabilizovat celou Evropu.

Dále se zaměříme na mobilní sítě, které zaznamenaly v posledních deseti letech obrovský pokrok. Zvětšilo se pokrytí signálem rozsáhlých území a mobilní telefony se změnily k nepoznání. Výhodou mobilů je to, že ho uživatel prakticky má všude s sebou. V případě nouze (havárie, přepadení atd.) umožňuje rychle zavolat pomoc, což může člověku zachránit život.

Nové technologie hrají významnou roli v bezpečnosti. Jako příklad uvedeme biometrii a nanotechnologie.

Biometrie je moderní metoda pro identifikaci uživatele, která se zakládá na měření jím poskytovaných dat získaných nejčastěji ze skenu ruky, obličeje nebo jejich části (prst) a jejich následným vyhodnocením. Biometrické metody nalézají široké uplatnění v kriminalistice nebo jako moderní doplněk systémů kontroly vstupu.

Nanotechnologie jsou jednou z nejčastěji diskutovaných technologií současnosti. Jako nanotechnologie se označuje vědní obor výzkumu a vývoje, který se zabývá cíleným vytvářením struktur materiálů v měřítku několika nanometrů alespoň v jednom rozměru (0,1 – 100 nm). Konstruktivními prvky nanotechnologií jsou molekuly a dokonce i samotné atomy.

Nanotechnologie zahrnují oblasti vědy a technologie, jejichž cílem je přesné ovládnutí jednotlivých atomů a molekul tak, aby vznikl nějaký objekt nebo struktura s novými vlastnostmi, které lze pochopit a ovládnout.

Využití nanotechnologií a nanomateriálů je velmi široké: vojenský průmysl (neprůstřelné vesty vyrobené z uhlíkových nanotrubic, nanosenzory, konstrukční prvky raketoplánu), elektronika (paměťová média, spintronika), zdravotnictví (cílená doprava léčiv, umělé klouby, náhrada tkání), kosmický průmysl (katalyzátory), a v mnoha jiných oblastech.

8.4 Aplikace teorie cyklů v bezpečnosti

Ve 20. století, obzvláště během studené války, byla bezpečnost chápána ve vojenském významu jako vnější bezpečnost.

K příklonu k nevojenským oblastem bezpečnosti došlo v souvislosti s koncem studené války. Problémy, které byly na pozadí soupeření NATO a Varšavské smlouvy, se dostaly na pořad dne.

Bezpečnost se začala skládat z několika oblastí, odkud může být ohrožena existence, územní celistvost, politická svrchovanost, životní zájmy státu, když je objektem stát nebo základní charakter společnosti, její hodnoty, způsob života a možnost všestranného rozvoje občanů, když je objektem společenství či jednotlivců.

Kromě vojenské se přidaly oblasti politická, ekonomická, environmentální a společenská (sociální), což znázorňuje Tab. 11.

Stupeň rozšíření	Způsob rozšíření			
	Horizontální úroveň (sektory)	Vertikální úroveň (referenční objekty)	Ohrožené hodnoty	Zdroje hrozeb
Úzký koncept	Vojensko-politický sektor	Stát	Suverenita Teritoriální integrita	Jiné státy (Substátní aktéři) Příroda
Rozšířený koncept	Societální sektor	Národ Sociální skupiny	Národní jednotata Identita	(Státy) Národy Migranti Nepřátelské kultury
	Ekonomický sektor	Stát Instituce Individua	Rozvoj Existence Základní lidské potřeby	Jiné státy Trhy Globální ekonomika
	Environmentální sektor	Ekosystém Lidský druh	Udržitelnost Přežití Kvalita života	Stát Globalizace Lidský druh

Tab. 11 Rozšířený koncept bezpečnosti [27]

Tyto sektory bezpečnosti jsou úzce spojeny s hospodářskými cykly. O propojení ekonomického a vojenského sektoru už jsme mluvili. Toto spojení funguje na principu silná a fungující ekonomika – silný a fungující stát. Další sektory jsou pro hospodářský cyklus neméně důležité. Energetická bezpečnost zajišťuje zdroje pro fungování ekonomiky, environmentální bezpečnost je prakticky součástí ekonomického sektoru, společenský sektor jsou lidé jako jeden z výrobních faktorů ekonomiky.

8.4.1 Vojenská bezpečnost

Vojenská bezpečnost je tradičně vnímána ve svém vojenském významu. Její zajištění je nezbytné pro přežití státu. Tak to bylo v minulosti, je teď a bude i nadále. Nejvážnějšími hrozbami pro země v euroatlantické oblasti jsou:

- ozbrojená agrese
- šíření zbraní hromadného ničení
- regionální konflikty

Zajišťování bezpečnosti je čím dál náročnější. Celou řadu hrozeb nelze připsat jednomu původci, kterého můžeme jasně definovat. Bezpečnost již nelze v současnosti vymezovat jen vůči určitému území či státu. Na důležitosti nabývá míra bezpečnosti lidí a infrastruktury.

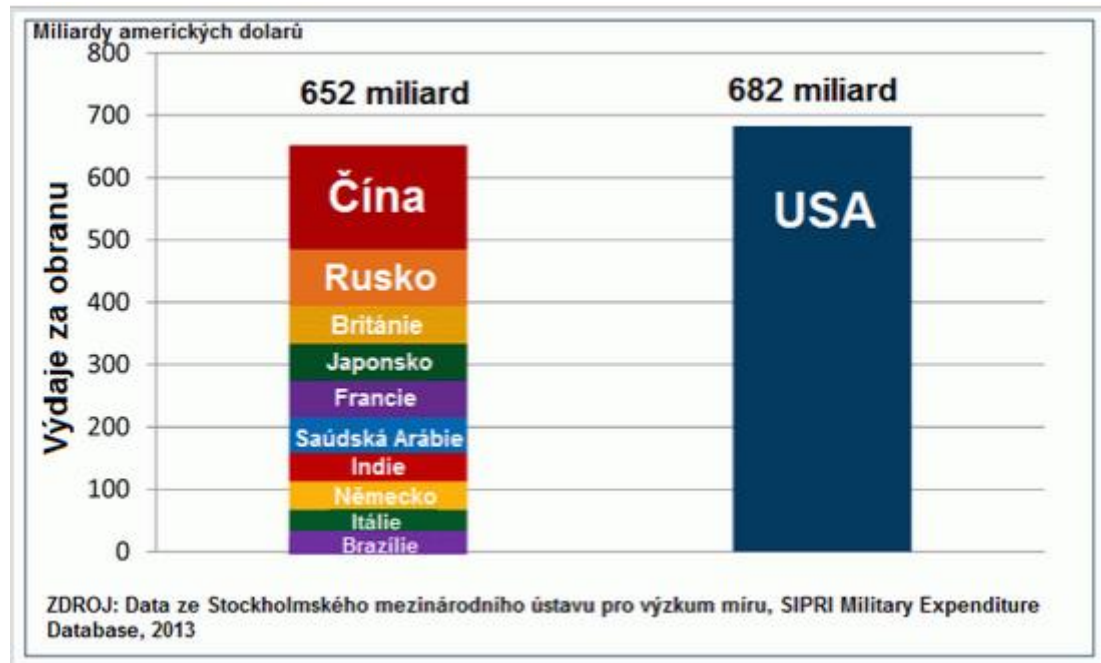
ry. Prakticky nelze použít tradiční nástroj dřívějších válek – armádu. I když vojenské nástroje jsou stále aktuální, efektivnější roli hrají nástroje ekonomické. Důležitější roli hrají základní hodnoty společnosti a využití diplomacie při řešení sporu. Hlavními nositeli hrozeb se stávají nestátní aktéři a projevy vnitřních hrozeb bezpečnosti přesahují hranice státu. Takovými hrozbami jsou mezinárodní terorismus, nelegální migrace a organizovaný zločin. Těmto hrozbám nelze čelit jen z vnitřního území státu. Je zapotřebí spolupráce s dalšími státy.

Je známo, že stabilní a bezpečné mezinárodní prostředí je hlavním předpokladem vnitřní bezpečnosti. V současné době prakticky nelze oddělit pojetí vnitřní a vnější bezpečnosti. Jednotlivé státy jsou v důsledku globalizace na sobě čím dál více závislé a to nejen v ekonomické rovině.

8.4.1.1 Výdaje na zbrojení

Mohlo by se zdát, že vojenské pojetí bezpečnosti začíná ustupovat do pozadí, ale opak je pravdou. Dokazuje to růst obchodu se zbraněmi, který od roku 2005 do roku 2010 stoupl o 24 % oproti období z let 2000-2005. Rostou i vojenské výdaje, které v celosvětovém měřítku v roce 2009 dosáhly přibližně 1500 miliard USD, což je 50 % nárůst v porovnání s rokem 2000.

Spojené státy vedou žebříček ve výdajích na obranu. Výdaje na obranu jsou větší než výdaje dalších deseti států, což můžeme vidět na Obr. 15.

Obr. 15 Vojenské výdaje 2012 [30]

Vojenský potenciál Spojených států je výsledkem dlouhodobých ekonomických, politických a diplomatických aktivit. Konec bipolárního rozdělení světa, nárůst USA v oblasti vojenských schopností ještě více zvýraznil. Výdaje na obranu tvoří zhruba 20 % všech federálních výdajů USA. To je stejná částka jako na sociální zabezpečení.

Samotná velikost obranného rozpočtu USA naznačuje, že by měl být součástí jakékoliv seriózní snahy o řešení dlouhodobých fiskálních problémů.

Spojené státy potřebují rozpočet, který odpovídá novým bezpečnostním rizikům.

Růst výdajů na zbrojení nemusí vždy znamenat přípravu na válku. Armáda vyžaduje údržbu a rozvoj, musí se přizpůsobovat novým technologiím. Finanční možnosti státu, činnost vojenských složek limitují. Výdaje na obranu dlouhodobě rostou a bez rozpočtových omezení by byly ještě vyšší.

8.4.1.2 Zbraně hromadného ničení

Největší obavy panují kolem zneužití zbraní hromadného ničení teroristy. Nebezpečí je tím větší, čím je snadnější cesta k nabytí konvenčních zbraní. Získání jaderných, biologických či chemických zbraní teroristy by mohlo vést k nedozírným následkům.

Jaderné zbraně mohou hrát roli prostředku odstrašování, a tím být významným prvkem bezpečnosti jaderných států. Mezinárodní společenství se smlouvou o nešíření jaderných zbraní pokouší vydat na cestu pozitivního pojetí bezpečnosti, kde je zárukou vzájemné důvěry.

V dnešní době také existují obavy ze zneužití nanotechnologií a informačních technologií využívaných ve vojenském vybavení.

Informace hrají ve vojenství čím dál větší roli. Volné proudění informací sice usnadňuje život, ale na druhou stranu vytváří slabiny v národní bezpečnosti. Informace jsou konkurenční výhodou a umožňují rychlé a přesné operace. Díky moderním technologiím jsou také minimalizována ohrožení člověka.

Klíčové je využití kosmického prostoru, odkud se získávají přesné údaje v reálném čase. Tyto údaje jsou neocenitelné nejen ve vojenství, ale i v civilním sektoru (např. přírodní katastrofy).

Spojené státy jsou nejdál ve využití moderních technologií pro vojenské účely.

8.4.1.3 Regionální konflikty

Podceňovat nelze ani regionální konflikty. Tyto konflikty mohou rozbít regionální rovnováhu a v případě dalšího šíření mohou negativně ovlivnit i globální bezpečnostní situaci. Jako příklad můžeme uvést konflikt na Ukrajině.

Záměrně nepoužívám slovo občanská válka, protože si myslím, že je to uměle vyvolaný konflikt s cílem destabilizovat Ukrajinu a ukázat nejenom Ukrajině, ale i celému světu, kdo je tady pánem. Souhlasím s názory, že tento konflikt má kořeny v minulosti, ale nesouhlasím s tím, že je to jen domácí konflikt Ukrajiny.

Osobně si myslím, že každý stát jako celek stejně jako každý člověk jako jedinec má právo sám se rozhodnout, jakým směrem půjde. Žádný stát nemá právo z pozice síly diktovat a určovat svoje podmínky jinému státu. To musí rozhodnout sami občané Ukrajiny. Proto si myslím, že na Ukrajině se vede tzv. hybridní válka. Hybridní válka znamená, že na východě Ukrajiny bojují po boku separatistů i dobrovolníci z Ruska a podle některých tvrzení i přímo ruské jednotky. Současně kromě vojenských střetů se konflikt projevuje i v informační a propagandistické válce, využívají se dezinformace a destabilizuje se situace.

Ukrajinská vláda se hlásí ke vstupu do EU a NATO. Je otázkou, zda Ukrajina bude schopna splnit podmínky pro vstup do EU. Splnění těchto podmínek by znamenalo především zvládnout hospodářskou krizi, provést tvrdé ekonomické reformy a zatočit s korupcí. Ukrajinská vláda by také musela uvést do souladu legislativu, tedy upustit od prosazování nacionalismu, zejména garantovat práva menšin, včetně početné ruské a také zbavit moci oligarchy. Teď Ukrajina stojí na prahu bankrotu a není vůbec jasné, jestli se ukrajinské vládě podaří domluvit s věřiteli a vyjednat nový splátkový kalendář.

8.4.2 Politická bezpečnost

V politické bezpečnosti je referenčním objektem stát. Jedná se o hrozby, které směřují k ohrožení jeho suverenity, politickému uspořádání a ideologickým základům. V době globalizace se referenčními objekty mohou stát mezinárodní či nadnárodní subjekty, např. EU. V tomto případě hrozby směřují proti jejich fungování na principu soudržnosti, jejich normám, pravidlům a institucím.

Politická bezpečnost má význam i na vnitrostátní úrovni. Jedná se o vztah mezi občany a státem. Demokracie má klíčový význam z pohledu bezpečnosti, protože demokratické státy jsou zárukou míru.

V případě diktatury a totalitního režimu (nacistické Německo, stalinistická SSSR) se stává stát a jeho politika hrozbou pro občany. Stejně hrozby představují slabé a rozvrácené státy (např. Súdán, Kongo, Rwanda, Burundi, Somálsko a další), kde si ozbrojené násilí, zločin a občanské války uvnitř těchto států vyžádaly mnohem větší počty obětí než klasické války mezi státy.

Právě na území tzv. černého kontinentu (Afrika), se odehrával největší počet konfliktů za posledních 15 let.

Hrozbou je i existence diktátorských režimů, které jsou hrozbou pro své sousedy, pro regionální stabilitu a pro nerušený pohyb strategických surovin a zdrojů energie. Mohou ohrozit jak ekonomické zájmy řady států, tak i ekonomickou stabilitu.

Nelze podceňovat ani hrozby, které vycházejí z rozsáhlého porušování lidských práv v některých oblastech světa, které jsou podle OSN ohrožením pro mezinárodní mír a bezpečnost.

Za nejzávažnější hrozby politického sektoru jsou dnes považovány mezinárodní organizovaný zločin a terorismus, které leží na pomezí vojenského a politického sektoru.

8.4.2.1 Mezinárodní terorismus

Teroristické skupiny jsou nestátními aktéry. Terorismus byl identifikován jako nejnaléhavější bezpečnostní hrozba současnosti od útoku v New Yorku 11. září 2001. Terorismus je plánované, promyšlené a politicky motivované násilí, zaměřené proti nezúčastněným osobám sloužící k dosažení vytýčených cílů.

Teroristické skupiny útočí bez předchozího vyhlášení války. Přípravy na útok probíhají skrytě za podmínek přísného utajení. Prakticky není možné tyto přípravy postřehnout nebo překazit. Údery teroristů bývají většinou nečekané. Terorismus je zvláště nebezpečnou zbraní v moderním ohrožení bezpečnosti států, protože používá násilí především a hlavně vůči civilnímu obyvatelstvu s cílem maximálních obětí. Teroristé využívají nových komunikačních technologií včetně internetu a snadnosti využití mezinárodní přepravy, zvláště letecké. Většinou fungují ve formě buněk, které nemusí být řízeny centrály, ale internetovou koordinací. Přes internet jsou teroristé schopni dosáhnout rychlé pohotovosti.

Hlavní charakteristikou terorismu je profesionalizace v analýze a výběru cílů, regionalizace a decentralizace. Pro bezpečnostní složky je velice problematické odhalení teroristů, protože v tomto kruhu osob neexistuje klasické profilování.

8.4.2.2 Organizovaný zločin

Organizovaný zločin v době globalizace představuje jednu z nejzávažnějších hrozeb pro dnešní civilizaci. Je nebezpečný tím, že proniká do politických a hospodářských struktur, rozkládá a destabilizuje základní sociální, ekonomické a politické instituce a podryvá důvěru veřejnosti v ně.

Dnes organizovaný zločin sužuje celou řadu zemí světa, kterému čelí se značnými obtížemi.

Skutečně globálním problémem se stal v souvislosti s globalizací světové ekonomiky. Škála jeho působnosti je široká – od zbraní, drog, levné pracovní síly, krádeže aut až po radio-

aktivní materiály, vývoz ekologicky závadného odpadu do třetích zemí či různé finanční machinace a podvody.

V některých zemích zisky z trestné činnosti organizovaného zločinu dosahují značně vysokých čísel (tzv. šedá ekonomika).

8.4.3 Energetická bezpečnost

Energetická bezpečnost je důležitým prvkem bezpečnosti státu a zahrnuje vše, co je potřeba zajistit, aby nebyl ohrožen stabilní přísun energie do státní ekonomiky. Jeho přerušení může mít za následek obrovské ekonomické ztráty a v nejhorším případě i životy lidí.

Pojem energetické bezpečnosti vstoupil do širšího povědomí veřejnosti v 70. letech minulého století v souvislosti s důsledky ropných krizí a ukázal, jak je energetická bezpečnost životně důležitá jak pro vlády, tak i pro běžné občany.

Energetická bezpečnost se stala nedílnou součástí mezinárodních vztahů a národní bezpečnosti. Energetika jako odvětví národního hospodářství je závislá na těžbě primárních energetických zdrojů (uhlí, ropa, plyn a jaderné palivo), které přeměňuje na sekundární energetické zdroje (elektrina a pohonné hmoty).

Zajištění dostatečného přísunu energií je jedním z hlavních zájmů každého státu, protože státy ji potřebují k udržení své hospodářské dynamiky.

Energetická bezpečnost se zpravidla definuje jako dostupnost dostatečných dodávek za přijatelnou (přiměřenou) cenu. Pojem dostatečných dodávek znamená nepřerušovaný a potřebný přísun energie.

Hlavní součástí energetické bezpečnosti je bezpečnost dodávek. Bezpečnost energetických dodávek musí vést k zajištění příznivého fungování ekonomiky a nepřerušování fyzické dostupnosti a za standardní cenu (jako příklad uvedeme Ukrajinu).

Energetická bezpečnost zahrnuje dodávky tzv. strategických surovin, tedy ropy a zemního plynu. Pro případ omezení nebo přerušení jejich dodávek ze zahraničí se budují zásobníky, ve kterých mohou být plyn a ropa uskladněny. Zásobníky vyrovnávají zvýšenou poptávku po plynu v zimě, kdy je větší spotřeba na vytápění. V létě se plyn do zásobníků uskladňuje. Dalším způsobem zajištění energetické bezpečnosti státu na nestabilním mezinárodním trhu s fosilními palivy je orientace na vlastní produkci energie. S tím souvisí pojem energe-

tická nezávislost, který znamená soběstačnost státu či regionu se svými zdroji energie a nezávislost na dovozu zdrojů ze zahraničí. Příkladem takového státu je Rusko, které většinu energetických surovin vyváží. Naopak Evropa je téměř ze 2/3 závislá na dodávkách zemního plynu právě z Ruska.

Ale vzájemné vztahy EU a Ruska v energetické oblasti se nedají definovat jako jednostranná závislost. Ruský státní rozpočet je ze 40 % vázaný na příjmy z prodeje nerostných surovin a Rusko by se těžko obešlo bez unijních peněz. Budování nových ropovodů a plynovodů, třeba směrem do Číny, by pomohlo Rusku snížit závislost na Evropě.

EU má problematické vztahy s Ruskem v energetických otázkách od ledna roku 2006, kdy Rusko pozastavilo dodávky zemního plynu do Evropy přes Ukrajinu. K nejhlubšímu sporu došlo v lednu 2009, kdy Rusko zcela zastavilo dodávky zemního plynu určené pro Ukrajinu. K rusko-ukrajinské dohodě o dodávkách plynu došlo až na konci ledna. Většina politologů se domnívá, že Rusko používá své energetické suroviny již několik let jako politickou zbraň.

Proto se EU snaží o snižování spotřeby energií pomocí úspor, zvyšováním energetické účinnosti, rozvojem alternativních zdrojů energie, využitím pokroku v oblasti technologických inovací, který by pomohl uspořit energií.

V globálním měřítku budou nejvýznamnějšími alternativními zdroji biomasa, vodní energie, vodík a solární panely.

Zdá se, že snahy o snižování spotřeby a zvyšování podílu vlastních zdrojů přináší své plody – spotřeba energie v EU stagnuje a hlavně tímto nejsou dotčeny cíle v oblasti ochrany životního prostředí.

V současnosti se začaly objevovat nové hrozby (blackouty), útoky na energetickou infrastrukturu, globální klimatické změny nebo politicky motivované přerušení dodávek energetických surovin.

8.4.4 Ekonomická bezpečnost

Ekonomický sektor je nejdůležitějším sektorem bezpečnosti.

Předmětem jeho zájmů jsou ekonomické podmínky obrany státu, jeho schopnost budovat a mobilizovat kapacity potřebné k zajištění bezpečnosti jak proti vnějším, tak i vnitřním pro-

tivníkům. Hlavním problémem proto je nalézt rovnováhu mezi čerpáním ekonomických zdrojů pro potřeby obrany a potřeby ekonomiky, kterou militarizace dlouhodobě nutně poškozuje.

Ekonomická bezpečnost je stav vývoje národního hospodářského systému zaručující vysokou účinnost jeho fungování, včetně schopností překonávat vzniklá ohrožení. To znamená, že hospodářství zajišťuje uspokojování základních potřeb svých obyvatel, vytváří podmínky pro celkový rozvoj společnosti a disponuje nezbytnými prostředky efektivní eliminace rizik a hrozeb pro bezpečné fungování hospodářského systému.

Kolaps ekonomiky by mohl ohrozit existenci státu.

Důležitými prvky ekonomické bezpečnosti jsou: zajištění bezpečného a stabilního přístupu k surovinám, měnová a finanční stabilita, schopnost uchovat si hospodářskou nezávislost v prostředí globální konkurence a z globálního pohledu – stabilita světových finančních trhů, prevence globálních hospodářských krizí.

Musíme podotknout, že jen málo ekonomických rizik se dá v současnosti jakkoliv ovlivnit.

Zde hraje roli princip ekonomické nejistoty, který vychází z nejisté povahy liberálního tržního hospodářství.

Ekonomické zájmy jsou vždy vnímány jako hlavní z hlediska bezpečnosti, ať z pohledu státu, skupiny či jednotlivce. Ohrožení majetku, zisku a prosperity je bráno jako ohrožení samotného života či existence.

Hrozba nadnárodních společností

Díky globalizaci se státy stávají závislými na nadnárodních společnostech (sítích hypermarketů, výrobních koncernech atd.), které vybírají svá nová působiště hlavně podle míry zdanění v daném státě. Státy se proto snaží na svém území vytvořit pro tyto společnosti podnikatelsky zajímavé prostředí, které by s sebou automaticky přineslo příliv financí, což má vliv na ekonomický růst (jako příklad uvedeme průmyslovou zónu v Nošovicích). Nadnárodní společnosti vytvářejí nový druh moci, který se vymyká vlivu vlád a do značné míry jejich rozhodování formuje. Finanční transakce velkých objemů probíhající mimo vládní kontrolu jsou pro národní ekonomiky značnou hrozbou. Tímto způsobem dochází k ohrožení suverenity a autonomnosti národního státu. Velkým problémem jsou úniky na daních, protože zisky firem z výnosů nemusí být daněny. Na to většinou doplácí státy třetí-

ho světa, protože nemají dostatečné institucionální a ekonomické páky, aby si mohly vynutit dodržování svých vládních politik. Proto mezi bohatými západními státy a slabými státy třetího světa vzrůstá ekonomická propast.

O ekonomických hrozbách se většinou mluví ve všeobecné rovině, což jsou negativní tendence, které by se mohly stát hrozbami.

Nejzávažnější a nejobtížněji zjištělnou a zvladatelnou ekonomickou hrozbou je vznik ekonomických krizí, důsledkem kterých jsou sociální otřesy a politická nestabilita. Ekonomické krize vznikají v nejrůznějších částech světa, postupně se šíří do dalších oblastí, opakují se, a proto mohou být brány jako bezpečnostní problémy.

Vzhledem k důležitosti ekonomických hrozeb nabývá na významu propojení bezpečnostních studií se studii v oblasti mezinárodní politické ekonomie.

8.4.5 Environmentální bezpečnost

Tento sektor v minulosti nebyl součástí klasických bezpečnostních rizik.

Životní prostředí a jeho udržitelnost se staly bezpečnostním tématem od 70. let 20. století, kdy definitivně vyšlo najevo poškození přírody a životního prostředí v globálním rozměru.

Environmentální bezpečnost se dostala do užšího zájmu v roce 1972 přijetím deklarace OSN o životním prostředí. A znamenala průlom v chápání vlivu životního prostředí na bezpečnost. Na první pohled se může zdát, že ani nepatří do bezpečnosti.

Zabývá se narušením ekosystému, změnami klimatu, vyčerpáním přírodních zdrojů ekologickými katastrofami, populačními a potravinovými problémy či vlivem degradace životního prostředí na společnost. Ale všechny tyto změny negativně ovlivňují jak míru bezpečnosti států, tak i globální společnost.

Životní prostředí dokáže ovlivnit jak globální přežití lidské rasy, tak i zcela konkrétní bezpečnostní vztahy mezi státy. V některých případech, kdy zásahy do životního prostředí či využívání zdrojů mohou vést až k ozbrojenému konfliktu mezi státy.

Degradace životního prostředí byla uznána jako jedna z možných příčin vzniku konfliktu. Přírodní zdroje a životní prostředí mohou hrát v rámci konfliktu různou roli – od jeho spouštěče (závislost na určité komoditě), přes možnost financování konfliktu penězi z pro-

deje zdrojů, až po ohrožení budování míru různými skupinami, které se bojí ztráty moci ve správě zdrojů.

Poslední výzkumy v oblasti bezpečnosti dokazují, že bezpečnost a stabilita environmentálního prostředí je otázkou mezinárodní kooperace, protože jsou důležitými aspekty míru, bezpečnosti států a stability společnosti. Během následujících let hrozí úbytek půdy, vyčerpání přírodních nerostných surovin (ropa, uhlí, zemní plyn), nedostatek potravin, pitné vody, což může způsobit problémy zásadního charakteru z pohledu bezpečnosti.

Problémem pro další analýzu však zůstává výrazná globální sféra environmentální bezpečnosti. Změny klimatu, narušení ekosystémů, vyčerpání přírodních zdrojů – to jsou rizika, která ovlivňují každého člověka, ale řešit se musí na úrovni široké spolupráce průmyslově vysoce vyspělých zemí.

Za škody způsobené počasím vyplatily světové pojišťovny v letech 1998-2003 asi 10 miliard euro a škody, které nebyly kryty pojištěním, se odhadují na 50 miliard eur.

Neúspěch mezinárodní spolupráce ohledně ochrany životního prostředí je způsoben neochotou ustoupit od ekonomických zájmů. Výdaje na ochranu životního prostředí jsou minimální a činí necelé 1 % HDP EU. Poškození ekosystémů by mohl zmírnit nebo mu zabránit, rozvoj nových technologií. Může se jednat o lepší využití ložisek ropy a zemního plynu, efektivnější využívání alternativních zdrojů nebo zcela nový alternativní zdroj energie. Ale vývoj těchto technologií vyžaduje vysoké investice. Přes všechny snahy se zatím nedospělo k vytvoření globálního systému péče o životní prostředí.

8.4.6 Společenská bezpečnost

Společenskou bezpečnost můžeme chápat jako protiklad k národní bezpečnosti, tedy bezpečnosti státu. Ve většině případů společnost jako subjekt bezpečnosti není možné ztotožnit se státem či státy, protože identita mnohých skupin není primárně vázaná na identitu dotyčného státu. Proto jsou chráněnou hodnotou sdílené normy a sama identita daného společenství, národa či náboženské komunity. Stupnice konkrétních bezpečnostních problémů je široká: nekontrolovatelný růst populací a s ním spojený nedostatek zdrojů, masová migrace, nacionalismus a s ním spojené konflikty, ekonomické a kulturní důsledky globalizace. Tyto problémy přerůstají do polohy klasických politických a následně vojenských konfliktů mezi státy.

Ve spojování bezpečnosti s identitou je bezpečnostní hrozbou ohrožení životního stylu, norem, zvyku a kultury, což může být chápáno jako existenční ohrožení dané entity. Významným jevem sociálního sektoru je korupce a prorůstání organizovaného zločinu do veřejné správy. Vážnost této situace dokládají i průzkumy veřejného mínění. Musíme zdůraznit, že se jedná o existenční hrozby pro stát.

Další hrozbou pro Evropu je stárnutí populace. Evropa je označována jako stárnoucí mocnost. Již v současnosti zaznamenávají některé členské státy EU ve střední a východní Evropě populační pokles a další země je budou dříve či později následovat. Pro evropské stárnutí bude nutné zvyšovat výdaje na zdravotní a sociální péči a služby, což vážně zatíží veřejné rozpočty. Stárnutí populace negativně ovlivní i rekruční potenciál nejen armády, policie, ale i dalších součástí bezpečnostního systému. Do roku 2025 přijde pět vojensky nejsilnějších evropských států (Velká Británie, Francie, Německo, Itálie a Španělsko) o 8 milionů občanů povolatelých k vojenské službě. Jednou z cest, jak zmírnit pokles počtů ekonomicky aktivních obyvatel EU je kontrolovatelná migrace z mimo unijních oblastí. Ale tento očekávaný migrační příliv může populační úbytky jen zmírnit. Navíc vyvstává problém integrace imigrantů do evropských společností, což rozhodně není jednoduché.

Svět se bude muset v příštích letech v otázce bezpečnosti vypořádat kromě vojenských i s nevojenskými riziky. Připravit se musí na nebezpečí spojené s migrací, demografií nebo se změnami klimatu. Další možné hrozby budou vyplývat z dalšího vývoje Evropy a světa. Zatím se nedá příliš optimisticky očekávat, že by vývoj v nejbližších letech směřoval ke klidu, stabilitě a celkové prosperitě. Spíše se ukazuje celá řada znepokojivých trendů, na které bychom měli být připraveni reagovat.

8.4.6.1 Nelegální migrace

Další bezpečnostní hrozbou je ilegální migrace, což je nezákonný vstup do jiné země na zfalšovaný cestovní doklad.

Kvůli zájmu o vycestování z rodné země se tvoří tzv. pašerácká mafie, která umožňuje nezákonné převody přes hranice.

Nelegální migrace také přináší problematiku obchodu s lidmi, která se dotýká hlavně žen a dívek.

Častým cílem nelegální migrace jsou západní země EU (Německo).

Globální ekonomika potřebuje migranty jako pracovní sílu. Ale potřebuje kvalifikovanou část imigrantů, protože jednoznačně jsou obohacím společnosti. Ale to není případ většiny migrantů ze severní Afriky, kteří kvalifikovaní nejsou. Ti ve své většině, včetně početných rodinných příslušníků skončí v Evropě jako příjemci sociálních dávek, což už teď je zátěží pro daňové poplatníky.

Tím horším případem je, že v důsledku hodnotové neslučitelnosti s evropskou populací nastanou konflikty a nepokoje (vzpomeňme na Paříž a další francouzská města). Masivní migrace přes Středozemní moře musí být řešena. Nad tímto problémem Evropa nemůže zavírat oči.

8.5 Výhled do budoucna

Současný svět, jednotlivé státy, společnosti, stejně jako všechny sféry života lidí provází dynamický vývoj. Stálou změnou prochází i relativní síla vedoucích mocností.

Silná ekonomika USA byla dlouhé roky předmětem zájmu celého světa.

V dnešní době se potýká s řadou nedostatků a slabín, které bude muset v blízké době vyřešit. Vojenská převaha USA je absolutní a americká vojenská technologie má náskok nejméně 30 let před Evropou. Z toho vyplývající zadlužení veřejných financí dosáhlo astronomických rozměrů. K hlavním držitelům amerických dluhopisů patří Čína. Spojené státy v minulosti vždy dokázaly reagovat na složité situace díky velké pružnosti svého politického a ekonomického systému. Demokracie je v USA hluboce zakořeněna a každé volby dávají příležitost k zásadním změnám. Je nezbytně nutné, aby Spojené státy v budoucnosti vystupovaly jako stabilizující faktor mezinárodních vztahů. Náhlý kolaps americké hegemonie by uvrhl svět do globálního chaosu.

Spojené státy jsou ekonomicky nejsilnějším státem (podíl na globálním HDP – 22 % v roce 2012). Americký dolar je nejvýznamnější světovou rezervní měnou. Jsou v něm umístěny dvě třetiny veškerých zdrojů. Spolupráce USA a EU – je spoluprací dvou rozvinutých tržních ekonomik, které sdílí společné hodnoty – od svobody jedince až po lidská práva. Vztah USA a EU je založen na principu přísné rovnosti.

V ekonomické oblasti představují Spojené státy největšího obchodního partnera EU jak v oblasti výměny zboží, tak i služeb. Tato spolupráce má klíčový význam pro obě strany. USA a EU podepsali dohodu o zavedení zóny volného obchodu. Podepsání této dohody bude mít vliv na zvýšení spolupráce mezi USA a EU, ale i na celou světovou ekonomiku. Jelikož USA a EU produkují polovinu světového HDP a třetinu mezinárodního obchodu, společně tak vytvoří největší zónu volného obchodu na světě.

Mezinárodní terorismus bude i nadále znamenat největší možné ohrožení nejen naší svobody, ale i samotných základů naší civilizace.

Šíření zbraní hromadného ničení představuje jednu z nejzávažnějších hrozeb v současnosti a to v souvislosti s narůstající aktivitou mezinárodního terorismu. Například vedení Islámského státu oznámilo, že do roka bude mít jaderné zbraně. Proto je zvýšení bezpečnosti prostřednictvím omezování tohoto arzenálu a odzbrojování hlavním cílem mezinárodního společenství.

V úvahách o bezpečnostní budoucnosti je nutné pozorně vnímat geopolitický vývoj v širších politických, ekonomických, sociálních a bezpečnostních souvislostech. Jsme svědky závažného geopolitického zlomu, kdy se po čtyřech až pěti stoletích přesouvá těžiště světové ekonomiky a politiky z transatlantického prostoru do východní, jižní a jihovýchodní Asie. Tento proces začal před třiceti lety zahájením čínských ekonomických reforem. Tento proces potrvá dalších 20 – 30 let. Podle ekonomické prognózy banky Goldman Sachs se má Čína v objemu HDP v roce 2030 stát nejsilnější ekonomikou světa. Čína je největším věřitelem USA, protože drží dluhopisy americké vlády v hodnotě přes 1 bilion dolarů. Čína disponuje 25 % všech světových rezerv.

Hlavní prioritou Číny, pro blízkou budoucnost, je udržení vnitropolitické stability, zajištění kontroly nad územím státu, pokračování ekonomického rozvoje a posílení vojenského potenciálu. ČLR nemusí také zvládnout své ekonomické, sociální či ekologické problémy a může dojít ke kolapsu režimu, což se v čínských dějinách cyklicky opakuje.

Ačkoliv je Čína považována za budoucí supervelmoc, je úroveň její vojenské síly zatím problematická. Navíc čínské vedení, na rozdíl od USA, se staví dost rezervovaně ke změnám politiky, což také vidím jako problém.

S Čínou budou podle prognóz růst i další asijské státy jako Indie, Vietnam, Jižní Korea, Singapur nebo Indonésie. Mimo to bude narůstat ekonomický a politický vliv tzv. nezá-

padních aktérů jako Brazílie, Argentina, Jižní Amerika, Turecko a Írán. Politický a ekonomický vliv si nadále uchová i Rusko.

Tyto změny světového těžiště zvýrazní dopady globální finanční a ekonomické krize. Pod jejím vlivem se podíl USA a Evropy na celkovém objemu světové ekonomiky z dnešních 60 % výrazně sníží.

Ekonomický růst nezápadních aktérů bude doprovázen jejich vzrůstajícím mezinárodním politickým vlivem. Budou více prosazovat vlastní pohledy na řešení mezinárodních problémů (ekonomické krize, klimatické změny, terorismus, rozšiřování zbraní hromadného ničení atd.). Budou také rozvíjet vlastní politické a bezpečnostní platformy k ovlivňování politického rozhodování na globální úrovni.

Prognózování je v dnešní době velmi složité, protože problémy poslední doby vyvolávají spoustu otázek. Roste také potřeba přijetí nějakého řešení rozsáhlejšího charakteru.

Z dřívějších zkušeností plyne, že se těžko můžeme spoléhat na opatření států a jejich účinnosti krizi předcházet.

Jaký bude budoucí vývoj, záleží především na tom, jaké budou vytvořeny podmínky pro fungování tržního hospodářství.

Bezpečnostní politika se v globálním měřítku stále více soustřeďuje na problematiku energetických zdrojů. Těžba ropy v USA klesá a spotřeba stoupá. Ale nejde jen o Spojené státy, ale jedná se i o globální nedostatek ropy a sním spojené riziko vážné ekonomické krize a destabilizaci celého systému. Světová spotřeba ropy stoupá i z důvodu rychlého růstu ekonomik Číny a Indie.

Klíčový význam pro zajišťování dodávek hlavních energetických surovin bude mít i nadále Blízký východ a oblast Perského zálivu, kde jsou dislokovány největší zásoby ropy na světě (Saúdská Arábie, Írán, Irák, Spojené arabské emiráty).

Většina zemí disponujících zásobami energetických surovin se bude nacházet v nestabilních regionech nebo bude spojována se složitou politickou, ekonomickou či bezpečnostní situací.

Proto, v zájmu zajištění bezproblémových dodávek ropy a plynu pro USA a především pro Evropu, bude důležitá jejich těžba a přeprava z regionu mimo Blízký východ.

V současné době se jedná o společném konceptu energetické politiky v rámci EU. Jednou z hlavních priorit energetické unie je vytvoření dobře fungujícího vnitřního trhu EU, spolehlivé propojení jednotlivých zemí a integrování jejich energetických zdrojů.

Se zajišťováním energetické bezpečnosti souvisejí i perspektivy zavádění nových technologií. Tyto technologie by měly být alternativou fosilním palivům, což by mělo geopolitické důsledky na země, jejichž ekonomika je jednostranně orientována na jejich těžbu.

Pro náhled do budoucna můžeme pozorovat určitá pravidla. Pravidlo první říká, že zdroje budou vždy vzácné bez ohledu na naše přání. Druhé, že způsob využití vzácných zdrojů určí naši budoucnost.

Pokud dnes využíváme zdroje pro zmenšování elektronických obvodů, budeme v budoucnu schopni vyrábět více a lepší produkty. Pokud dnes v autech, elektrárnách a továrnách používáme filtry proti vypařování, budeme zítra navíc mít čistý vzduch.

V politické oblasti jsou nejvýznamnější rizika spojena s rozhodováním ve vztahu ke konkrétním krizím v nestabilních částech světa.

Rizika politického charakteru můžeme spojovat s rozhodnutím o dalším rozšíření NATO či EU.

Výzvou pro Evropu bude schopnost čelit předpokládané zvýšené ilegální migraci z oblasti Blízkého východu, Severní Afriky a Subsaharské Afriky. Dopady extrémního sucha, nedostatku vody, zvýšení cen základních potravin, chudoba zradikalizují populaci a způsobí sociální nepokoje a násilí.

Emigrace do Evropy je existenčním východiskem. Na obzoru jsou masové migrační vlny, mnohem větší než ty, se kterými jsou dnes spojovány jižní země EU.

S migračními vlnami může být spojována i potřeba větší epidemiologické ochrany obyvatelstva. Také nelze podceňovat nebezpečí vzrůstající etnické nesnášenlivosti a nerespektování ze strany původního obyvatelstva. Navíc je zřejmé, že početné migrační vlny mohou narušit vnitřní bezpečnost i prosté zajišťování veřejného pořádku.

Degradace životního prostředí je jednou z klíčových globálních bezpečnostních hrozeb. Scénáře vývoje podnebí naznačují, že v Evropě bude pokračovat oteplování, v zimě větší na severu, v létě na jihu.

Kvůli oteplování budou častěji zimní a jarní záplavy.

Extrémní výkyvy počasí budou představovat značnou zátěž pro oblast kritické infrastruktury.

Třetí světová válka, která hrozila vyústit z konfliktu na Ukrajině zdá se, je zažehnána. Teď celý svět čeká, co udělá Rusko. Z mého pohledu není pro Rusko výhodné zahájit válku proti Ukrajině, protože by se dál prohloubily sankce.

Není pro něj výhodné ani zastavení konfliktu, protože by muselo investovat do okupované části Donbasu. Už by nemělo vliv na politiku Kyjeva. Proto podle mého názoru chce Rusko dosáhnout toho, aby Doněcka i Luhanska oblast zůstala součástí Ukrajiny a Ukrajina je financovala. Mezi tím proběhne ústavní reforma. A tato část území Ukrajiny bude mít vliv na mezinárodní politiku Kyjeva. Takový scénář je pro Rusko výhodný, ale nepřijatelný pro Ukrajinu. Proto bude Rusko i nadále destabilizovat Ukrajinu podporou Donbasu.

Podle mého názoru už se o Ukrajině prakticky rozhodlo, i bez její přítomnosti. Ukrajina není ani v dobré ekonomické kondici a již delší dobu se nachází v ekonomické a finanční krizi.

8.6 Vhodnost a nevhodnost zvolených teorií

Aplikace inovační teorie hospodářských cyklů v bezpečnosti není vhodná a to ze dvou důvodů. Za prvé, inovace nejsou přímo závislé na bezpečnosti. A za druhé, inovační cykly mají delší dobu trvání.

Rakouská škola se sice zabývá bezpečnostními otázkami, ale dívá se na ni pohledem jednotlivce, což spíše patří do sektoru soukromé bezpečnosti a ne bezpečnosti státu.

Nejlépe vystihuje bezpečnost v dnešní podobě monetarismus, keynesiánství a teorie veřejné volby. Monetarismus (díky spojitosti peněz a bezpečnosti), keynesiánství (státní zásahy a bezpečnost) a teorie veřejné volby (vliv politiky na bezpečnost).

ZÁVĚR

Problematika hospodářských cyklů je neobyčejně zajímavá a pomáhá nám vysvětlit i řadu jiných ekonomických otázek. Má také významné prognosticky-politické aspekty zejména v mezinárodní rovině. Hrozba ekologické katastrofy, hrozba globální finanční krize a hrozba terorismu a stírání hranic mezi těmito hrozbami budou hlavní osou vývoje v dalších letech.

Otázka hospodářských cyklů provádí lidstvo od nepaměti. Zajímavý je však fakt, že i přes veškerý rozmach ekonomie dodnes neexistuje všeobecně uznávané vysvětlení, proč a jak hospodářské cykly vznikají. Různých teorií je mnoho a každá se snaží vysvětlit hospodářské cykly ze svého úhlu pohledu. Nabízí se otázka, proč vlastně vznikají různé ekonomické teorie. Myslím si, že je to proto, že ekonomové nejsou jednotní v názorech na jednotlivé ekonomické problémy. Tato odlišnost názorů je tím větší, čím větší je problém.

Dnešní ekonomové se rozcházejí v názorech na fungování ekonomiky. Neshody panují v daňové oblasti (výše daně), hospodářské politice (jaká má být) atd. Je třeba si uvědomit, že současná makroekonomie nedisponuje univerzální teorií hospodářských cyklů. Každá teorie s větším či menším úspěchem řeší aspekt krizového vývoje.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] BRČÁK, Josef, Bohuslav SEKERKA a Dana STARÁ. *Makroekonomie - teorie a praxe*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2014, 223 s. ISBN 978-80-7380-492-3.
- [2] CZESANÝ, Slavoj. *Hospodářský cyklus: teorie, monitorování, analýza, prognóza*. Praha: Linde, 2006, 199 s. ISBN 80-720-1576-1.
- [3] LIŠKA, Václav. *Makroekonomie*. 2. vyd. Praha: Professional Publishing, 2004, 628 s. ISBN 80-864-1954-1.
- [4] JUREČKA, Václav. *Makroekonomie*. 1. vyd. Praha: Grada, 2010, 332 s. Expert (Grada). ISBN 978-80-247-3258-9.
- [5] HELÍSEK, Mojmir. *Makroekonomie: základní kurs*. 2. přeprac. vyd. Slaný: Melandrium, 2002, x, 326 s. ISBN 80-861-7525-1.
- [6] FUCHS, Kamil. *Makroekonomie* [online]. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2006, 186 s. [cit. 2015-01-4]. Distanční studijní opora. ISBN 80-210-3959-0. Dostupné z: http://www.google.cz/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CCAQFjAA&url=http%3A%2F%2Fecon.muny.cz%2Fdata%2FPHEMAKI%2FPHEMAKI_dso.pdf&ei=aUvGVJSvCISAZAOa84LACg&usg=AFQjCNHZe2ZjptoFk_kv uOKmOF6So_S7Gg&bvm=bv.84349003,d.bGQ
- [7] SLANÝ, Antonín. *Makroekonomická analýza a hospodářská politika*. Vyd. 1. Praha: C. H. Beck, 2003, xiii, 375 s. ISBN 80-717-9738-3.
- [8] HOLMAN, Robert. *Dějiny ekonomického myšlení*. 3. vyd. Praha: C. H. Beck, 2005, xxv, 539 s. ISBN 80-717-9380-9.
- [9] REKTOŘÍK, Jaroslav. *Ekonomika a řízení odvětví veřejného sektoru*. Vyd. 1. Praha: Ekopress, 2002, 264 s. ISBN 80-861-1960-2.
- [10] ŠETEK, David. Ekospace.cz. Mikro a makroekonomie pro všechny. [online]. ekospace.cz: ©2012 [20.11.2014]. Dostupné z: <http://www.ekospace.cz/>
- [11] MANKIW, Gregory N. Real Business Cycles: A New Keynesian Perspective. *The Journal of Economic Perspectives*, 1989, 3 (3): 79-90. doi: 10.1257/jep.3.3.79.
- [12] FUCHS, Kamil. *Základy ekonomie*. 2. upr. vyd. Praha: Ekopress, 2005, 347 s. ISBN 80-861-1994-7.

- [13] HOLMAN, Robert. *Základy ekonomie: pro studenty vyšších odborných škol a neekonomických fakult VŠ*. Vyd. 1. Praha: C. H. Beck, 2000, xvi, 360 s. ISBN 80-717-9434-1.
- [14] MANKIWI, N. *Zásady ekonomie*. 1. vyd. Praha: Grada, 1999, 763 s. ISBN 80-716-9891-1.
- [15] SCHILLER, Bradley R. *Makroekonomie dnes*. Vyd. 1. Brno: Computer Press, 2004, xvi, 412 s. ISBN 80-251-0169-X.
- [16] FIALOVÁ, Helena a Martin JAROŠ. *Konjunkturální analýza v mezinárodním obchodu*. Vyd. 1. V Praze: Vysoká škola ekonomická v Praze, 1999, 142 s. ISBN 8070796715.
- [17] SARJISYAN, Inna. Významné finanční krize 90. let - Mexiko. SARJISYAN, Inna. *DůmFinanci.cz* [online]. 13. 9. 2007 [cit. 2015-04-13]. Dostupné z: <http://dumfinanci.cz/clanky/239-vyznamne-financni-krize-90-let-mexiko/>
- [18] VOLEK, Stanislav. Asijská krize 1997/1998 a finanční kolaps v Rusku. *Penize.cz* [online]. 13. 12. 2002 [cit. 2015-04-13]. Dostupné z: <http://www.penize.cz/investice/15259-asijska-krize-19971998-a-financni-kolaps-v-rusku>
- [19] VOLEK, Stanislav. Ropná krize v roce 1973. *Penize.cz* [online]. 8. 11. 2002 [cit. 2015-04-13]. Dostupné z: <http://www.penize.cz/nezamestnanost/15178-ropna-krize-v-roce-1973>
- [20] SMOLÍK, Josef a Tomáš ŠMÍD. *Vybrané bezpečnostní hrozby a rizika 21. století*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita. Mezinárodní politologický ústav, 2010, 276 s. Monografie (Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav), sv. č. 33. ISBN 9788021052888.
- [21] *Kapitoly o bezpečnosti*. Vyd. 1. Editor Miloš Balabán, Jan Duchek, Libor Stejskal. Praha: Karolinum, 2007, 428 s. ISBN 9788024614403.
- [22] JÍLEK, Jaroslav a Zoja POUROVÁ. *10 kapitol ke statistické analýze konjunktury*. 1. vyd. Praha: Vysoká škola ekonomická, 2001. ISBN 80-245-0221-6.
- [23] TOMEŠ, Zdeněk. *Hospodářská politika: 1900-2007*. Vyd. 1. V Praze: C.H. Beck, 2008, xiv, 262 s. Beckovy ekonomické učebnice. ISBN 978-80-7400-002-7.

- [24] HATLAPATKA, Marek. *Kurzycz: Zřítí se USA z fiskálního útesu?* [online]. 18. 9. 2012 [cit. 2015-04-7]. Dostupné z: <http://www.kurzy.cz/zpravy/336992-zriti-se-usa-z-fiskalniho-utesu/>
- [25] DOČKAL, J. *SP_IHospodarska_politika*. 2009. [cit. 2015-04-7] Dostupné z: http://is.jabok.cz/el/JA10/zima2009/S2061/um/SP_IHospodarska_politika.doc?info
- [26] HYNKOVÁ, Vendula a Luboš ŠTANCL. *Vojenské rozhledy: Vojenské keynesiánství vojenské výdaje a růst militarizace ekonomik vyspělých zemí světa* [online]. 2010 [cit. 2015-04-7]. Dostupné z: <http://www.vojenskerozhledy.cz/kategorie/vojenske-keynesianstvi-vojenske-vydaje-a-rust-militarizace-ekonomik-vyspelych-zemi-sveta>
- [27] WAISOVÁ, Šárka. *Současné otázky mezinárodní bezpečnosti*. 2., upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, 154 s. ISBN 978-80-7380-194-6.
- [28] Ropný šok. *Wikipedie: Otevřená encyklopedie* [online]. 2015 [cit. 2015-05-20]. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Ropn%C3%BD_%C5%A1ok
- [29] WALKER, Dinah. Trends in U.S. Military Spending. *COUNCIL on FOREIGN RELATIONS* [online]. 2014 [cit. 2015-05-20]. Dostupné z: <http://www.cfr.org/defense-budget/trends-us-military-spending/p28855>
- [30] USA utratily za obranu více než deset nejvíc zbrojících zemí dohromady. *FREEPUB: Moudrá volba.cz* [online]. 2014 [cit. 2015-05-20]. Dostupné z: <http://www.freepub.cz/2014/usa-vydaje-obrana-2012/>

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

AD	Agregátní poptávka
AS	Agregátní nabídka
SRAS	Krátkodobá agregátní nabídka
LRAS	Dlouhodobá agregátní nabídka
NATO	Severoatlantická aliance
OECD	Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj
OPEC	Organizace zemí vyvážejících ropu
HDP	Hrubý domácí produkt
MMF	Mezinárodní měnový fond
EU	Evropská unie
USA	Spojené státy americké
SSSR	Sovětský svaz
OSN	Organizace spojených národů
KLDR	Korejská lidově demokratická republika
FED	Federální rezervní systém
USD	Americký dolar
ČLR	Čínská lidová republika

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obr. 1 Dvoufázový model [6].....	14
Obr. 2 Fáze ekonomického cyklu [1].....	14
Obr. 3 Křivka agregátní poptávky [4].....	17
Obr. 4 Změny agregátní poptávky [4]	18
Obr. 5 Křivka krátkodobé agregátní nabídky [4].....	20
Obr. 6 Křivka dlouhodobé agregátní nabídky [4].....	21
Obr. 7 Krátkodobá a dlouhodobá křivka agregátní nabídky [4].....	22
Obr. 8 Makroekonomická rovnováha [4]	23
Obr. 9 Lafferova křivka [4].....	33
Obr. 10 Vliv zvýšení vládních výdajů [4].....	36
Obr. 11 Vliv snížení vládních výdajů [4]	36
Obr. 12 Hospodářský cyklus v USA [25].....	58
Obr. 13 Vývoj veřejného dluhu USA [24].....	73
Obr. 14 Vojenské výdaje [29].....	86
Obr. 15 Vojenské výdaje 2012 [30].....	94

SEZNAM TABULEK

Tab. 1 Vybrané ekonomické ukazatele 1920-1929 (%) [23].....	58
Tab. 2 Vybrané ekonomické ukazatele (1930-1939) [23]	60
Tab. 3 Federální výdaje na obranu USA během 2. světové války [26]	63
Tab. 4 Vybrané ekonomické ukazatele (1946-1952) [23]	64
Tab. 5 Vybrané ekonomické ukazatele (1953-1960) [23]	66
Tab. 6 Vybrané ekonomické ukazatele (1961-1968) [23]	67
Tab. 7 Vývoj vojenských výdajů v letech 1949-1968 [26].....	69
Tab. 8 Vybrané ekonomické ukazatele (1961-1968) [23]	70
Tab. 9 Vybrané ekonomické ukazatele (1969-1974) [23]	71
Tab. 10 Makroekonomie reaganomiky (%) [7]	73
Tab. 11 Rozšířený koncept bezpečnosti [27].....	92

SEZNAM PŘÍLOH

PŘÍLOHA P I: NÁZEV PŘÍLOHY